

TR 1133

- 1) Muzara (Fot) 1911
- 2) Sebidaq Soles (Elba) 1927

esedent

Elba'in ve Fikat'in

هندستانده بر فرنگی ایله بخارالی بر مدرسنش
بر نیچه مسئله لره هم اصول جدیده خصوصیده قیلگن

مناظره

سی

عحرری: فطرت

مترجمی: معلم حاجی معین ابن شکر الله سمرقندی

ناشری: تورکستان کتبخانه سی

برونچی طبع

تکرار طبعی مترجم شرکتیله ناشرلریگه مخصوص در

سنه ۱۳۳۱ هجری ۴
۱۹۱۳ ملادیه

ТАШКЕНТЪ.
Типо-Литография В. М. Ильина.
1913 г.

اثبات ایشار شهرت اهل بیته علی بن ابی طالب
 علمه - علمه بر وجه بهترین
 : (تستی) . زوی . ایشار
 (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) و (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) حدیث بر حکمت اری ایزه بارچه
 (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ)
 : (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ)
 : (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ)
 : (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ)
 : (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ)
 : (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ)
 : (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ)
 : (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ)
 : (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ)

: (تستی) . زوی . ایشار
 : (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ)
 : (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ)
 : (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ)
 : (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ)
 : (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ)
 : (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ)
 : (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ)
 : (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ)
 : (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ)
 : (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ)
 : (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ)
 : (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ)
 : (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ)
 : (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ) (عَلَمٌ بِالْعِلْمِ)

۱- مگر چه بل، هر یلک آئی آئی درسی او قیامه بل، بو آئی
 ۲- نه او چون هر یلک آئی آئی درسی او قیامه بل، بو آئی
 ۳- نه او چون هر یلک آئی آئی درسی او قیامه بل، بو آئی
 ۴- نه او چون هر یلک آئی آئی درسی او قیامه بل، بو آئی
 ۵- نه او چون هر یلک آئی آئی درسی او قیامه بل، بو آئی
 ۶- نه او چون هر یلک آئی آئی درسی او قیامه بل، بو آئی
 ۷- نه او چون هر یلک آئی آئی درسی او قیامه بل، بو آئی
 ۸- نه او چون هر یلک آئی آئی درسی او قیامه بل، بو آئی
 ۹- نه او چون هر یلک آئی آئی درسی او قیامه بل، بو آئی
 ۱۰- نه او چون هر یلک آئی آئی درسی او قیامه بل، بو آئی

۱- مگر چه بل، هر یلک آئی آئی درسی او قیامه بل، بو آئی
 ۲- نه او چون هر یلک آئی آئی درسی او قیامه بل، بو آئی
 ۳- نه او چون هر یلک آئی آئی درسی او قیامه بل، بو آئی
 ۴- نه او چون هر یلک آئی آئی درسی او قیامه بل، بو آئی
 ۵- نه او چون هر یلک آئی آئی درسی او قیامه بل، بو آئی
 ۶- نه او چون هر یلک آئی آئی درسی او قیامه بل، بو آئی
 ۷- نه او چون هر یلک آئی آئی درسی او قیامه بل، بو آئی
 ۸- نه او چون هر یلک آئی آئی درسی او قیامه بل، بو آئی
 ۹- نه او چون هر یلک آئی آئی درسی او قیامه بل، بو آئی
 ۱۰- نه او چون هر یلک آئی آئی درسی او قیامه بل، بو آئی

۲ - هائی پشاور مدرسہ اساتذہ کے لئے ایک ایسا ادارہ بنانا چاہئے۔
۳ - ہائی پشاور مدرسہ اساتذہ کے لئے ایک ایسا ادارہ بنانا چاہئے۔
۴ - ہائی پشاور مدرسہ اساتذہ کے لئے ایک ایسا ادارہ بنانا چاہئے۔
۵ - ہائی پشاور مدرسہ اساتذہ کے لئے ایک ایسا ادارہ بنانا چاہئے۔
۶ - ہائی پشاور مدرسہ اساتذہ کے لئے ایک ایسا ادارہ بنانا چاہئے۔
۷ - ہائی پشاور مدرسہ اساتذہ کے لئے ایک ایسا ادارہ بنانا چاہئے۔
۸ - ہائی پشاور مدرسہ اساتذہ کے لئے ایک ایسا ادارہ بنانا چاہئے۔
۹ - ہائی پشاور مدرسہ اساتذہ کے لئے ایک ایسا ادارہ بنانا چاہئے۔
۱۰ - ہائی پشاور مدرسہ اساتذہ کے لئے ایک ایسا ادارہ بنانا چاہئے۔

۱ - ہائی پشاور مدرسہ اساتذہ کے لئے ایک ایسا ادارہ بنانا چاہئے۔
۲ - ہائی پشاور مدرسہ اساتذہ کے لئے ایک ایسا ادارہ بنانا چاہئے۔
۳ - ہائی پشاور مدرسہ اساتذہ کے لئے ایک ایسا ادارہ بنانا چاہئے۔
۴ - ہائی پشاور مدرسہ اساتذہ کے لئے ایک ایسا ادارہ بنانا چاہئے۔
۵ - ہائی پشاور مدرسہ اساتذہ کے لئے ایک ایسا ادارہ بنانا چاہئے۔
۶ - ہائی پشاور مدرسہ اساتذہ کے لئے ایک ایسا ادارہ بنانا چاہئے۔
۷ - ہائی پشاور مدرسہ اساتذہ کے لئے ایک ایسا ادارہ بنانا چاہئے۔
۸ - ہائی پشاور مدرسہ اساتذہ کے لئے ایک ایسا ادارہ بنانا چاہئے۔
۹ - ہائی پشاور مدرسہ اساتذہ کے لئے ایک ایسا ادارہ بنانا چاہئے۔
۱۰ - ہائی پشاور مدرسہ اساتذہ کے لئے ایک ایسا ادارہ بنانا چاہئے۔

۱۳۴۰ شعبان ۱۳ ایلول ۱۹۱۳
میرخم: حاجی معین ابن شکرالله

ف - خبر خداگاه تا پیشرو وک .
رخصت برسان کنی اندکی .
مصاحبه کردی کن منون منون بولدم الله راضی بولسون . ایندی
حاضر . حقیق . اندیکه بونی اذله مقبیه کنی . انله ریح ایندی کنی .
بوقور . . . . . ایشیا همز مکتب جدید و تحصیل علوم زمان
بخایم علم بولگانی اوچون بو توغورده . اصلاح نیراج و خالق
بتلوب علا جتبی هم چکی بیان قیلدی . ذاتا بولدیکن منیب
م - سز جی دانیشمد تگت اکتایس دروایج دردم دردم بیزدی
باشقه چاره بونی .
اوچون علوم و معارفی زمان حاضرکی اورا کونکر . بونیدن
شول سنلی جو و ایضاً جن دن قوتیلوب مسعود دارین بولدی
تارا کاند . سز مسلمانلر حالت نیراج و سگرات موت ده دردم .
مختایب لایم قالم الله ان عبور رحیم (دیده شدر حاضرکی احوال کنرکی
عالم الامیه والد . . . . . فین انظر فی حقیقه غیر
کتابک اندر . چونکه قرآن کونکرده رب العالمین حضرت پاری (حرمیت
هم نو کونگر حال کنر . بنا قول و خراسی فرضی درجه درجه

بیتجه معلوماتیله نظر اوچونجه او قوماقده طرفدار دین استیلا
ایندی اوندی اوندی . و الا فرنگی اوندی .
اینگان منقبت معنویه فوت بولسون یوقه ای توله روستجه او قوماق
بشارت پاری تصنیب اری قورالاسون . و مناظره رساله سندن ایندی
عبارت ایندی . خبر بلکه فرنگی اوندی اوماهی ایشای احتیاط
او قوماق و روس مدنی سندن ایندی . بولار بولار بولار بولار
ایندی فراموش ایتوبد لرد و اول اینک مهم بحث : بخاری پاری روستجه
و اما بونی فکر بویرجه بخاری اوچون اینک مهم بویرجه
ایندی طرفدار فرجه و اوچون بونی ایشای ایشای ایشای
والان بولار بولار بولار بولار .
باعت بولوب (مناظره) بحر بنی رحمت انله یا ایشای
طایفه عرض نکرده اوچون بولار بولار بولار . انشا الله بولار بولار بولار
و مدرس تلمذ بولار بولار بولار . انشا الله بولار بولار بولار .
بوزدی کچورود وکده حقیقتاً بخاری اوچون بولار بولار بولار .
اسمده بولار بولار بولار . طبع و نشر بولار بولار بولار .
بخاری بخاری بخاری بخاری بخاری بخاری بخاری بخاری
بشارت اوچون بولار بولار بولار . بولار بولار بولار .
اصول جدید . کتبی بولار بولار بولار بولار بولار بولار

مناظره حقیقه

بیر اولیاده ای رساله بولدی . اعلای ایندی وک .
بر مقاله یا روشی ایندی که منشا ایندی که منشا ایندی که
ایله روستجه او قوماقده ایشای ایشای ایشای ایشای
فصل اول فقیه خود جوایج بخاری اوچون بولار بولار بولار
درج و اش بولار بولار بولار بولار بولار بولار بولار بولار
«مناظره» مقاله اری «تورکستان و لایم ایلی» بولار بولار بولار

تورکستان کتبخانه سی

کتبخانه مزده يوقا ريده يازگان اوز نشر يا تمزدن باشقه

هر توري تورکچه ، عربچه ، فارسيچه ، روسچه

مکتب ومدرسه کتابلری ،

تياتر و رومان کتابلری :

تاریخ ، تفسیر ، حدیث وفقه علم لرینه دائره

اولغ کتابلر وهر توري يازو اسبابلری ،

خریطة واطلاسلر

الحاصل اولغ کتبخانه لردن تاپلادرگان مال لرنگه هر بری
کلیتلو صورتده داشما موجوددور .

بها یوزه سیدن

باشقه کتبخانه لر

رقابت قیلاماسلک

درجه ده ارزان در .

اوزیمزدن تاپلگان کتابلر بولسه باشقه ییلردن آلوب یویاروب
خریدار لریمزنی خرسند قیلککه مکن قدر سعی وحرکت قیلامز .
امامی الکتبیمز هم انشاء الله تیوزدن نشر اولنسه کبراک .

ادریس : СТАР. ТАШКЕНТЪ

маҳалля Хадра.

Кн. Тор. „ТУРКЕСТАНЪ“.

ӨЗСҖ МААРПҖ КӨМИСАРЛИГИ ДАВА ТИЛ-ТЕРМИН ҚОМПАҖА

1. 11. 1988

ТӨРК ДИЛ КӨРӨНӨСӨ
KÖTÖPHANESI
Esse № 3665
1498

ELBEK

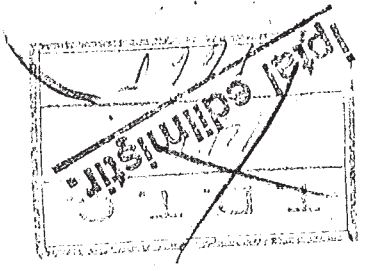
ӨЗБЕКЧӘ

ŞAKLDAŞ SÖZLƏR

ТӨРК ДИЛ КӨРӨНӨСӨ
KÖTÖPHANESI

Esse № 3665 - 14.11.1988

(bzahl va mbsallar bilan) №: 352

TDV ISAM
Kutubhanesi Arşivi
No 74/133.2

Ө. С. С. ДАВЛАТ НАҖРАТ
Ташкент 1984 Самарқанд

Mas'ul muharrir: TERMBNGOM
Mas'ul korrektor: H. HALDAR.

Basmaxanaqa berildi: 16/1-1934
Basmaqa ruxsat etildi: 22/II 1934 j.

ӨЗДӨВНӘСН № 1933/1933

Тираффия № 2, Уағиза в гоп. Самарканде, ул. Фрунзе 66. Зак. № 3217. Тираж 1500 Б.—125×176. Умант 1510/560/м. Копия, п. м. 5. Зн. в. 1, п. м. 62000

JAZUCBDAN

TDV ISAM
kutubhanesi Arslivi
No TK/133.2

Markisat tiliharidan Pol Laparq ajladir: "Bir xalqunin tarixida sbjassb, bctmabv vaqbalat syr'at bilan bartsa u xalqunin tili ham tez ozgередir, amma su tarixqa ege rol maqan xalqlarunin tiliari esyspda toxtajdir." ("Til va bngp-lab" bet 20).

Bas, bzinin tilmiz su da'valarqa muvabq esaq ek va bctmabv bqtbsadb, sbjassb munasaabat a bolqan qosnblariddan alba vabjajaq hamda bu sez alpslar nahsida kellektit-lar tamandan qosblqan sozlar, maselen bir xalq jakl, qabla tamandan kirgen sozlar bilan esl sozlarimz qosblab, tilmiznin sinonimlarin (me'ndas sozlarin) ham jyzegcpqaracaq va bu sozlar ese tilmiznin tyv vabjajqlariddan sa-nalacaq.

Mane meni luqat tyzysga qzbaqtirqan masala-da sonqpb su maselidr. Men 1931 ncl jbl vabqda "Terminkom" nin razblqpb bilan tilmizdagl "me'ndas" (sinonim) va "Se-kiddas" (Amonim) sozlar luqatun tyzysga kirysgen edim. Basda bu ikki luqatun bir qblv cpqarmaq bolsam ham, lekln kitavunin hactm vubp ketirmedl va sunun lcyun ikki bolksge volla vasmaqa tajsjarladim.

Bu aserlarin jzbsqqa kirisyv, sybhasiz menim lcyun zor vatrlbq edl, cynki oqajat nazik va mas'yuliatli hamda sunun ila birge bu kyngecce jalqpb vjzda emas, hatla, eger jantbs-masam, vabqqa qosnq cymlyrjitelilerda ham (maselen: qazaq, qrtqpbz, tyrkman, jacik kevlilerda islammagen desem volla turqan bu is menin lcyun aqlpb edl. Sunqa qaramasdan bu isge kirysdim va nahceda qobrlpbzdaqpb eserni masdanoqa cp-qardim 1).

1) Me'ndaslar (Sinonimlar) jabnda cypjlar.—Dizek.

AC

Acmaq is atıdan buıruq tınlavcısın bulıuşı bılıgı.
Acmaq: jıpq nırsnınl ıstınl acmaq, berk nırsnınl bılı.
nı jaktı jyzınl acmaq, mısıl: ıstınl acmaq.

Mısal: Mınga oxıas san ham ındı,

Esıkkıdan tezrak qadı

Clımbat bılın gyl jyzınl

Tosma, tosma, gormıa acı

(*ıasın*, "Quıas" seıtar toplamı, bet 32).

2). Sıfat Azıqsız jınl avqat jımagan kışı va ymyıman

ganıbar. Mısıl: ac adam, ac at degandıgı "ac" sezi

kabi sıfat bolıa ıstılladı.

Mısal: Kambaqallıar kımıar? Bulıar sındı kışılarkı,

ııarda adadıa xogalıbı qınlıa urıqlıbı, ja at, ja asıab-

ııar, ja su nırsılarnı haması bırgı jıstımas edı. Kamba-

qallıar sındı kışılarkı, ııar jırbm ac jasıııar va qadıa

ııavıstıda, mıstımmozora qul bolıa tırar edııar, esıki zaman-

ııarda bolıa, mıstımmozora ham, pımıstıckılertıge ham qul

bolıa tırar edııar.

(*Stıln*, bırtıncı bıstıllıbı jıknııar, bet 28).

3). Bırar nırsıge ham sıfat bolıa keladı, mısıl: ac

qarın sııar.

Mısal: Ac qarınqa sassıbı sarımsaq.

(Mıqal)

4). Bırar nırsnınl ıstınlı normal halıdan tıbarak ıka-

nınl bıldırmak qınlıa qollanıladı, mısıl: ac sarıbı, ac

qırbı sııar.

Mısal: Bıznlı ızbekıarda, ıııbısa Qoanıqa maxıns

ııı ıys, sarıbıqa mısbı bı ıys bar. Lıkn bı ıysnl kestı-

Ellek

18/III-1933 jıl.

ıınlıarın ıser ıstıda tanqıdıar va kızıgan jırdanııar

ııncı fırtıııde ııbıttı ııgezıstı ham mınlıknı bolıanııdan,

ııazıcbı mına sındı kımıllıklıarın ııqat ıızystıdagı bı-

ham bızı bı kımıllıklıar bolıa qalıar.

ııdılırtıdan ııbnıqan mısallıar hamdı seziar fırtıı ıstıda

Nıhıjat, ıserdagı ııqıııarqa hazırtıp zaman sarı va

qalımsıdıar.

bolıqan jıstımavıllık ham basqalıar qatırbıdan ıal ıımsı

ıı bırtı necı jıınlı ııbz fırtııı edı kı, bı jııqdan

mınlıknı, lıkn bındı seziarın qadırbımas jıplıas, ıstı, ııbat-

ııa bırgı, hall bınoqa kımıagan seziar kıp bolısbı ham

qıan ıserge mıtırtıllık jımsıbn ııstıge ıımlıman. Sındı

kımıllıklıarıge qatımasdan, kızıkadı, su toqrıda ıızyıstıur-

va bılkım gııda ham kıpıdı. Bıraq, mına bıbnı, su

ııbıttı bı ıserın kımıllıgı bolımsı mınlıknı ıımas, bolıar

TDV ISAM
Kutubxanası Arşivi
No 7K/133.2

M b s a l : Romalıbn ucı caıbı,
Barsam darvazan *acıq*

(Xalıq esyileriden)

Acıq lızıl janıq közi

Erkin, azad bir xalıbn.

T. Sədi

2). Rəvsən, *acıq*, bilgilil məlym nərse.

M b s a l : Səzimi *acıq-ajıdn* qılbır səjle.

3). *Acıqmaq* is atıbdan buıruq tınlavcısınbn bolıuşı

birliđi. *Ac* qal, *ac* halda tır, demək, *acıqmaq*—*ac*-qalmaq, *ac*.

bolmaq.

ADAS

Tanam, ada, axır, aıaq, adaq mənilərđe qollanıladırl

Adas səzi məlym orunlarda qollanıladırl. Məsələn Tas-

kentıda həm adaq səzi ornıbıq kəpıncə adas və jəki ada

səzleri qollanıladırl.

M b s a l : Mən baqrıqı kırımsədn,

adas bəpıtl jəmsədn,

Munca toıba jıqlıjsan,

Mən qoıbnıqı kırımsədn.

Adas həmən ikki kışın bir namda bolıuş, məsələn

ikki kışın hər ikəvinin atı Toxta bolsa, ular bir-birigə

adas boladırl.

3). *Adasmaq* is atıbdan buıruq tınlavcısınbn bolıuşı

birliđi. Jolıbn jıtlı, joldan cıq, demək.

M b s a l : *Adasdı* jollarıdan,

Kəriməj beıđisim.

Kıyc qacdı qollarıdan...

Jel calar calıqısnıbn.

(*Ergəs*, „Jıllar“ sərlər toplamı, vət 13).

AQI

İsm. İcki kışımğə məxsus, jəni pıstannıbn baqı otkəzill

turuqan jərl.

2). *Aqımaq* is atıbdan buıruq tınlavcısınbn bolıuşı bir-

liđi.

rıb sarıq, dejmiz. Zərce, zəfər tıyləri həm bunıqı tətəl-
ıbıq qıladırlar. Təbirimiz qopal tıysməse bu gəzəl qız
ac rə'n gylınnı tıysıde jəki aq sarıq tıysde jəratıbıqan edı.

(ə. *Qadırb*, „Məhrəbdan cəjan“ romanı, vət. 23).

ACIQ

Sıfat. Sırtınnı zıddı və qarşıb.

Məsələn: Qalambr (germdar) mırc və şunıbn sıngə-

rı nərseleerinn təbətıde bolıqan məze. *Acıq* alma *acıq*

maqız kəbl.

M b s a l : Almanı *acıq* demənlər,

Bıtnı sassaıq demənlər;

Jəni tıyskan kəllınnı

Burnıbn pıncıq demənlər.

(Xalıq esyileriden)

2). Qıazar, gəhl, qahr,
M b s a l : Qız bu gəl *acıqlandı*. Məngə nəfət bılan qə-

raı başladıb.

(*Qıafu Olıam*, „Kıylı hikəjələr“, vət 5).

Bir vət emı, bir jıq emı, eıken zamanda bir qız vət
emı; kəzıge tılyn kıtlə jum, jum jıqlıqan emı. Səbəbn

sorasalar oıbn həl emı, emmə qızıbn *acıq* xılb mol

emı.

ACBMA

Acıqan, *acıbıqan* nərse. *Acımaq* is atıbdan jəsəmə

sıfat.

M b s a l : *Acıma* gəp, *acıma* xəmə.

2). *Acımaq* is atıbdan buıruq tınlavcısınbn bolıuşı

birliđi.

M b s a l : *Aqızıqı* kəlgən səzleri sözi] bərme, kəp

ACBO

acıbn

Sıfat. *Acıbıqan* nərse, məsələn: *acıq* kəz, *acıq* əslk,

Birvni birer tamanoqa aqdarbş ycyñ yndev aştatırqan söz.

Aqmaq: Birer tamanoqa maşlı bolmaq, qbşajmaq.

M b s a l : Sen bizge aq.

Aş kyn batşoqa *aqdö*.

AQACA

Kıcık aqa demek, aqa sözün kicreşiliv aştıqan şıklı.

2). Aqa gadar, aqa kabi demek. Meselen: u bala ket-telrece iş qıladıbr demekdek, u menge bir aqaca jırdam etedi jeni aqa gadar menge kemekleşdi demek.

3). Şarqba tyrkistanlılar xatın-qızlarıoqa qarabır aştı-ja turoş söz. Xanım, bekec demek.

M b s a l : Aqaca aştımbır esli ismi Mas'ud Xanım,

ama "aqaca aştım" deb meshır boluşı unıñ Qasqar qı-ız bolıqlanıbırdandır.

(2. Qadırb, "Mehrabdan caşın", bet 149).

AQDARMA

Qutıltoqan, tókilgen narse.

Aqdarmaq iş atıdan jasaloqan sıfat.

M b s a l : Köp rajonlar başqa oquılarnı: eski devallar dan, *aqdarma* qıbşdan (jeni bir ycestikadedgi tıpraqın-ikkinci ycestikage aqdarbş) jırdalanıbş mymkınlıgıa bıt-fat qılmaşdırlar. Şunısb xarakterlikki, bizda bu mesele-jyzeşiden hec gandıj matimat ve hısbabat joq. Bu, rajon-ların bu cehetden gyda kem işlegenliklerini körsetinmeş-

Ortaqlar, hazır biz kölxozların mahkem birkıtlıqın jerdan jırdalanıbşların tımlıneşını nıma qılqanıbıqlıbn tekşırvımlız kerək.

Өзкөмпөртүлөшө M Q M K K төвлөтүлөшөдө ортаq *Әһмәт Ибраһимов* қадлабдан)

2). Aqdarma iş atıdan buıtuq tenıavcesıbnı bolıssız bırılgı.

M b s a l : Bu tonıbn onı tertişiden kera jaxşıraq kerti-nadı, bunı *aqdarıva* tıktırb avara bolıb jıyma. İcını *aq-*

darıma.

3). Sıfat. İci sırtıoqa cıqarılqan narse meselen: *aq-*

AQBR

Myşkylı, qıbn va iştanışi aşan bolımaqan iş, jaki keta-ıa abş myşkylı bolımaqan narse (sıfat).

M b s a l : Zer gılam, Zerber gılam.

Köterej desem, *aqbr* gılam.

(İpar cıpeklı).

AQYZ

Farsca dehan, rusca pot

M b s a l : Ata dedin, atan senga

ıtra qulaq salımadı

Ana, dedin, köp jılbıdnı

Anan *aqyz* acımadı.

(*Asın* " Qıaş", seıtar topıamı, bet 26)

2). Kırveris, darımad. Bu söz meczane işlelıdır. meselen: darıaza aqız, koca aqız kabi.

3). Şisenin pek tıqatırqan boqzoqa ham aqız deşile-dir. Şisenin aqızın ac kabi.

4). Janı tuqan sıbr, ecki kabi canvarların sıydan tıjırtıanaturqan narse jeni avqat ismi. Bu carıva cıbıq bı-ten jısaıvce qazaq—qırtıqlarda "avız" ismide jırtılılıdır.

Kenlida hec joqdir daq,

O'nar, k'ylar, vaqtb caq,

Titrar tavrsidan tas, taq,

O' caqnatar *asqar*.

(*Ajeek* "Kenyl najlari" bet 53.)

2). Qadah, p'jala.

Idis — a'jaq degandagi "ajaq" so'zi su p'jala, kesa demak.

M b s a l: Emma ty'gani bilan burunog'ca icmas, ikki—yc

ar'ba kekanda tort *asq* na kifajalanar edi.

(*Qadbr* "Eiken kynlar", III - bellim, bet 18.)

3). Son, adaq, axbr.

M b s a l: Su ajdn *asqada* biz Maskav barambz.

AJCA

Aj gadar demak. Ubn Maskav ketkaniga bir ajca boldi.

2). Aj singari ma'nisida keladir.

Ubn g'ozelligi *ajca* var.

3). K'icik aj, k'icikna aj, ko'pinca me'azan k'icik, g'ozal

xat'bnq'zlarog'a ham sy'yiliv aj'lidir.

AJDYN

Aj'ba keca, aj' jaruq'ba jerga ty'gib turqan tyn.

M b s a l: Agar'ba aj'dnda jatsam aj' menin lig'imdadir,

Q'ar'bb'ba j'ambog'a baqsam jar qolb bojn'ndadir.

(Xalq as'yilisi).

2). Ac'baq — aj'dbn, revsan.

M b s a l: Bu isni *aj'dnlat'bs* kerak, oz fikrinl ac'baq - *aj-*

dn aj'is'n kerak edi.

3). Aj'dan degan ma'nida ham qollanadir.

Aj'dan t'bnq, kyndan revsan kabl.

AJ

Asmandaq' *aj*. Jer tegrasida kezylci j'lduz. Eravca

gamat, rusca ly'na va fars'ca mah.

M b s a l: Har aq'am p'ry'za kabi v'udlar

Zardan quilaq'ba s'rga toqadb.

Zangari deniznin t'bnq qoj'ndan

Kymys *aj* nazlan'ba, ky'lib baqadb.

(*U'lo'm* "Bahar sevincileri", bet 19.)

2). Bir j'ly'n 12-dan bir j'aki ortaca 30 kyn.

M b s a l: "Ha-hy" degynca *aj'bn* aj'qlar' kelib toj

ky'nleri j'ap'nlas'ba.

AJA

Aj'maq is at'dan bu'ruq t'bnlavcs'bnr bols'ib b'rligi.

Rahm et, g'bzqan, sa'qat q'bl, saq'a, avaj'a, demak.

M b s a l: *Ajaqan* ko'zga cop ty'ser.

Aj'ab j'esen taj' artar.

(*maqal*).

2). Kaf, qol barmaq'lar'bnr bas'lana turqan j'ridagi cu-

qurraq j'za j'eri.

Buna k'at' deb ham aj'ib va ko'p orunlarda su sonq'ba-

sa is'tilladir.

3) Aj'b, ana, val'ba, degan so'z. Bu so'z ko'prak Farg'a-

na j'qlar'ba qollanadir va aj'e sa'klida ham aj'lidir.

M b s a l: Ruxsat berin *aj'agan*.

Es'ikda j'ar'bm haj'ran

(Xalq as'yilidan).

AJAO

Kisi va ymy'man can'bar'lar'bnr j'ly'yi y'cyn vas'ba bol-

gan a'za, fars'ca paj, rusca nor.

M b s a l: Temir kabi qolb var,

J'yragida o'ti var.

Parlaq va ken j'olb var,

Q'bz'bl gyl' bojn'baq'ba.

AJLANMA

Sytar, Ajlanba ɵlla turqan jər.
M b s a l: Taşken jəlb *ajlanma*.

Qavnlar bəlləmə.
Keça ketgən jər bənb
musabir dəv xorlana.

(Xalıq əşyisi)

2). Ajlanmaq is ətdan bujruq tərnləvəsbənbir bolşsəz
birligi.

Ajlanmaq: bir nərse tegrəsiden ha dəv ɵta vərək, gi-
lləv turmaq.

M b s a l: Zəqəsbənb jəlna jənad bənb,
Ağsamləb tərtdi ikki cərvənb.

Həll un b əştətdim sorəmbz,
Tür, *ajlanma*, zəqəb jəna bərb.

(Xarəzm Xalıq əşyəsiden,—Til bmlə mətbəllər, bət 48).

AJLAR

Aj səzlm kəplik səkil.

M b s a l: *Ajar* ilə kənl toxlaməj ɵtkəc,
Kəz cəqəbdə təj məvstlm kəlgəj.

Aq jyzlər jəz qəzlar ɵskəc
U qəpqrə kəzler jəne kəlgəj.

(Ergəş, jəllər, bət 35)

2). Ajlanmaq səziden kəlgəc zaman tərllim birlilik bolşb
əzge, səjəsb. Ətər, qəlar mə nəsiddə

M b s a l: Nəjlər gəzəlim nəjlər,
Nəjlərsə gəzəl *ajar*.

AJLBQ

Ajqa maxsus, əjqa tərğışli.

M b s a l: İsnin bir *ajlbq* həsəbb bərlidi.
Mən ikki *ajlbq* ɵtəpyskə əlbə Qərbmqlə bərbə

qəstbim.

2). Məjəna, məəs rusca zəlovənbj.

M b s a l: İstizlərin is həqənb kəməjtiriz, sistəməll rə-
vişdə ɵtkəzilliv kəlməkə. Rəsmi məlumətlərqə
qərəqləndə, *ajlbq* ɵrtə is həqənb kəməjtiriz
Amrəqdə 1928-nci jəlbə nisbətən 35 prosəntigə,
jətdi, Əngillijəgə şü dəvr icidə 15 prosəntigə,
Germənjədə bəlsə, hətta 50 prosəntigə jətdi. Am-
rəq məhənat fəderətsijslərin həsəbbəqə qərəqlən-
də is həqənb 1930—1931-nci jəldəqə kəməjtiriz

nişti nəttəgsidə Amrəqə işclərini jəqətlən
məbləqə 35 mlyard dollərdən əşbq vəldə.
(I. V. Stalin, birinci bəşləbbq jəkyələri, bət 30).

3). Bir əjqa jəllənb isləvci. Aj həsəbbədən is qəlvəsb
xəzmatəb.

AJRB

İsm. Bədə, buqləj bəqlər bəqlər nərslərini sənəb
kətmək yənl jəsəqlən və ucə iki səxib əsbəb.

2). Aləhbə, bəşqə-bəşqə nərse.

M b s a l: Xətbə icikərt kərt bə toqrəqə jəqənləşqəndən kə-
lin ɵndəqlə *ajrb* jəqlə burtəldə.

(2. Qədrəb, "Məhrəbdən cəjən", bət 144)

AJRBQB

Ajrb bəb nərse, əjrb qəlbə yənl məs əqləc.

Bu dərəxtidə *ajrbq* yənl məs burtəq bərt əkən, mənə
şü burtəqlənb kəsib əjrb qəlbəq kərək.

Dələqə bərbə birtər dərəxtidən *ajrbq* təpəb kəsib kəltir.

2) Həgrən, əgrəlbəşbq, çəddə bəlbəşbq.

M b s a l: Anəndən qəldə *ajrbq* qəmb,

Kyidi, jəqəldə birt xəjəl kəbi.

(*Ajəkh* "Kənyə nəjləri", bət 30).

Ajbl

Ajblmaq sözidan bujruq. Ajblmaq: xuşjar bolmaq,

qatıldan uzqlaşmaq.

2). At, eşək singeri mılıla turqan çanvarlarınu ystige

saibna turqan egerni mehkem tübb turmaq. ycyu işletie

M b s a l: Erti bilen ikita sergini qalaştırb qoşub, ahıru

toqumby-tekpyştlerini qırb, *afol-gyganın* uznuq-

larıny tikib, olturqan Madrejim, qorb işde, mi-

jest keca oigen. Hejderin, jaqında arzımagan

iş ystide çamçılqanıny oşlab oltırat ekan, bi-

rav eşikni qıja acıyb çaqırdı:

(*Qıltım Qıltur*, Acıloqan sırtı, bet 8).

Ajbrma

Fırg, tafavyt. Bir nersenin ikinci nerseden fırgı.

Tursun bilen Ergesnin arasdaqı *ajbrma* — jaşda bol-

masdan, balki matumadadırt.

2). Ajbrmaq iş atıdan bujruq tıñlavcısınırı bolıssıbz

birliğı.

Sen bu iki dostıru arasın *ajbrma*, araqı saıvıqıbzıq

tygyrtıb her kimni bir-biriden ajırbı jırtıyş jarımaşadırt.

AL

Ajmaq iş atıdan bujruq tıñlavcısınırı bolısbı birliğı.

Ajmaq: biter nerseni qolqa kirtimək.

M b s a l: Eş nes'eli sevgim jeni qısbıq,

Tanırtı ila qatırdım seni izıab.

Hedjem sevgıe eş çehreşil jaz çaqı,

Hec taşlama, *al* qoşınırqıa tezıab.

(*Erges*, "Jblıar", bet 16)

2). Tys, ran atıb.

M b s a l: *Al* ran atıb, gyl jaratıb,

Körınışırtıde tabessym.

Əsib barat, tolb barat,
Barıbqımda sevinclim.

(*Erges*, "Jblıar", bet 18).

3). İlgert, alıbn, İlgertı tamıan ma'nıside.

M b s a l: Amırqada bir hektardan alına turqan xam

paxta hasılbıru ortaca mıqdarı 1913-nci jıldı 2 sentıer

edı. 29-nci jıldı ese 1,7 sentınerge tyşdı. Xıtaşda u 20-nci

jıldı 2,3 sentıner bolısa, 30-nci jıldı 1,8 sentınerge tyşdı;

Mısrda bir hektarın hasılbı 1913-nci jıldıqı 4,5 dan

1930-nci jıldı 4,1 sentınerge qısqardıb.

Demək, bızın paxtaçıbıqımbız toxıavıbz *alqa* başa

jatqan bir vaqtda, kapıtelizm mamıketleride paxta maş-

danları hem qısqardıb, hasılbı hem pasesılbı, ymymlı paxta

mahsulatı hem azadıb, paxtaçıbıq arıaqıa qırab keta jatrı.

(Əzkeımpertıje MQ ve MKK teıvətı pıenyımda ortaq

Əkmet İbrımov daqladıbdan).

ALA

Sıfat, qara ve aq tyşlı; masılan ala at.

Ajımqan atıandı ketıdı, sırbı qıba avqa-ja.

Ərdək bilen qaz atıbadır, *ala-ala* pıttı bar,

U geçkek, geçkek emesdırt, *ala-ala* pıttı bar.

Men aqlımdan ertıylıman, saqlanıdar atı bar.

2). Muxalıbıbzıq, qırbıbzıq, arı buzuıbzıq, bir-bırıge qırbıq

harəkət, bırı İktıde bolmasızıq.

M b s a l: Şaherın *alalanıbz* xabarı. ordaqıa ham eşıııdı.

İşni kıcıkına dev oşlaqan Əzızebək şaherdan ahval abıq

ıcyu Rıjımbək daqtanıb ellık çaqıbzq sıpah bıllan bujırdıb.

(*Ə. Qadırbı*, "Ətkın kınırt", bet 105).

ALAI

Almaq iş atıdan iştek te'lı. Men alaş, men alaşın demək.

M b s a l: Tavıletın İmırtıer tenlı, gyl saclı

Erıkı qıbz tanı aqarıbz kelıdı...

2). Almas, özganin köpligi. *Alar* bu kyn bizge keladir-
lar, biz *alar* bilen birge ekispeditsijage barıp toqrusbda
kenesemiz.

ALQP

Ilgirigi, albdndaqıp kışi, narse.
M b s a l: Paxta hasabı yçyn kyraşda *alqı* seida bara
jatqan İkramot kölxozb paxta planın hem vaqıtdan ilgeri
aşrıyb begerdi

2). Ösymlik. Taqlarda öse turgan bir tyrlı ösymlik. Ubn
İidide pıaz sırtı aq tuxum bolar. Kışiler bunb meş-
delaw kartısk~ unı sırtı narse tajsırladırlar va sytkw qoşub
ıcedir. Jerli xalıq sözice bu, kesellerge dava bolat emiş.
3) Alq, alına turgan mal, narse.

ALMA

Almaq, is atıdan buırıq tınlavcsbıbn bolısbı. Bırlıgı.
M b s a l: Şu xatınbı *alma* dev ajsa menga
Çarq dunjada körmeşmen jyzın.

2). Meva navıdan biri ismı.
M b s a l: Baqda jetıskan *alma*, ançıl, narımbd.
qızım derga ata—enenı batımbd.
(„Şejanbxan dastanı“dan).

(Xalıq eşyisi)

ALMAS

Öjmatlıb va az tapıladırtqan is.
M b s a l: Gylı-çecek cıhrasıda alıbn zar,
Jena *almassaj* jallıbrav galıdb.
T. Sa. 11

Cecakıardan tatlı besa *alaf* dev
Camenıarın gylı tanını silkitib,
Öste-gıne şevade qız jıladı.
(*Ufqın*, „Bahar sevincılerı“, bet 24).

2). Orta Asjada mashır bir taq ismı. Farqana vadı-
sbıbn kyn çbqş tamandıan kesib öte turgan va Çırtq-
zıstan, Özbekistan cegeresi arasbdaqı byjyk taq tızması.
3). *Alafmaq* is atıdan buırıq tınlavcsbıbn bolısbı
bırlıgı.

Közlerını *ala*-bulı qıl demek.
M b s a l: Közınıñ aqıbn çqarub *alafqanı* bilen men
senden gormajman. Köp alajmal

ALAMAN

Xalıq tyrkymı: tıda.
Rusca *тома*.

M b s a l: Baqalan qıslaq mehnıkkışarınınyımlı jı
qılbış acıdı. Tört jyzge japn *alaman* jıbnalıqtan edı.
Jıqılbış şad ruhıb xalıq tyrkymı bilen toltan. Jırbq kö-
mıllı, qam jyzını izıev tapış hem qıbn edı.

2). *Almaq* is atıdan sözlavci bolısbı bırlıgı.
(*Ç. Zähibev*, *Biz jendik*, jengekmız, bet 19).

M b s a l: Dembitramı calaman,
Men *alaman* golqa, kirtıman demek.
Mastyra xanıb *alaman*,
Mastyra xan oquı toqsa,
Alıbn Nezer qojaman.
(Xalıq eşyisi)

ALAR

Almaq is atıdan köleçek zaman tevlını özge bolısbı
bırlıgı.
M b s a l: Sulıv qızlar burav qojar sacıbn
mırd jıgıt dışmandan *ala* öclı.
(„Şejanbxan dastanı“dan).

2). Tartısmag, kisi jaki canvarın bir, birleri bilan tartısquları.
M b s a l : İkki qocqar *albasar*, qumalaqlar tókıst. (Tapar cöpcek).

AQ

Tys, ran (sıtat)
M b s a l : Saf gızal bir bahar edı, turdım, Qoloqa bir *aq* varaq, qalam aldım. (H. *Alıngan*, "keklem", se'rier topıamp, bet 36).

2). Asasan, atanın öz balasın qasdan hajdav jıparısp va baladan narazısp bolıp undan uzadısqıuvıqqa ajıladı. Bundaj hajdalıqan balaqa "aq peder" dejidıdır. Bundaqımpısal mağazan isıllıgen.

M b s a l : Padada sel tumav bolsa bir buzraq, Padacp Mbsarıp dergahıdan *aq*. (O. *Qıllan*, "Egeleri egelıgenda", bet 21).

3). Agmaq is atıbdan bujıruq tırlıavcsbıyn bolısp bırlıgı Agmaq: suvda agmaq, suv aqımbıqqa garab ketmek ja ki sujuq nersa meselen suvıyn hareketı.
M b s a l : Aq ilm darjasıda, endı kerak-dı—*agmaqıtm*. ("Közgi", se'rier topıampdan).

AQAR

Agmaq isatıbdan kelıcek zaman te'lını özge bolısp bırlıgı.
M b s a l : Dala qonıbda mehnat erıeri, harmaj isıjler, *aqar* terıeri. (T. *Sadı*).

2). Agmaq is atıbdan bujıruq tırlıavcsbıyn bolısp bırlıgı. Aq bol, aq lysge kir demek.
M b s a l : Tabıstın marıer tınlı, gylı sacılp Erka qızp tan, *aqar* keladı.... Cecakıerden talıp bosa alaj deb, Camenlernı gylı tınlı silkıttıp, este-gıne sabaes epızedı qız jeladı.... (U. *İojun*, "bahar sevincleri", bet 21).

2. Kelıcek zaman te'lını özge bolısp bırlıgı.
M b s a l : Ma'qui dedi bı-bılık, yc manek on atıboq demı *almas*, ikki zeran dem alar. (O. *İasur Qıllan*, gıra vıza, hikajeler topıamp, bet 20).

ALMAŞ

Almasmaq isatıbdan bujıruq tırlıavcsbıyn bolısp bırlıgı. Aşırbaşıa, alısp, demek.
M b s a l : Bız su jıloqı kekıamdan-aq başıab paxıacp-ıbqqa *alınasılav* ekısını natıcaleri bu jıloqı paxta hasıloqa te, almasıab ekısını natıcaleri bu jıloqı paxta hasıloqa bevasıta dırrav te sır qıla qalınajıdar. Lekın ekınlernı bın-ketın ekılıs fırttıbı toqrıu joloqa qojıbısqqa garab al-masıab ekıs bundan kejin paxta hasılbınb bevasıta anca ketıregekıdır. (Ez Kemparıssa MQ va MKK te'ral plınyında orı. 2. *İkrımov* dokıadadan).

2). Zamır, ism ornıbqa etıb jıryıvıcsız:
Mıesıen: Men, sen, sız, sız, u, ular sıngıeri.

ALQBSLAR

Alqbsılamag isatıbdan kelıcek zaman te'lını özge bolısp bırlıgı.
M b s a l : Batrıkler isıler, Tan, qızp-jılduz "hırmıan" deb cıpar, *Alqbslar*. (N. *Rahımtı*, "Mıevler", se'rier topıamp, bet 8).

Alqps sekılnı kılıgı. Kıp alqps demek.
M b s a l : Men garab atıdım: is qızp, harmarıbz. Mısalıa havalar *alqps* jasınarıbz. (Qızı).

ALPSMAQ

Serıkık isatı. İkki tamandan almaq, jaki kılıpılık tamandan ortaqıbıq revıpsda almaq.
M b s a l : Men garab atıdım: is qızp, harmarıbz. Mısalıa havalar *alqps* jasınarıbz. (Qızı).

AQLAMA

Aqlamaq isatbdan bujuq tñlavcsbñrñ bolsbz bñlg
 Mpsal: Bu davalnñ aqlama, anav davalnñ aqla.
 2). Cigt maj jakı zavod majñ deb atalınqan majlym
 majqa "Aqlama maj" dejidir.

AQMA

Aqmaq isatbdan bujuq tñlavcsbñrñ bolsbz bñlgı.
 2). Bir tyrlı kessel ismı.
 Syjak sılı, her vaqt jırın, patas aqba turatırqan jara.

ARQA

Smal, Sbirija. Orta-Asbjaqa nisbaten tyñjaq ja'ni Si-
 birija tamann.
 2). Ism. Birer narsenln ters tamann meselen kışi arqasb.
 Mpsal: Ranaıckarige kışi bilan damıllanñ arqasb.
 dan hersıllıgen, gyrsıllıgen ellı jasar camalbq semız bir
 kışi keryndı.
 (2. Qadrb "Mehradan cajan", bet 37).

3). Sujancaq, sujancaq, panah, sbqbnñ jert.
 Mpsal: Mahmydnl ozıng arqa qblñ solıjsan, hal-
 buki u sangca teredat emest Sen bunñ hali sezmegeñ
 ekansen.
 4). Arqaqa qojıatırqan narse, arqalanqan narsenln
 sıfatı.
 Mpsal: Bir arqa otun arqalab keldim.

ART

Arqa, arqa taman, birer kımse jakı birer narsenln ke-
 nı, arqasb.
 Mpsal: Kıcık jollar, dala cellar arta qalab baradbr.
 jıraqlasqac cızqıar qarlab, soladb.
 (Ergeş, "Jıllar", se'net topıam, bet 26).

2). Artmaq is atbdan bujuq tñlavcsbñrñ bolsbz bñ-
 lgı.

Artmaq: jykımek, erave jakı at sıngarı narselar ystıge
 tyjamak.
 Mpsal: e), ortaqar,
 jol berıner...

Tyrkısbeller kelajablar,
 Biznln batrlar.
 Paxtalarn vegenca arlı...
 Tyrkısıl
 Tez bol, paxtalñ vogenlernı tartı
 (Tengılna, "Kyres sadalart", bet 20).

ARTMAQ

Artbq bolmaq, kepejmek, zpladlasmaq.
 2). Jykımek, erave jaxud ulavqa jyk tyjamak.
 3). Ulavqa artılatırqan narsenln ismı.
 Meselen, atqa jaxud esekge va ymyman ulavqa birer
 narsenln xurcun sekıde artısa su artmaq ataladbr.

ARB

Arbmaq isatbdan bujuq tñlavcsbñrñ bolsbz bñlgı.
 Pak bol, tazalan, sat bol demak.
 Mpsal: Havadan buınt arbd.
 Emma Atabekge vaqı bolqan yzı meselasi bir qadar
 unñ tñcıtdb. bşanar-bşanmas şyba va vesveselerden
 bir az arbd.

2). Ism. Aqıvılb canvar, xasarat, rusca Oca, farsca
 zanbyr.

Arblar tyrlı sekı va tysda va sunñ bilan birge bñ ne-
 ce ism bilan atılablar, y meselen: qara arb, sarıq arb,
 qavagarb, balarb kabllar.
 3). Harbmaq sezlnln ikıncı sekı bolqan "arbmaq" is-
 atbdan bujuq tñlavcsbñrñ bolsbz bñlgı.

ARBO

Suv job, suvub bir jerdan ikkincl jerga ettis, ycyu qa-
zbiolan jasama cuqur.
Mbsal: Men *arbo* labida samavaratn kylini toker

edim...
(*Qafur Qulam*, Hikajalar toplam
"Konyisizni qbilop", bet 41)

2). Sifat, semizni ziddi.
Mbsal: Darja tasqun, suvlar toluqun etelmejman,
Atm arbo manzilimga jetelmejman,
At-qonamur *arbo* qbiolan su mada tas,
Kanginammi sarbo qbiolan su qalamqas
(Xaliq esylas).

ASMA

Sifat, aslyb islangan nerseler asma atalabr.
aslyb islangan nerseler asma atalabr.

Mbsal: Qarnaq bilan pestke qarata aslyb turqan
asma kopyrkm ilib pestige tygyrildi.

2). Asmaq isatidan bujruq tnylavcsybun bolsybz birligi
(Balabq, *Maksim Gorbi* eseri, *Raq* terjimesi).

Ocaqla qazan asma. Samavar goja-qal, cal icsek ham
bolat...

ASRANDP

Asramaq isatidan etkan zaman te'lini ozga bolsyb birligi
Mbsal: Bu kitablari jalqyz siz ycyu *asrandp*.

2). Asramaq isatidan jasolan sifet.
Basqanyn tarajisida bolqan kimsa.
Asrandp qbz, asrandp oquv kabl.

Mbsal: Nesim-xannyn mirza basqybun oqlyman.
deb havalammaqandek, Enver ham—Sallim bojqacbyn
jetim, salbh mehzymyn *asrandps*man, deb andis, qbl-

mas edl.
(*Qadrb*, Mehtrabdan cajan", bet 60).

AS

Asmaq isatidan bujruq tnylavcsybun bolsyb birligi.
Asmaq ketarilmak, beland jerdan otmak.
Mbsal: Uzaqda qarib taqlar,
Ker qbz, jygyr, bnyl, as.

2). Ozmaq me'nisida ham gollanabr masajan: Ohmad
sindasylardan dersda asyb ketidi, deganda Ohmadnyn
basqalaridan etib, ozyb ketganin bildiradir.

3). Avqat, azbq ism. Lekin "as" sozi kopince "palav"
qa xaslanyb ham jyadir.

Mbsal: Nigar asbm sapat laganda palav keltirib liam-
maieri birga asqa olturdilar. As oxsalqan edi. Birinci
asamda-jaq maxdum Nigar asbm taqdr etidi:

— Bu kyngi asbn dyyst, Nigar... Braq goshni kop salyb
sani
(*Qadrb*, "Mehtrabdan cajan", bet 188).

ASUV

Asmaq isatibun ikkincl ravish. Koterilyv, judarb jor-
dan otyv demak.

2). Chuqrabja termi.
ism. Davan, etki, asyb otla turqan jor. Masajan taq-
lar ystidan asyb eta turqan jol. Rusca pereval dylidir.

ASBO (arabca)

Sevyci, jaxsb koryyct, bsq etyvci.
Mbsal: Gyl bermak istagan *asqb* senin,
Cal emasm, erkam, jalqav, erincak.
(*Ustun*, "Bahar sevincileri", bet 20).

2). Qoj, ecki shari ganvarlatibun asaq syskeleridan alb-
na turqan va jas balalar tamabdan havas bilan ojnabna
turqan syskca.

Mbsal: *Asbq* ojnar edik dabm,
"Naxerek" ga kelgan zaman.
Bir top bala... can, topalan,
Kecelar-di jyter casbm.

(*Afock*, "Konyi najleri", bet 52).

qan 130 MTS qbsiaq xocalyqbn sobalbzrn asasbda qajta-
dan qurnsnb kotarisda kyall-dastak boldb.

(Ort. *Pashutskhin* daqlad jyzasidan VKP(b) Orta
Asja bjuoss plenym qatarbdan).

2) Atmaq isatbdan bujrug tbnlavcsbnrn boluslb birli-
gi. Tasla, birqbt demak.

M b s a l : Paranglni at, tasla.

Jyrgil mktarqa.

Ortaq can oquj basla.

Kir biznln saige.

3) Qural arqaly oq atmaq mnsida birliqi.
(*Mastyra Tahyr qazv*, "Kyrys sadalar", bet 37).

M b s a l : oq atbdm sajqqa tysdi. sajdqn suxsuntlar ucdp.
(Xalq agylasi).

4) Ism, nam.

ATA

Tuqdrucyb, pedar, rusca Oren

M b s a l : Bu jerdä men jana bir jaramas halnrb kör-
sätmekci edim, u ham bolsä gundan bbarakki, balalarnb
ana tllida oquus ornoba, ularnb at-a-ba-balarbnrn

tllida oqusga megyrt qbladblar, va sunbn bilan ular
ycau madanijate tamam jolnrb bektledirler. Bunday uru-
nbs Buxara rasonlarbda, tagik tllida geplesge turqan erav-
terge nisbaten jyz berib, ularnb erav tllide, mahallijahy-
dilerini eski jahydh tllide oqusga megyrt qblmaqcb bol-
dylar. Xalq maaritb sahasbdagcb en myhyim

vezitelardan bittesti ana tllide oqusnb te-
minlas boluv lazbm.

(*Əhmal İbramov*, Əzbekistanda medanli qurultysbnrn
asasb] meseseler, bet 38).

2) Quqraibja termim.

Aral, suv — köj, deniz va darjalat ortasbdagcb quruclyq.

Ərəcə gazjire, rusca Остра.

M b s a l : "Atalar denizi",

Celekan atasv,

Japonbja atalare sinari.

3) Asbrmaq isatbdan bujrug tbnlavcsbnrn boluslb
birliqi.

Sas, tez bol, demak. Birer isni islesde, tez heraket
koresitsege yndev. Asbrmaq: sasmaq.

M b s a l : Jollarqa asqvb közim taladbr,

Konlim naharbdaj jasnar aladbr.

Kerim Əhmədli.

4) Artbq, köp, zbjada demak.

M b s a l : Dnqblaadn burun Farqana vadbsv orta hb-
sab bilan her bir hektardan 14 sentnerden paxta berer

edi. Qarabv Buxara va saarb Zerisän ökrjgi—bnqblar-
dan burunqvb vaqtda her hektardan 15 sentner va undan

ham asbq, Xarazbm vadbsv—20 sentner hasbl berer edi.

Biz mana bundaj ortaca hasblola erislyvden uzaq turambz.

Əmma biz bolsaq, unqa erislyv bilan-gina galmasdan, köp-
xoznbn xocalyq seklinin ystynligige, aldnqvb kölxozlar-
nbn tacrbelertige susnbn, kapitalizm devride jakke djb-

qanlar alqan mana su hasblnrb köp derecede ölb keta
alambz va ötislimiz kerak.

(Əzkempartija MQ va MKK fevral plenymide ort.
Ə. İbramov daqladbdan).

ASBRMA

Asmaq isatbdan bujrug tbnlavcsbnrn boluslb birliqi.

Sen bunb haddidan asbrma hb, dev maqtaj berib cy.

de-jam asbrv jubarbsan.

2) Asbrmaq isatbdan jasalqan sifet. Asbrma nan, asbr
ma kyice singari.

3) Sifet, bir jerdän ikkincl jerge asbrla turqan narsa
mesalen: malqa sifet bolvb qollanadbr. Asbrma mal sinari.

AT

Me'lym canbvar ismi, je'ni minilaturqan at, rusca—josad.

Farca asp.

M b s a l : Vyçydgä kelirgen 98 sovxoz, su gymledan
32 te paxta sovxozb, 118 mln at kyicige ege takerter parki bol-

2) Atlanmaq isatbdan kelajak zaman fe'linin e'tklyci bols-
ib kopligi.
Atlanmaq: taslanmaq, jakti oq bilan uranmaq demek.
Itga qarib tas atanmaq. Mblibq bilan keklik atanmaq, sinari.

ATAR

Atmaq (oqub) isatbdan kelajak zaman fe'linin e'zge
bolsib birligi.

M b s a l : Merganlar gaj atar kolin qazbqa
M b s a l : Merqanlar gaj atar kolin qazbqa
qulq saqnar Polkan sabr se'zge.
(Sajbanxan dastan'dan)

2) Atmaq isatbdan kelajak zaman fe'linin e'zge bolsib
birligi.

M b s a l : Aqam bolsa, qujas batar,
son kylisin her jan atar.
Ajeek.

3) Atmaq is atbdan kelajak zaman fe'linin e'zge bolsib
birligi.

Sbojan davanbdan cbqolanbmzdan keljn jena bir lerd
dam aldaq. U jernin "Qalaj — marnar sirti" deb atar
ekanlar. Qalaj — marnar sirtida ham 25 minyt turub jena
ucdaq. Sol tamarnbmzda byjyk bir taq korindi. Men bu
taqub mashyr taqlardan bittesi deb ta'bir qbildim. Cynki
bajendiligi ham ystidagi eski sarqajolan qarlar, qar tepa-
lerige kekrek berib jatqan gara bulutlar menin ta'birimg
guvahlbq bergendej kornar edi.

(S. Corsef, Dunja tam, bet 9)

ATLANMAQ

Atqa minmek, at minib jymek.
M b s a l : Aqamgan atlanab keldi Sir vojboja avqaj,
Ordek bilan qaz abbdbr gacekleri savqa - ja.
(Xalq Laperidan)

3) Atmaq isatbdan bujruq tbnlavcsbun bolsib birligi.
Atmaq: b'iravnin ismige bir narseni belgilemek. Sen
una bir narse ataj
Men senge usbu kitabn abar alb qojolan edim sinari.

ATAJ

Atmaq isatbdan istek fe'li. Tasaj, brqbtb tasaj demek
M b s a l : Etm, dardlarni ataj,
kylisin jas emall (Ajeek, Koll nejlari, bet 32).

2) Maxsysan, ajnqsa, suna kora, sunub ycyu.

M b s a l : Xalajbq ozlerin axbr tenajeringe ojlav ko-
rnter, mane biz etken gal sajab qojolan uluqlarjn su
caqaca d'isqanlar, qbsaq fogarabun jarabqa malham
bolb kelamiz. Basmacblar bilan ataj s'izni deb qan tekisdk.
(Ojatur Ojulam, Kylgi hikajelar bet 11).

3) Atmaq isatbdan istek fe'li.
Namaj, jakti birer narseni birer kimsge abar qo-
aj demek.
Men su kitabn senge ataj, singeri.

ATAMA

Termin, bstlah, birer narsge belgilengen ism. Mese-
lan darja ve deniz jakti kol ortasbdabq qurud jerge "aral"
dejlidir, mane su "aral" sezi suv ortasbdabq quruqtbq-
qa nisbeten atama bolur.
2) Atmaq isatbdan bujruq tbnlavcsbun bolsib birligi.
Sen unbn abn atamal
Endi ikinci mertaba unub esingc alma va ismini atama
singeri.

ATAMBZ

Bizni dadambz, pederimiz, demek.
M b s a l : Su xatrbnd amadesa Atambz

Eligence ata desem ezini
Carbq dunjada kornemjn e'yzini.
(Sajbanxan dastan'dan).

2) Tassar bolmaq, birer jerge bars ycn hazrlanmaq, bu söz hem asasan juqardaqla atlanmaq söziden meqa- zan albnv iştiliddir.
3) Namlanmaq, islanmek.

ATBM

Bir atbm nersə, mesejn nas. Bir atbm nasırdan ber, nas xumarısb tubv qaldı singər.

2) Menjn atbm, at meniki demək.

Bir *atbm* bir əgərjnə,

dymlər bar gəçəkjnə.

Həll kəlsə kərərsiz:

kylə - kylə ölərsiz. (Caşan)

(tapşmaq).

ATALBQ

Əski fiədlizm dəvrigə abd dəvrigə isml.

M b s a l : Dəhlizdən icəri qaralsə bir zalıki tama- ndə xambrı saqavul başblar, jəsavl başblar, dəstür- xancə və atıbaçblar, tınqatar və pərvənəçblar, *atalbq* və miltər başblar taqə əllə qanca vəzir vuzaralarə qa- tar tizlişib olturmaqda edlilər.

2) Ata bolmaq, ata ornəqə etmək, ata jumbıbn etmək.

M b s a l : Bu məsym təvəsqə qarş undə bir xrl

jəqnlıq — *atalbq* hissi qozəqləndək bolsə hem əmma başqa qara xajallar icidə təz jəqalır edl.

(2. *Qadrbə* "Ətkən kymlər" bət 120).

AV

Ərəncə səjd, farsca şbkar və rusca oxortə.

Javəş gənbvərnə tulmaq, ymyman öz həlbca jəsəvcə biter gənbvərnə qolqə ktrılış.

M b s a l : Aqamğan atıandə kətldi Sır boşloqə

Avqə — ja

Ərdək bilən qaz əhbədr gəçəkleri

TDV İSAM
Kutubhanesi Arşivi
No 74/133.2

2) Avlanədrəqan gənvər, avlanəv tuluqan nersə. M b s a l : Vaj xuvərb, Həçb; — dedi Nbjaz Qusbərgi, — əldədaqlə *avnv* kərməş uzəqdaqlə javnə kərədr.

(A. *Qadrbə*, "Ətkən kymlər", III — bəllim, bət 12).

AVLAQ

Av jər, Av qblnatuqan çaj.

2) Adəmsəz, boş jər kəzədən pənə çaj.

M b s a l : Kymyš kyllə Atəvəkjn jyzigə urd.

— Bizjn *avlaqda* kərtəgənıznı — dedi, — əbjm və Həsən Əli atımdan başqa həç kim bilməjdır, əjnəqsə Zəj-

(A. *Qadrbə*, "Ətkən kymlər", bəllim III, bət 66).

AXBR

Son, kejn. Bir nersənlr kət, biter isnlr son.

M b s a l : Tartadə en *axbr* tırmuş dənlz,

bylyk toluqbəqlə ktrıv kətemən.

Qalmısdə u erkə xajallar izl,

tırmuş qətrımas kyc roşun bəremən.

(A. *şək* "Kənyl nəşlər", bət 31).

2) Həjvanlar, əjnəqsə jırlık həjvanlarbn əvqətləndəbr-

qan jərleri jənljəm — həşək səbnə turoqan jəsəmə cıqurca.

AZ

Azmaq işləbdən bujruq tınləvcəsbərn bolıslıv birlıgı

Azmaq: jəldən cəqmaq, jəlnv jəqətməq, adəşmaq.

M b s a l : "Nəm" baxtıbnıbn cəldır,

jəqlav şər jəzməşman,

jəqlm — Lənljn jəldədr.

Bu jəldən həç *azməşman*.

(Uşqlm, "Bahər səvıncıler", bət, 34).

2) Kəm, caməlanəqan mbdərdən kəm boləqan nersə.

M b s a l : Jəqndə-qbnə özəvək myzıkə təjəltərnə təcşklı

qblıdql. Uşbn əsəşə səltərnə, kədrıter btr qədar tərlləgn bolısa

3) Mevazar, meva tarbiyasına turqan jer.
 M b s a l : İkkinci beşbılıqda Orta Asya SSSR nin car-
 vacılıqqa jani postlaq ekinleri, ipakçılıq, kancuk bere-
 turqan ekinler va *aaq*-takkzarçılıq xocalıqqa zor berib ta-
 raqqa qılqan asasıp paxta bazası bolıp qalıp bilan bir-
 ge SSSR nin en myhyim rıudat me dancılık sanaat mar-
 kezleriden bittesi, elektriasni va ajnıqsa gidrolektrı quru-
 lıspnı zor berib tarıqqa qıldırtıp asasıpda kınıjse
 va toqumacılıq markazerleriden biri bolıp kerak.
 (Ortaq Paskutski dokıade jyzasidan VKP(a) Merkezqomı
 Orta Asya bıurası plenumının qararidan).
Baq ara qojısam qadam,
 Xandan urtu gylıquncalar.
 (xalıq eslyası).

BAQLAR

Baqıamaq isatıdan kelesak zaman telimnı ezga bolus-
 lb bılıqı.

M b s a l : Appaq qarlıb kerakem taqlar

Baqıstarı ruhıb *aaqlar*.

Aıtek.

2) Baqıbn kopolik saklı.
 M b s a l : Kicik saher qucaqlıpa parlaq cıraqlar,
 Janı halat cecak atqlan bezengen *aaqlar*.

(*Aleksandrovic*, Raq tarımsı, sajab alınoqan sırtar topıamı, bel 22).

BAJRAQ

Jalay, elam, tuq.

M b s a l : Bu jı 14 rajon paxta tajırtılas planlarınb
 tola va asrıpb begerdiler. Ular Soralar bıtıtaqıbnı paxta
 mustaqıllıqqa ycyı bolıqan kyres tarıxıbnı alıdınoq saht-
 fetariga kirtinler ycyı, ularınb teqrıbejeri paxta musta-
 qıllıqqa ycyı haqıqıba kyresçilerinı jadıqqa mehkem kırıb
 çalıssıbn ycyı, ularınb bolıgevlık nemynejeri bızın isleri-
 mızde seferber qılıcb ambl, paxta ycyı bunıdan sonıqı
 kyresimızinı *aaqlar* bolıbn ycyı men su rajonlarınbırtıoj-

ham, una hallı kyçil jartam kerak. Bular bızın jırtıqtar-
 mız. Emma tegıslı repertuar tanlaıpa qatıq aqsajımbz.
 Dram tıatırımbz bıqılabı, badıı özbeık pıesselerinı
 gojısb bilan bir qatarı, jani şora proletar jazucıaların
 eserlerinı tertıma qılıp gojısoqa keçgen bolısa, qalqan
 tıatırımbznı haması jaki bir az xalıttarçılıq qıla-
 dırtar, jaki eski pıesseler bilan qala beredırtar. Repertuar
 jaratısb — tıatır sahasıdadıq en myhyım vezıtelerinı bıtıte-
 sıdır.

3) Azmaq (arbaqlamaq) isatıdan bırtıq tırtılavçsıbnı bo-
 lısbı bılıqı.
 M b s a l : — Sen cyda semırtıb kehbısen, bu senge za-
 rar qıladırt, keprek jıjav jırtı, andek azı.

AZMA

Azmaq isatıdan bırtıq tırtılavçsıbnı bolısbız bılıqı
 azma: arbaqlama demek.

2) Joldan adasmaq, cırtımaq me nıside bolıqan "azmaq"
 isatıdan bırtıq tırtılavçsıbnı bolısbız bılıqı.

Joldan azma kabı.

3) Azmaq isatıdan jasalqan sırt. Azqan, arbaqlıqan
 kısı, canvarıtarıqa sırt bolıp qollanadırt. Azma kısı sıngeri:
 Kıpıncı "azma" ornıpa "azqan" revıstı ham isıttıladırt.

M b s a l : — Nege Zajınev semırtıy Kyms *azqanı*
 (2. Qadbrı. Eken kyntar, III — bolıım, bel 67).

BAQI

Band, baqı, baqlıqı, baqlıqtırtıqan narısa ismi.
 Jımsaq jeldın hırtırtıgen
 qızıl sahb peşene *aaql*.

Xalva Rasyı.

2) Baqlınoqan narısa, maselen beda baqı, boqdaı baqı
 M b s a l : Hamıd Aqsaqalını xızmatkarı Abı her
 kyntı b *aaql* bedanı oqlırtıab, Hysnıge satar ekan.
 (Ojastır Ojıltam, Kyntı hıkejerler, bet 46).

BASTIRMA

Ysil jarpq ajvan šeklidagi çaj, vna.

M b s a l : "Ana, senga me'lym, ki

Biz köp jaman ezildik.

Bajlarinbn gollaridan

Sewabsiz tajaq jedik.

Kece, kyndiz isladik,

Bastirmada qbsladbq.

("Mihnet kysleri", bet 45).

2). Bastirmaq isatbdan buyruq tbylavcsbnyrn bolssbz

birliqi.

M b s a l : Paxtalarnb mallarqa *eastirma*

BAŠLAR

Baslarmaq isatbdan kelceçk zaman fe'linin ozge bolsib

birliqi.

Jalqavbq qajqba baslar.

2). Birtba qblmaq, je'ni birer isni joloqa salb jubar-

mak me'nisida bolqan "baslarmaq" isatbdan kelceçk za-

man fe'linin ozge bolsib birliqi.

Hava butlandb, bygyn jaqmbr jaqa *aslar*, bhtbmal.

3). Köp bas, birden artbq bas, je'ni kelle.

BAŠLQ

Rais, basçb, jolbasçb, rahbar, basqalarqa jol körsatyvci.

2). Ajaq kysimnin baslanaturqan jertidagi je'ni uc tama-

mbdaqb ulanb tikligen jert.

BATIR

Qahraman, goçqmas, jyvakli, kyçli, rusca xpapbni

M b s a l : Darjalat hasatbn gan tambrlar.

*Batir*lar qanbdaj çes urar, çasar.

Tamçblar—bartbqbnrn ingy-dyrleri,

Birlyant sheri qblmatb ašar.

("Mehnet kysleri", s'çerter toplanb, bet 9)

Paxtabolqbmzdaqb bu s'fat jutuqbnb biz koixozlar-
nb taškil ham xocalbq va sbjasb çihallerdan mystebkkm-
laš natçesida goloqa kirgizdik.

("Çzkompartija MQ va MKK fevral plenmida ortaq *šmal*

*krumofdoklad*dan)

4). Joga!, nart tur demak.

Bar, ket köz orpmdani.

BARMAQ

Qol va ajaq pangesi, rusca nareu, Farsca angyš.

M b s a l : Senin nazik *armaglarbn*

epçil-r-epçil jyrqanda

ymidimnin denizleri dalqalanb ketedi.

T Sa'di

2). Kytmak, bir tamangqa jonalmaq.

M b s a l : Samarqand *armaq* bolb vögzal çbqan edim,

bilet alalmaj qajtb keldim.

BASMA

Basaturqan nareç, basqbc. Maselen jazbqan xatnb

qurutmaj yçyn islatilaturqan qurutoçb.

2). Jasama s'fat.

Birinci beç blybqbnrn yç jbr icida matbuabymz 2257

namoqa va 7797 basma tabaqaqa esdi. 1932 nci jbrnin jai-

qpb ozida-gina 6,800 *basma* tabaqdan bbarat 1,500 namda

kitab çbqarçaqbmz. Bu nasrjallarnbn terab 1925 nci jbr-

da bir mbljon nusxa bols. 1932 nci jbrda 136 mbljon

nusxa bolabr. Šoralar btyaqbda kitablarinbn terab yç

bl icida ikki merteba, Çzbekistanda—7 jbrim merteba asb.

Šoralar btyaqbnrn madenijalli xalqlarbn qvrb jettiç ve-

ziçesini emelli syratda hal qblsbnrn beçisi mane s'udb.

("Šmal *krumof*, *Çzbekistanda madenij quruluşnbn*

asasb vaziçleri, bet 8).

3). Basmaq isatbdan buyruq tbylavcsbnyrn bolssbz birliqi.

M b s a l : Çarab jyr, ajaqbn astbdaqb mevelarni

basma

4). At, Esak egerlerinrn ysüden baslyrb tartbla turqan

tasma (qajbš) ismi.

2). Sahifa, kitab lyzi, rusca stranica.
Kitab beti, vas bet. 16 bet bir tavaq voladbr.

3). Sahn, dunja lyzi.
M b s a l : Kozlerdami ucqun,
Turmus *oeti* glylygn.

(N. Rahimii "Bynefseler", bet 22).

BILIS

Bilimək isatbryn ikinci ravışl.
Bilis—bilimək demək.

M b s a l : Qyzyn şu saat sirtarin *oilis* jas jyragimni
iliv ketadir.
Hasan Polat.

2) Bilimək isatbdan bujrug tynlavcsbryn bolsib birtigi.
İstenturqan birtir işge ortaqlyq ravışida ikki taman-
nyn gatanşuvyn kersatadir.

3). Tanş, aşna, nu söz köprək özbeک va qazaq xalıq-
larb arasbda islatiladbr, meseben, bir qazaq özbeک bilən
tınş bolqanda özbeک qazaqnb "bilis" deb va qazaq ese
özbeکni "tambr" deb ataıdbr.

BIT

Bitimək isatbdan bujrug tynlavcsbryn bolsib birtigi.
Bitimək: jazmaq, xat jazmaq.
M b s a l : Ha deb oınas vermai

Kitabınrb oqu, xatbınrb *bit*, maktavıngə var.
Bylyn zavodlarqə işci kyc sorab,
Şaşlıbc maktıvlar bitildi.

(H. Alıncan, "Paşga", bet 28).

2). Azada bola turqan majsda canvar ismi.
M b s a l : Atcapad deb it capar, it capad deb *oiti* capar

3). Əsmək, leitimək mə'nisida keturtqan "bitimək"
(Maqal).

M b s a l : Hydydsiz şu sahranb trakter tıgən,
Aşrbq, tıken ornqə cecaklar *oiti*gən.
Qıstırb

4). Bitimək, tamam bolmaq, ada bolmaq, tygəmək.

2) Batbrmaq isatbdan bujrug tynlavcsbryn bolsib
birtigi.
M b s a l : Qalamnb şbajhoqə *oıtr*. Nannb qajmaqoqə
oıtr, kabı.

BARGEK

Bahar caqrda jant japraq jaza başlaqan tal navdasi
M b s a l : Sam şevədə donduqrb,
Şox qbz-*oargək* tal.
Qarşbda kəlnə nesl,
Mudray qalmaqda.

(Qıstırb "Temp" setiar toplam, bet 33).
2). Daneksiz qurtulqan *oırk*. Bunday bargək adada,
*oırk*ni danekdan egrəllib va danek maqzınb *oırk* eli
tıgə salınb, sonra alıabda qurtulıvb hasıb qılınadbr.

BELƏMƏK

Başdan aşaq boşamaq, hama jaynb boşaq jaxud birtir

M b s a l : Zəjnəv arqoqə tıstəndi. Atabek kasənt unoqə
nərsə bilən boşar işləmaq.
2). Balanb bəşikgə jatıqzmaq.
(Ş. Qadırb, "Əikən kınırb", bəlim III, bet 125).

BEL

Orta jər, kışi va canbvartar gəvdəsini orta jər. Far-
şbca mşjan.

2). Kyrak, temirdən jasalqan kyrak.

BET

Jyz, farsbca roj. rusca-лито.
M b s a l : Alma gylli naparman, izlar seni taparman.
Izlar seni tapkəndə, On *oetindən* oparman.

(Xalıq aşylası)

BOQMA

Tamaq keseli. Bu kesalden köpince balalar kesallena-diler. Kishi boqyb eiditurgan juqumib kesal.
2). Boqmaq isatbdan bujuq bnlavcbsbnjn bolssbz birigi
M b s a l : Mysyknjn tamaqbdan *boqma*, ellb qaladbr.

BOQUN.

Band, barmaqtarbnj bir-birige qosbqlan jertari.
2). Qambsbnjn bojsrasbdagb togarak bormta jertari.
3). Nasil, puşj, masalen kishitarnjn naslden neslge kö-cib kelisjertari va şu jasraqan her bir davr kishi oziden son-qpqa nisbaten bir boqun boladbr.
M b s a l : Masalen ozide savad cbqarqlan kasib, sevda-ger, muhavace va şunbnrdk janj *boqunlarqa* ustazibq unvanbnr aladbr.
2). *Qadbrv*, „mehrabdan cajan“, bet 14).

BOJ

Sahlj, qbrqaj, lab, rusca geper.
M b s a l : Hajať deniz kabi qajnar, bu keca jyksaledir sanlb isci kysjertari.
Konyllarige salar başqa bir naş’a,
Ajnbgasjam gезel Niva *bojlarv*.

(*Afoev* „Konyl nesjertari“, bet 10)

2). Qamat, uzunlbq conqur közli birav çabdan turbdad:
— Biznin qbsladagb basjar şu-qnamb. Qanb Qadbr baj bilan Arbq basjar. Bular ham şu ispskage kirgizilsin. Qadbr basbnj avvalgi dardavasi hemnin esidedir. Unb bir tanavibq havlisi bigar bilan salbnmar edimiz? Unbn ham jer mylikleri albnsn—dedi.
3). Hid, is, birer narsenin hidl.
M b s a l : uşal kyn tutdb jer sehnini *bojv* enbart sara.

(*Qadbrv*, „Mehrabdan cajan“, bet 142).

M b s a l : Beşbblbnjn tört jldä beçeris kambaqallarlaqa va orta hallarnjn quşu tabaqalarbqa nima berdi? U muş-tumzornjn şini bolb jasavnjn tar-mar keltirib va jançyb, kambaqallarnjn va orta habblarnjn jartbnbnj muştumzor-kambaqallarnjn qutqazdb. U, ularnb kölxozlarqa tartdb qqa gul boluşdan qutqazdb. U ana şu bilan, dñj-va ularnbn ahvabbnj mahkem qldb. U ana şu bilan, dñj-ganlarnbn eksploatatorlarbqa—muştumzorlarbqa va eksploatat-sbja qblbnucblarbqa—kambaqallarlaqa agrabş bmkannjartbnjn *editirdi*.
(*L. V. Stalin*, birinci beşbblbnj jakylnari, bet 29).

BITIM

Kelisyv, muahada, jaraşuv.

M b s a l : Sözierni toqtatbv qararnb aldb,
Oqudb jakynjn avazoqa saldb,
Bitimda jazylgan edi „muştumzor“,
Misanjn başbqlbn tygalb, bir zor
„Qbzbi tar“ ismida kölxoz tyzamniz.
(*Ol. Ojlan*, „Eğelari egebbgend“, bet 27—28)

2). Bma, jazuv bitmek isatbdan jasalqlan ism.
3). Menjn bitim demek.
İkki deniznin bir-birige qosulqlan jert, masalen Qara deniz bilan Atalar denizi ortasbdagb, „Dardannbi“ boqazv şinert.
2). Balalb qarbnada balasb bar xatbn, jaxud birer çanvar M b s a l : Yjda xat jazbv olbrqlan Rana anasbnjn kim bilendir kerisib sorasqanbnjn eşitdi va bir azdan son ju-malaq-qbna tola-tokis bir *boqaz* xatbnbn ajvan myjyşide kerib jazuvbnj toxtatbşqa maçbvt boldb.
3) Halqum.
Halqum me'nisida keła turqan „buqz“ sözi bazi orun-larda masalen Taşkentde „boqaz“ deb işletiladit.

(*Qadbrv*, „mehrabdan cajan“, bet 273).

BOŞ

Bekar, işsiz, quruq.
M b s a l : Boş idis, boş yf, boş kişl, boş qol.

2). Jumsaq mulabım

Boş qar, boş şer, boş kişl.

BOZ

Tys, kyl tyşll, kylran.

M b s a l : U jerdə əoz əqlər, çyran, samən təş,

Tablar, topcaqlar kəzi quralaş.

(*Oj. Ojutam*, "Egələri egələgendə" bət 20).

2). Navqıran, jəs, əsmir, navqıvan.

M b s a l : Boz igitlər, adət və cəllərdə

işlər tımaş hər caq həş həşləb.

T. Sədi

3). İpən loqulaturqan mətə.

M b s a l : Nigər əşım bür əoz tonıv əlbə erigə kərsətdi:

"Şunbəş boladım"

—Hə, boladır, təşlə!

(*Ə. Qadırobb*, "Məhrəbdən cəşən", bət 105).

BURAMA

Burala turqan nərəsə, buramaq işətdən jəsama şifət.

M b s a l : Burama mrx, burama kəlid.

2). Buramaq işətdən buşruq tırlavcəşməyın bolşşəşz

birliqi.

Ubnr gəlbə qatbq burama, qatbş jəşdir.

BURMA

Buramaq işətdən jəsama şifət. Buruloqan nərəsə, burub

ikkilgen kişim, məsələ:

Burma kəşlək.

BOJAMA

Bojama

Bojamaq işətdən jəsaloqan şifət. Bojalqan nərəsə, mə-
sələn bojama cəpən. Aq tyşdəgi bür kişimni qaraqqa bojal-
sa şul kişim bojama boladır.

2). Əzini kişl kəzidə bürer işgə tərəfdar kərsətlə, əmma
icdən, jəni jyrəkden şuna qarş və əzini jəşruvcə həm-
də kişl kəzini bojavcə kişigə həm bojama dəşlədir.

M b s a l : Paxta məşdənb yçyn kyrsənin ikkincl belgisi
məjdənlər yçyn kyrsə, —kəz *bojama cəlbə qəva* və dəv-
ləmni əldəvəqə qarş kyrsəşyvdır. Planbəş bəçərgən jəki

həttə əşərbə bəçərgən rəşonlənrb qarəbz: Əngən—1,3 pro-
sənt Qoqan—1,8 prosent Motof—3,5 prosent, Cyst—1,4

prosent, İkrəmot—5,9 prosent, Samərqənd—0,9 prosent
kəm əkdilər. Kəttə Qoqan—1,1 prosent, Şər Əbəd—4,2

prosent, Gyrlən—1 prosent əşərbə əkdilər.
3). Bojamaq işətdən buşruq tırlavcəşməyın bolşşəşz

birliqi.

M b s a l : Egəki nıq bojaq bilən bojama, şıarlı.

BOJUNCA:

Atıbr bojnəqə səlbənatırqan əşəb, məsələn ərəvəkəş

atıbrn bojnəqə səlbəna turqan əşəb. Bı əşəb ərəvə

sətsəməyın atıbrn bojnəyın qəçəşdən saqlaşdır.

2). Kikkinə bojun.

3). Bırer iş jyzsıdən əşlta turqan səz, məsələ: İşnı

şu bojnəca jərm jəda təşləv kəş jərməşdır, dəgəndə-

gi "bojnəca" səzi: həldə, kyşdə dəmkədir.

4) Myddəndə, dəvəmədə dəgən mə'nədə həm işlətlədir

M b s a l : Qəş *bojnəca* həc tımsız həşdəb çvəz,

Kyngərəgə həkəy z bəqəb kyşlədir jəz.

(*Oj. Ojutam*, "Egələri egələgendə", bət 8).

BUT

But, iki ajagubn arasb. but b'zi ornulara a'jad ornada ham is'etl'idir, meselen Farqanabn m'lym q'bsmlarada. 2). Tamam tola mykama. Kitablarb y't ekanm, jo-qalmasdan hammast byt turqan ekanm, degendagi, "byt" so'zi kabl.

3). Senam, xaq, salib.

BUTA

Buta, tatarca quvad, rusca кyт.

Past bo'li aqac, cakalak.

2). Butamaq is'atbdan buyruq t'nylavcsb'bn bol'sib b'rtigi. Butamaq: aqac butaq'larb, j'ni jan sax'larb kesmak.

BYTYN

Mykammal, tola, rasa rusca ueno.

M b s a l : — Bu tuxum hall 'eytyn edi-ky.

Kim s'ndbr'd ekan.

— bilimdim.

2). Hama, barca, rusca bce.

Bytyn dunja proletarib, b'rtis'inqizl

CAC

Toplam, toplanqan nersa, y'lym, meselen x'rtmandaq

tajjarlanqan buqda] danb y'lym.

M b s a l : K'k baq'rda kelle urqan

gegant elevator,

Milliard tonna arpa, buqda]

Cac bola j'abr.

Qulam. Q'afur

2). (Sac so'ziga qaratsbn)

3). Azbq, q'alla o'cagida m'lym m'bdar ism. Meselen

bir tavagnb buqda] bilan, t'kiligeng'a q'adar tolab'sa s'una

"cac" de'f'l'idir.

4). Sacmaq is'atb'bn buyruq t'nylavcsb' bolqan "sac"

so'ziga qaratsbn.

2). Burmaq is'atbdan buyruq t'nylavcsb'bn bol'ssbz

b'rtigi.

A't'nb'nb bas'bn hec q'ajaq'la burmasdan toqru j'yr'b

ketaver, kabl.

BURUL

Burulmaq is'atbdan buyruq t'nylavcsb'bn bol'sib b'rtigi.

M b s a l : Burul's'q'a j'etkanda Sult'nan'li bir az systa-

rib, oz'dan on at ad'bm j'raqda barqan Tonqat'ar'nb caq'b-

rt'b toxtat'd va qol'bn una sillad.

(2). Qad'rt'b, "Meh'rabadan cajan", bet 293).

2). At nev'idan biri, burul at.

BURUN

Aldn, avval, ilgari, qad'bmq'b.

M b s a l : Myzika meselasiga kelamiz. Bu toq'ruda kalle

g'ime g'pirt'e o'tamiz. Haz'r hat'ta ad'bb k'lxoz'cb ham eski

o'zbek myzikasi bundan k'p j'llar avrum, o'zbek xal'q, o'z-

o'zbek myzikasi b'ndan g'alla zy'min; xan, beklar zy'min,

car imperializm'n zy'min j'ek'larida k'et'rt'e ezilgen bir

vaq'tda tuqulqan. S'u sevab'li o'zbek myzikasi'n asas'bb

aharb—ky'i j'op'as, k'oz j'as'b, q'aj'q'u—has'rtdan b'arat'dir.

Bu'ahan'ar—ky'i j'ar s'u ky'min t'ab'lariga g'avab b'ermaj'dir.

Bundaj myzika'n es'it's zerrik'dirad'r. B'nb'ny y'st'ida q'aj'ta-

dan j'axs'lab o'j'as kerak.

(Ohmal 'tr'ano'f o'zbekist'anda madani' qur'ul's'bn

asas'bb mesel'ar', bet 22)

2). Sezgi a'zalar'bdan biri, j'ni hid seza turqan a'za ism.

M b s a l : Bir avrum k'ordim burun'lar'dan burun,

Suv icad'r aq'z icmasdan burun,

Sip'ka tek'kej o'zi turmasdan burun.

("Burun he'v'i" dan)

Qarb, kekse kisi, tabii ymrinlir sonqub davrin jasga-
maqda bolqan kisi.

M b s a l : Ertä bilän qaravul *cal*.

“Ojquşbdan” oqatar.

Ertä tan fikri bilän

plianlar özgerer.

(*Aleksandrrovic*, “Kavq tarçimasi”, Tallanqan şertar toplanı)

2. Calmaq işatıdan bujtuq tınlavcısınır bolısbı bılıgı.

Musbqanır gol bilän certmek ja aqız bilän dam urub birer

maqamı, kyge yjdirib calmaq.

M b s a l : Eji jasındaj jasnaqan,

caqmaqđaj caqnaqan,

qahraman, ezemet jıgılı

Cal, kyçli signalı bir *cal*.

(*Karim Şimallı*, “Syrat” bet 6).

3). Aşaqdan tutır jıqıtmaq me'niside bolqan, calınmaq
işatıdan bujtuq tınlavcısınır bolısbı bılıgı.

Turqun jıqılmas edı-ky,

lekin, unı *Calbe* jıqıdıb.

CALA

Sıfat, bılımagan narse, jarm islangan tamam bolma-
qan narse.

M b s a l : Savadsızlıqır tygeıtis işleri tygallanı bilän,

bytın mihnetkışların, *cala* savadlıqır tygeıtis işleri et-

da texnikke ham sıjassız savadsızlıqır tygeıtis işleri etka-

zılın, şu maqsad bilän karxanalarda ve kexozlarda sıja-

sız—aqartıuv—myşseselari acılab ken joloqa qojısbır.

(Ortaq *Faşistskını* dokıdo jyzesiden VKP(ş) M Q Orta Aşja

şjurası Plenumın cıqarqan qarardın).

2). Tamam jıanır bılımagan otun. Jarmısız jıanır, qal-

qanır häll jıanır bılımagan otun.

CAQIR

Şarab, icimlik, meş. Bu söz eskı cıqatıjcada işatılar
edı, hazırq zaman şarıarda ham bezen ucraş qala-
dır, lekin özbeş gınlı tıjıda ucramajdır.

M b s a l : Uzaq jıllar . . . berrıerın toş boldı, jıradı,

caqır icıb gandan hamın tımsıqır jaladı.

(Ş. *Sulıman*, “Davr hajırıqır”, bet 17).

2). Tys, köprek ahtarqa nısbaten işatılıdı.

caqır köz at, caqır atı kabi.

3). Mejde ucıb taşlarqa ham ajıladı.

M e s a l e n : Abım var ala qışqa

capırdım *caqır* taşqa

barsanlar salam, denler,

ızınır jar galımaqışqa

(xalıq eşyısı).

CAJ

Xbıta, Hindistan şıerı bssıq mantıkallarda jılıse tur-

qan daraxt. Bizde *Cağazda* jılısedır. Bunır jıraqıdan

tajırlanqan me'lym caşır qajnatılıqan sıvqa salınbır dam-

tanır iclılıdır.

2). *Caşmaq* jıki caşmaq işatıdan bujtuq tınlavcısınır

bolısbı bılıgı. *Caşmaq*: bir nerseni sıvqa tıqır almaq,

maselen, tavaq qasırq caşmaq.

CAJQAMAQ

Baş sıllımek, başırıb uşaq—buşaqqa qımbırlatmaq.

M b s a l : Mane endı sözlerimden alıbn me'ne paşqab, sen

Erk sazıbnır kyjlerıge zavqlanılbır baş *caşqa* sen.

(*Jasır*, “Quşaq”, bet 31).

2). Suv bilän juvımaq, bir nerseni sıvqa caşır almaq,

jıxud aqızır sıv bilän caşırmaq.

M b s a l : Aqızırıb sıv bilän jıxıslar *caşqar* jır, tıs-

lerimni taza tut.

CALQIB

Musoba, calbna turqan narseter topilam, calqib asbar lart.

M b s a l : Diber zaman kyllarini gəzal

Calqib, kyllar-kan.

Cihrelerde ceksiz gadibq raqs etdir, oñadbr.

T. Savit.

2). Calb ora turqan calqib, asbar; bel oraq. Biznin namyna kəlxozymbzda—blyu isler masbnaaşqan, eklini calqib bilən eməs, balki, masbna bilən orambz.

CALMA

Calmaq isatbdan bujrıq tbnlavcsbıbnı bolsıbz birligi.

M b s a l : Dərd kyllin *calma*,

İrgə baş salma.

Bahar naqmasbn

Tbnlınaj qalma.

(Aşek, "Kəni nəjari" bət 39).

2). Tezak, mal tezəgiden maxsus qalıbıv işta- gan narsə, obn ornobqa jaquv işlədidr.

3). Aşqdan almaq, hışla bilən işqıtməq mə'nisidə ke- le turqan calmaq isatbdan bujrıq tbnlavcsbıbnı bolsıbz birligi.

Aşqdan *calma*, mərd bolıan kyllırb işqıl.

4). Calmaq işni almaq isatbdan bujrıq tbnlavcsbıbnı bolsıbz birligi. Almaq, bıldırmasdan hıp etib, albə ket- mek, oqurtav, hışla bilən aluv, urmaq.

CALBS

Calbsmaq isatbdan bujrıq tbnlavcsbıbnı bolsıbz birligi. Calbsmaq: Tbrısməq, hərəkət etmək gıddi gəhd bilən işləmək.

M b s a l : Zylməllərin pəngəsiden həstərn

Qutubadırt...sen də iştra və *calbs*.

Qullıq bolıbn erk gylliden mərgəbn,

Sənib kylləş kyllerige min alıqs.

(Aşek, "Kəni nəjari", bət 26).

2). Aşqlar bırl birlige tegrıb jırtə turqan kışi, bundaj kışilərgə "calbs" deşlıdidr.

3). (Şeriklik calmaq). Calmaq isatbdan bujrıq tbnlavcsbıbnı bolsıbz birligi.

Calqıbnı birləşib cal, demək.

Sən bu kılın men bilən bırgo dular calıbı kəbi.

CANAQ

Tegırman asbarıbdan bırlın isml.

Dol (buqlaj salbna turqan idis) nıbn axbrıqı ucboqa baqlanqan idisə, buqlaj tegırman tısb tēşigige bu arqa- lı təkilib turadırt.

2). Idis isml, bu idis kəprək jaqlıdan jasadırt və kə- pıncə avqat idisi ornıbdə işlədidr.

3). Kəttə aqıbzı, aqıbz kən kışi. Bu soz, jıqarıdaqıv canaq sozige nisbətən, aqıbz kəttə kışilərgə jaqav jısuıbdə qıbladırt ev şındaj kışilərt atıbqa "canaq" sozi qıblıv jırtlıdidr, məsələn: Nırtmət canaq, Əhməd canaq kəbi.

CAP

Capmaq isatbdan bujrıq tbnlavcsbıbnı bolsıbz birligi.

Jygyrt, tēz bar, hərəkət et, demək.

M b s a l : Endi blyk qajılarıqa *cap*, jygyrt,

sanət və fan grınıllın sən kəmir.

2). Capmaq isatbdan bujrıq tbnlavcsbıbnı bolsıbz birligi. kəs, capıv tışla, demək.

Jərlı tēşə bilən *capna*, kətmən bilən *cap*.

Paxta capıvıbdə bız kətmən ornıbqa *capıv* masbınasıv işlədidk.

3). Tipografıya işlərıdə işləllə turqan soz. Cap qılmaq, basmaq, tər etmək, məsələn: bu kitab 1-sən basmaxıbdə cap qılıvıbd kəbi, ləkin bu "cap" sozınl həzırdə işləllməsıllik həlqə kəlgən.

Bulutlota jelnir te'siri ja'ni jelnir sbqsb nahesida bulutlarn bir birtige syrkalisi sebavli hasbi bolgan ellik-
tir jalqbn
M b s a l : Japnda, *caqmaqda* o'jnada
syr'ali, hajbatli masbna qo'nbda.
(*Kartim Ahmadi* "Syr'at" se'rar topiamb bet 3).

2). Jban, arb shari zaharli ganavlatarn is'lati, mese-
jan "jban caqdb" de'jiladir amma, "jban is'lati" de'jil-
majdi.
3). Majdab, caqba b'elkierga agratmaq, meseban, ji-
rik gandub caqba mejdelemedir va buna "*caqmaq* qand"
de'jiladir.
4) Eski vaqtlarda gygyrt ornoba is'latigan n'rsa—asbab
ism. Hazrda bu n'rsa ko'prak avcblarda-qbna qollanb-
ladb.

CAQMAQLAR

Caqmaq sezim ko'pigi, ko'p caqmaq, anca caqmaq
demek.

M b s a l : Her jaqda kyc, mehnat *caqmaqlar* caqadbr.
Xazbat.
2). Majde'jdir, caqmaq'ladbr, demek. Kelag'ek zaman
te'linn ozge bolsib birtigi.
— Qandub *caqmaq'ladbr*mb.
— Tursun *caqmaq'lar*, manin qo'bm tegme'jdi.

CAQBSMAQ

Birer narsani ortalqda parcalamaq, mejdelemek, me-
seban, ko'p kisi'nin janoq, pisti shari narselarni ortalqa
alib caqa baslavb.

2). Ikki narsenin bir-biri bilan japsbba galuvb, mese-
lan is'lerningini alaga vaq'bdabir-birtige japsbba galuvlar.

Vaq, tyrsel, hangam, zaman, rusca—время.
M b s a l : Ko'lxazblarnin gora'ncasb atar'bdagb j'eta-
rni tyg'is, sigir saqlasnb taq'qas, ko'lxozcbrn byln
mejde hajvanb zorlab ymymlas'tir'is,—bulat hemesi va
menin ko'rsatim mymkyn bolmoqan basqa ko'p narselar
is'bdbr.
Sundaj xat'bdagb bilan is'clerimiz emelde mustumzor-
ga, hat'a ozleri unbn bilan kyrsyyni, unb qoloqa tyg'ris
ni is'tegenleri *caqda* ham jardam q'ladblar.
(Ezkompartija MQ va MKK fevral plenumida ortaq
elromov dokladdan).

2). Caqmaq is'bdan buyruq b'nlavcsbbrn bolsib birtigi
Caqmaq j'ni, nis urmaq, zahar salmaq meseban blan,
culan, arti, c'lvinnin is'is'ige caqmaq de'jiladir.
3). Caqmaq is'bdab buyruq b'nlavcsbbrn bolsib birtigi.

M b s a l : Caqmaqbm *caq*.
Caqmaqbm caq, japsn jasn'at, demek.
4) Caqmaq j'ni mejdelemek, ezmak me'nisidagi is'a-
tdan buyruq b'nlavcsbbrn bolsib birtigi.
Janoq caq, tas caq, denek caq shari.

CAQA

Caqbolan, ezligan j'er, n'rsa.
M b s a l : Kisanjerdan *caqa* bololan
boj'nbraq
qylalardan q'zyl mar'gan
asasan

(*Jasbn*, "Qujag" se'rar topiamb, bet 37).

2) Majda pul, mbsdan jasaloqan pul.
M b s a l : Japnda sbnq nas s'isa, j'ega sac'bloqan 2 ta
bir mirlik *caqa*, bitta yc mirlik tang'as jalar edli.

(*Olasur O'ltam*, "Hikajelar"—Qoraboz, bet 28).

CARA

Aqacdan jasalqan katta tavaq, karsan. M b s a l : O r t a q a , c a r a n b a l b a t e k s i r t e b a s l a d b l a r , j i g i t l a r c a r a n b a t o q a t e n k e r t i b , q a s l a q s o r a s o q a k e l l i r d i l l e r .

(Oj. Qulam „Kyigi hikajeler“, bet 66).

2) B i a q , j o l . S o r a , x o g a l b q v a b e z e n h a t t a p a r t i j a a p p a r a t b u n s i n . I l l i j a t y n s y r l a r b i l e n b l i a s t a n s y g y d a k e t t e . K a s a n , B e h - b y d i l , j a k k e r a a q , C b r a q c b v a S e h r i - S a v z r a j o n l a r n y b t e k s i - r i s c a q b d a 3 6 9 t a s o r a q a q a r s b y n s y r l e r a n q a n b a b , n u l a r q a n i s b a t e n t e g i s l i c a r a k o r y i d i . B u l a r d a n 2 4 t e s t i a q g v a r d i j a c c i l a r , 7 9 t e s t i m u s t u m z o r l a r 3 4 t e s t i a m i r b e k l e r i , 3 2 t e s t i r u h a n b l a r , 1 2 t e s t i s a b a q b a s m a c b l a r , 2 8 t e s t i s a b a q s a v d a g e r l e r , b a s q a a k s i l s o r a v b y n s y r l e r 1 3 0 k i s i d i r .

(Özkompardıja MQ va MKK fevral plinyimida ortaq 2. Ikrinosof daqladbdan).

CARLAMAQ

C a q r m a q , y n d a m e k , d e v a t e t h i n e k . M b s a l : M e h n e t g e c a r l a q a n g y d e k a v a z b n ,

S e v i n c - l a , k o n i l d a n q u t t a b b a r a m a n . (Ojlas Saabv „Dasigah qosqop“, se'rar topam, bet 15).

4) E k i n n i c a r d a n t a z a l a m a q , j a n c b l o q a n b u o q d a j a u c r a j t u r q a n c a r a l a r n y o q a l v b r a r q a b a j r b a a l m a q .

CARX

P b c a q , t e s a , o r a q s i n e r i a s s a b a l a r n y q a j r a j t u r q a n a s s a b . — P b c a q b a r n y c a r x c o b o q a c a r x l a d b n y b . — C a r x l a d b n .

2) I p j i g r i c , j a q a c d a n i s t a n g e n v a p a x t a d a n i p t a s j a r l a m a q , p s p i m a q y c y n i s t a t i l l a t u r q a n a s s a b . M b s a l : C a r x m t a n a a b t a s l a d b r , b i r b e l a n i b a s l a d b r , k y i b o i g i r q a s b n a n a m k y n d a u r b s b a s l a d b r .

3) F a l e k , g a r d i s , h e r e k e t e t y v c t a l a m . (Xaliq esylas).

CAPAR

C a q m a q i s a t b d a n k e l e g e k z a m a n o z g a b o l s i b b i r l i g i .

C a p a d r d e m e k .

M b s a l : A t c a p a r d e b i t c a p a r , i t c a p a r d e b b i t c a p a r .

(Maqal):

U z a q b e l g i s t z j o l o q a t a l p n a r , q a j d a d a b r d e n i z , c a p a r a q l a r a r .

(Äföck, „Kenyl nejlari“, bet 44).

2) X a b a r c b , x a t t a s u v c b p o c t a l b o n .

M b s a l : K y n l a r n i n b i r k y n i d e

U c b b k e l d i b i r x a b a r ,

H a t t a b u n y s e z m a s s a d a n

q a l d b p o c t a l b o n — c a p a r .

(„Mehnet kyjlari“, bet 47).

CAPQ

C a p b l o q a n n e r s e , j e r g e c a p b q j e r d e j l i d i r .

A c m a q d a n a c b q s o z i j a s a l q a n d a j . C a p m a q s o z i d a n c a -

p b q s o z i j a s a l m b s d b r .

2) E k i n l e r n i n t e g i n i j u m s a t s o q a c a p b q d e j l i d i r .

M e s a l e n : p a x t a n b n h a s b l e t a s j a r b o l q u n c a u n b n t e g i n i b i r n e c a m e r t e c a p a d b r l a r , j a n i p a x t a e k i l l e n j e r n i j u m s a t a d b r l a r .

M b s a l : C a p b q b i r i n c i j y i g e c e Z e l e n s k i j r a j o n b d a 9 6 p r o s e n t , M i r z a C o l d a b o l s a , 4 5 p r o s e n t , j a n i j o l d a — 5 4 p r o s e n t o i d i .

S u n d a j q b l a b , j a n i Q o r q a n , Z e l e n s k i j , N a r p a j v a b a s -

q a r a j o n l a r n y n p a x t a t a s j a r l a s p l a n b n t o l a t b a b b a c e r g e n b o l s i a r b o q a s e b a b s u k i , n i a r b y t y n j a l i c i d a p a x t a y c y n

b o l s e v i k e r c e k y r a s a l b a b a r d b l a r , p a x t a y s t i d a j b l — o n i k k i a j i s l a d i l a r . J a n i j o l , M i r z a c o l , A q d a r j a v a b a s q a

o p u r b s i b r a j o n l a r e s e b u n t a j i s a l b a b a r m a d b l a r . (Özkompardıja MQ va MKK fevral plenyimida ortaq 2. Ikrinosof dokladbdan).

M b s a l : Nigar alym qysqa vovlyq, pısta pocaq, tarqylı közlik, zərca tənlik: lyzıdęi anda-sanda cecik ornınlarb bolmaoqanda husndar bir xətn edl.

(Ə. Qadırova, "Mehravdan cayan", bet 23).

CEK

Hıdyd, cegere, ikki ęer arasbdaqyb betaref ornı, rusca mejka yaxud pranıca səzlerıge toqru ketedlr.

2). Qura, ortadaqyb nerseni velle albs fılas bolqanda fılasıqlan nersə namı, jazıqlan bir necə qaqaqaznb juma-laqıav betaref bir kısıge aldırıladyr ve mal kımge cıqsa vaşqalar şura razı volady.

M b s a l : Kımın cekıge qajıq, kımıkıge xursandıbq "Balabq" Maksım Gorkıy esıdan.

3). Cekmak səzıden buıruq. Cekmak: fırtımaq. Maselan pabros cek, pabros fırtı degen səz.

CEȚAN

Mejde butaqlardan toqulıyb ıstıngen asıab, bunı ərəvea ystıge qojıadyr.

Qavın, fırtıvz ve samannıb ceteuge salıyb bir ęajdan ikıncı ęajıqa etedlr.

2). Taqlar vaqırda javıyb halıca ęesıruqlan bir daraxt, nojıb ęyda hem kerte bolıjqıdyb, qızıl fıylı ve mekhem aqıac.

Bundan copanıar fısaq jasıadyrlar ve bu aqıacnb xası-ıalıb de vısanar ham:

"Cetan, qojıyb meuge jetan" de vıjter edlter.

CEKKE

— Tamcıb, jıaqıyb, qar kęp jıaqıyb nalıcesıda tam fırtı-raqıybıyb suvıyb şımlıvı sorıbda ımarat ıstıge ęılıb fıama fırtı-qlan suv fıamcıyb.

M b s a l : Cəkkə ętkan, vıkkajęan fırtı calıdyvar—y jıar-dıb.

(H, Alımgan "Keldanı" ęertler fıplamıyb, bet 39).

CAVLB

Xamrıyb avqatıarbı suvdan suzub, ıjırbıv albs ycyı ıstıfıletıruqlan asıab, bunıb addıyb halda daraxt nıvdasbdan toqujıdyrlar.

2). Qırbıj, fıelge ve fıacın fıırtı, av salımaq ycyı qol-qla ęergetlle fıruqlan, avcıb qusılardan fırtınb fısmı.

CAV

Çanvartıarbıyb sorıq ikki ıjıaqılardıybıyb fırtı bırıge qosıl-qlan fırtı.

M b s a l : Cavoqla sava ezemat, fıaram ęırtınbı—de v-ğaldıb.

2). Jert fıatımbda ęrantıyb qısm. Bundaj jert suvıyb ęzı-đan ęekeseler-de cav fıertınbı ęırtıv alımaqıdyrlar.

3). Farsca "cav" qıduq degen səz, bunıb buzbıv "cav" de v ıstıfıletıdyr.

M b s a l : Əke, jısqıman jıaman jııge basıaman, kakıllımbınb ısqıab fıavıge fıasıaman.

(Xalıq ęyılası).

CECƏK

Çyl, rusca цвек.

M b s a l : Cecəkler, mejseler, cemanler, jıasnaoqandıyb fıahar kınler.

Jııldızlar-ıa, fıobıv kılıęandırtı

Bu qırlarınbı albınb fıylertı.

(Ufqun "Bıahar sevlıncıartı" bet 27).

2). Bırt fırtıllı kəsəl, rusca ocna de jıllıdyr.

Bu kəsəl bılbın kęprək bıalalar kəsəlınadırtı. Vaqırında ęmıllııyb, qarıyb davalaımaoqanda, kısınbı fıalək ve nabıvı etadırtı. Jaki ısdıbn cıqarıyb, cęlyrtı qılyıv qojıadyrtı.

"Cetib - cetib qalibrgan.

Qajsb bir zeryrijet

Bu tar-qbna *canarda*

Tetik, qajmas tjrak.

Bdraklarib taldrgan.

2). Qarqa batmasibq ycy n ajaqqa kijileturqan asbab.

Avclar qbs kynleri avqa cypqanlaribda bunn ajaqlarbqa

kijedrlar. Canber pangere sakllida aqacdan islangen bolib

bunn ip bilan ajaqqa baqlajdblar.

CAN (CAN)

Tozan, tozoq, majde topraqbn jel vaspasb bilan ha-

vaqa ketarilgan halab.

M b s a i : Marqblanbn smalibda bolqan B... mahallise-

nin kyn cpar tamabda canyba qarav buruloqan tar ke-

canin juqarqyb byrcegidada atbnbn tizgini uslaqanb halida

bir iigt kijimige olturqan *can*, tozanlaribn qaqaradi.

2). Qadrb, "Etikan kynler", belim II bet 55).

3). Jeth musbqa quralilaridan birinin ismi.

Bu qural dutar, tanbyr sheri kop islatilmase-da, Orla-

Asbja, ajnqsa Ozbekistanbn aksari jabda bst'maladabr.

3). Canal—can. Qolbn bes barmaq va ymyman bila-

zikdan quib qsbm.

M b s a i : Pul bolisa *canalda* sovva.

(Magal).

COZMA

Cozmaq isatbdan buyruq bnlavcssbnbn bolbsbz birigil.

M b s a i : Sozinil kop *cozma*,

Qbsqa qil.

2). Avqat ismi. Xambrdan jasala turqan bir tyrlil avqat.

Bunn, xambrnb cozba islagandan cozma, deb atalabr.

M b s a i : Vaqtnbn zbdqbdan bolisa kerak komys ma-

rasbmbn barca yrl adalarb ha, bol tarqasbda beserilib,

2). Ikki jyznin juqarv tamab ila manaj arasbdaqp bos-

lqj jer.

M b s a i : —Bolmasa, xatib ham tapsbrqandbrsbz.

—Tapsbrdm.

—Ball, ser, xatib qolbnbzdan kim aldb.

—Bir cal.

—Jyzi cozuqraq, *ceksasi* sbqbrqraq calibr.

—Xudda ezi.

3). Syzma, qatbqbn svvsbz, svb sbrqbtbiloqan qatbq. Bu

cekkase sozi koprek Samarqand kabi orunlarda islatiladir.

amma ymyman ozbekler arasbda "cekkase" ornobqa "syzma"

sozi islatiladir.

(a. Qadrb, "Etikan kynler", belim II, bet 58).

8). Gylzar, gyller acbloqan jer.

M b s a i : Estimizdir bylyk *caman*,

stre zylym sezmesan.

(Ergs, "Jiliar", ser'arlar toplamb).

Kyn tarar zar sacbn, jerga jasar nur,

Sunda quvnar konyl, gyl acar tllak.

Dalalar, sahralar jasar emar nur,

Kijeler *camandan*, mejseden kojlek.

(Ufqun, "Bahar sevhclari", bet 35).

CANBAR

Dabra, togarak.

M b s a i : Qajsb qajqlib jyrak

Su japrqlar ysiba

Savnamedaj jaslarnb

СҮЛОҖАҢ

Тегрестин орнаб алу, атрапна бһата гһимаг.
M b s a i: Атрапна *сүлоҗа* керек, болмаса, бу иҗгырик
алып кетидан гүвба түбә болмас.

2). Пәштәва, аҗагҗа ората турган нәрсә. Бу нәрсә ир ва
жундан иҗанәдир, ва мәшһи, елик кийүвчиләр тананбдан иҗ-
ләтләдир.

СӨҖӨҢ

Ситә. Атыгҗа нәрсә, бирер нәрсәдән сыбә гәлиқан нә-
сә, мәселән: мевәни хыллагҗанда, саралагҗанда тегидә гәл-
қан ва иҗгә җарамнаған гәлдәгҗиләр сыбәгҗ җахуу сыбәт
аталәдир.

2). җара. Бәдәнгә сыгҗан гәраһат.
Әһмәдин аҗагҗа *сыбәгҗ* сыгҗанбдан җыра алып җыда
җәлбәдир.

СҮЗМА

Сүзмаг иҗәтбдан җасамә ситә.
Зинәт кийимләри, аҗыгҗса, пәлек, топпы сирәри нәрсәләргә
гәли салып тегәси тартып бергүвчиләргә сызмачып дәҗиләдир.
M b s a i: Төрдән гөри җагҗан
алла гәлҗып *сызмакыс*,
нусахаларны сызмадир.

(*Олафур Оулан*, „Трик гогҗулар“, бет 28).

2). Сүзмаг иҗәтбдан буҗтугҗ тынлавысынын болысыбыз
бирлиги.

Җалым билән, китап җылыгә *сыз* җарамәдир. Дәфтәргә
сызма, уны иҗәдән сыгҗарсан, бузасан.

Кеҗинги нәвәтдә җаман дәмүллә, гәҗәлгҗанын сабыгҗ елликка-
гҗысы, соҗысы ва бир иккитә *сызма*-сәлпәкәти мүллә бәсәләт
билән һагҗа алып 10—15 тә китап, гүрән ва орлада багҗлагҗ-
лыгҗ турган атырн җышдан узун бир белвагҗанын җыны гәл-
ма-гәл аҗаһытырнә нимәләридир огур екен, дөвәрини ахы-
рда марһумини җагы 26, мүсәл есәккүлҗагҗ (хәргәҗ)
екәни тәсдәгҗләндир.

СӨКМӘК

Аҗагҗны быктыр өлбәтмагҗ, җәтмагҗ, мәселән тәва җәлбә.
2). Бәтмагҗ, мәселән суҗа китмак.

M b s a i: Җәл тәпәлмәл кеткәл
тын *сыкәт* сөһб.

(*Ергәс*, „Лиләт“, гәҗләр тоҗланм, бет 5).

3). Пәсәҗмак, ески һабдан өзгәртүмәк.

Мәселән: җмаратныр болы 3 сәртән болса, җер гүмәртләс
әсир билән 2 1/2 сәртәнгә кәлсә җәни 1/2 сәртән җәргә бәтса
җмарат екәгән боләдир.

СӨҖСӘК

Һикәҗә, мәҗдә һикәҗәләр, русса сәкәкә.

M b s a i: Җамдан җоғ дәрәк,
оҗ җагыр әндәк,
аҗтәрдәгҗ *сыкәк*.

(*Аҗәк*, „Көңли нәҗләри“, бет 35).

2). Агҗәләрдән җылыр тыгҗан, гүрүгҗ, мәҗдә парчалар.

M b s a i: — Ваҗ, сән гәвтар гәлбәсан,
2 тә әзәмәт *сыкәк* тәрсин, сәни ваҗ—дәди бәтә
Бәдмәшһик билән.

(*Олафур Оулан*, „Һикәҗәләр“, Җөвәзә, бет 20).

2). Xabar, nıda, j'ni xalıqqa qırcıbrıs jolb bilan eşıllı-
lılı turqan b'lan.

M b s a l : ...Bygyn saat 12 da Atabek ille Qutbdarın
b'sjanıqlıq gunahı bilan darqa aslıshtarınb *carca* seherge
xabarlar j'yer ve xalıq aqlıqda Atabeklerın emıs-memıs-
eri-gine edı....

(2. Qadırb, "Elken kınler", bolım I, bet 87).

ÇAVAB

Ruxsat, vğazat, vxtıbjar, izn•berıv.

M b s a l : —Damılanın gıpıge qaraqanda basqa taraf-
tar bıkken kordı, —dedı Sultan Əllı davam etıb,—taqat bu
manım vaxtımda tojnı baslas ycn sızdan izn alıqlı
kegen eken. Men bu toqruda sızdan *caava* alıv bermekci
boldım.

(2. Qadırb, "Melırbdan cajan", bet 122).

2). Qajırbq, soraloqan nersıge qarıb berılgın soz, rusca
ozıber.

M b s a l : Əzbekıstannın xocalıq tamandan tez oıyıl-
ken mehnatkeşler ammasın, maddıb —ma işı ahvallıar
dabmıb jaxsıblanıvı bilan bırge varadıb.

Bu faktlar, Əzbekıstandaqıb sosıalızın qurılısın b'ıb-
barsızlanırbısqı urunuvıb ıyımıtelıerge-mıllıtelıerge en
jaxsı *caava*adıb.

(*Əknal İbrımov*, Əzbekıstanda medanı qurılı-
rıbn اساسb meselıerı, bet 5)

ÇADU

Sıhr, sısyn, aldaq, kez baqlas.

M b s a l : Hasen Əllı u jerdıge hındı Damlaqa ucraısb
Atabek ysıldıge sıhr—*cadıların* jısdırın....

(2. Qadırb, "Elken kınler", bolım II, bet 37).

2). Asıab, xaşek j'ni bede, pıcan sınerı nersılerını qır-
qa turqa asıab.

Haqbat, toqrı, rast. Jalolanın zıddı, mavhım bolma-

M b s a l : Kılhoz tyzdık bır qırsılaqda,
olan va var bolqan nırese.

(*Karım Əhmıd*, "Syrat", seıtar toplamı, bet 17).

2) Xıtaı. Xıtaı mamıketı ismı lıgerıgl jazuvlarıda kep-
rak şı soz gollanıblar edı.

Bızdıge "çыннb kasa", "çыннb pıjala" ta'vırları ham
şı xıtaıqla nısbatan ajıladıb, esıde "çыннb kasa" j'ni
çınqla maxsus kasa jaxud çın kasaıb demekdıb.

ÇAI

Orun, jır, maqam, rusca *моро*.

M b s a l : "Betarat" kılhozlar bu hec bır nırsanı kormas
ycın kez berılgın kışılernın xalıbıdıb. Hazır bızın Şora-
lar mamıketıde bara jıtqan otkır sıntı kırıq vaxtıda
"betarat" kılhozlar ycn *čaj* qalımaıdıb. Şındaı vaz'ıfatıci-
da kılhozlar j'aki bolısevık, j'aki şoralıqla qarıb bolısb
mymkın, eger bız u, j'aki bu kılhozlarıda rıhberlık qılımas
ekemız, u vaqt ulıqla şoralıqla qarıb ynsırlar rıhber-
lık qıladıb demekdıb. Bunda hec qandaı şıyha bolısb
mymkın emas.

(*I. V. Stalin*, qırsıqla işıq toqrısqıda, bet 15).

2). Sekın, ahsata, bahızur, sasmasdan.

Çaj j'ıyrb bardım j'ni, sekın j'ıyrb bardım demek.

ÇAR

Jarbloqan va kegen *car*. Baland tepa va taqların qı-
lab tyşgen j'eri.

Çala jerge *car* salma.
(Maqal).

2). Etim, qajqu, klyndi.
Mbsal: Sinlim sen her kyn
kønlin *daqlama*

jas kõnlin tygyn bilen baqlama.
(*Ajeck*, "Könyi najler", bet 29).

3). Xarazm lehpeside "taq" ham demekdir.

DAR

Buruzazbja va Fiodal mamlekelerde "gunahkar" termi
gazalav ycyñ jasaloqan qural.
Mbsal: Çaza majdamb jant rasta bilen Orda Baqynbyñ
mujusda bir *dar* va *dar* astboqa gan aqzaps ycyñ gazbl-

gan cuqurdan bbarat edi.
(*Ş. Qadrb66*, "Mehrandan cajan", bet 337).

2). Jerlixalq yjlarida kjiim-baqlarab ilib gojmaq ycyñ
jasaloqan narsa. Bu uzun bir xadadan bbarat bolub unbr
kki uc arqan bilen baqlanub sipge lilingon boladbr.

DENIZ

Qurblyq icidagi jaxud qurublyqub tpsdan orav aloqan
bylyk sor suv. Çuqratbja termiñi.
Mbsal: *Deniz* kabi köpyr va taş,
tosuqlarub gojmaş janc.

T. Sa'dull.

2). Demak sozidan bujruq bñlavcsbnyñ bolblyb köpligi.
Ajlubz, ašbyñ, gepyryn, sozlen, demak.

DEM

Nas, bn.
Mbsal: Şhmadquñ kec qalqanb ycyñ 3 manek, 2
zereñ *dam* almas, 2 zereñ dem alar bezecişge magbyr
qrblydb.

(*Q. Qulam*, "Hikajelar"—Çerbez, bet 20).

ÇAVRAMAQ

Qalibramaq, iltiramak, savuq jemak, tonmaq.
Mbsal: Vaj, sen *çavraq* qalibssan, 2 te azemat çep-

cek tersin, seni vaj dedi Bötä badmestlik bilen.
(*Q. Qulam*, "Hikajelar"—Çerbez, bet 20).

2). Köp gapirtmek, ha dev gapirtä bermek.
Mbsal: "Bareka-de, bareka-de, sen-sat, sen al."

Dev *çavraq*, savdalaşyb, kondirişib.
Alucbdan naqd aqçonb öndirişib,
Köken axbr yc "çervanga bolmış razb.

(*Q. Qulam*, "Egejari egilegende", bet 9).

ÇABR

Hbsab termiñi, ajebr, rusca Alger.
2). Çbñaq, azab, zyim.

Mbsal: Xummar közñ oñatub,
Aşqub arzan satub,
Bşjan laşboqa batub,
Çavry silem razmildir.
(*Ş. Qadrb66*, "Mehrandan cajan", bet 168).

ÇÖR

Xor, köplaşib ajiñgen kyñli eşöta.
Mbsal: Musbqa calar-db.
Bir köksa adam...kör,
Jer tiz boş gar-db,
Yc simga bolub çör.

(*Ajeck*, "Könyi najler", bet 5).

2). Çus, bedana katteliğidegi javab quş. Xblyb jaybm-
ib tavuşqa ege bolqanlyqdan unbr kişiler tutub tərbişä qb-
labrlar.

DAQ

Bedanga tyşedirgen, aynbqsa, jyzga tyşedirgen sepkil,
teri ystida hasbi bola turqan meşda izler.
Mbsal: Täraxnubn qanlb cizgisi

Dunja jyzin elimis-di *daaq*.

(*Ajeck*, "Könyi najler", bet 7).

EGMA

2). Egmak isatbdan jasama sifet. "Egma gas" degande, eg- ma sozi gasqa sifet bolub keladir.

2). Egmak isatbdan buyruq turlavcsbunir bolsbz birligi. Egmak, bykmek, gbjstbrmaq.

M b s a l: Eskl ganun saqcsbsdan, Mutlaqa sen habqma. Jalbraoqan pccaqlaroqa sagda qblma, bas *egmal* (*Jasbn*, "Qujas" setlar topлам, bet 32).

EM

Darb, dava me'nisida, emlimak—darblamaq, emci-tabla demakdir.

M b s a l: Casmalat sinqari aqab get'la Tasna dillarga *em* baqbslasjan. (*Hannd Alimgan*, "Koklam", s'lar topлам, bet 37).

2). Emmek isatbdan buyruq turlavcsbunir bolsbz birligi. Bala anasbn *emlo*, buzruq sig'irni *emlo* qoldb.

EN

Kenlik, janbqa bolqan kenlik, mas'alan c'liniq ent bir gaz camasbda bolqanb halda, bolsbnr neca on gazlar bo- lusb mymkyn.

2). Mata, jynndan toqulqan toquma. Kopince bu narse tyja jynndan toqulur undan koprek cakman jasalar edl.

3). Tamqa, nbsan, elamat, belgi. Hasvanlarunb bedanige tygyrila turqan bsarat. Mas'alan carvadarlarnb har birinliq ozige maxsus ent bolub, loqaloqan malbnr su en arqalb tapub aladbr.

En hasvanbnr qulaqbn har xbl skida kesyv jaxud qbz- qan tem'irni bedanige har xbl syretde basundan bbaratdbr.

ERKALAR

Erkalamak isatbdan kelacek zaman te'linir bolsbz birligi. Erkalojdir me'nisida.

2). Temirlarige maxsus asbab. Bu bilan komyrge hava jyarib, komyrni jallbqlantbrladbr. Va jallbqlanqan komyr argalb tem'irni qbzdrbladbr.

M b s a l: Ussu *danniq* dam'irini dam dema, Basbn esan bu devlatni kam dema. Sen kecer bolsaq galmaq ellige, Bu elatti galadb deb qam cema.

4). Toxtalub galqan narse, mas'alan suv damlanib gal- db, garub dam bolub galqanbdan u bygyn kop qbjnaldb kabl.

DASTE

Tutqa, sap, band, tesa, kelman, kyrek sinqari narselar- nin sarp, tutqab.

2). Toplam, rusca—*okret* M b s a l: Qujas bekiner, bit *dasta* qbzbl gyl—cecek taslab.

DOL

Asmandan jaqa turqan muz, tygyncek. M b s a l: — Gyl bezmge, — Qanaqa bezmge, — Samasad bekin bezmige, hall Samasad bekinir, topbdan xabarbn jombr. Gyl sadbq gljanim, beseremli, *dolda* galqan tapplm.

2). Tegirman asbab. Tartmaq ycyu elligen buqdajn sala turqan asbab, bu bhram skida, sagat jnqar aqzb ken va qujsbz j'ni Te- gitman tasb tesigige jnqbn qujs nec itticka bir asbab bo- lbr bu addbl jaqacdun jasaladbr.

62 "Ejb *doldamub* tegirmanada"

M b s a l : Kymyş jyzlari bilan

Gözal ertelar,
Bar zavqların qbtqlar,
Oınab *erkelar*.

(*Oajratıbb*, "temp", şerhat top'amı, bet 31).

2). Erka sözün köpigi. Erkin tarbiya natıgıside erkin-
tanıb ösgen kimsige "erka" deşladır, ki bu istegimni er-
kalıtycıga işte aladı. Erkelar şul erka sözün köpli-
gidir.

ERTİ

Kelasi kyn, rusca аарте.

2). Hall vaqtı şetmegen, bolsıb uzaq narıse.
M b s a l : Sen hall jaş, senin maktarğa barıbnıqta
erta hall, hazırcı baqcaqta qatnasarı ham boladı.

3). Kyn cıqıb alıb, kyn cıqar vaqt, tanıtqandan son-
qıb kyn jarıt cıqıb.

M b s a l : *Ertıta* başıbnıb koteran caqda,

Xajallar ruhbında bir az oınadıb.

Şrim gyllıerige sonqıb jarıqda

Az-maz joqalaman, künim toınadıb.

(*Ajok*, "Kenyı najlari", bet 31)

ES

Xatır, jad, habza me'nıside.

M b s a l : Anıaş va jaxıblar *esda* tutıb kerak ki, almas-
lar ekıs hasıl koterıñın şundaj quralıb ki, अगर biz der-
lav ekıs jıdan-aq unı emelge asırsıqqa kırısmesek biz bun-
dan tez vaqtda natıca ala almasıqamız. Şu senabı pax-
tanıb hasılbıb koterış işide almasılab ekısni kırıgızış ycn
kırtaş hazırdan-aq bizniñ er myñym vazıtelarımızdan biri
bolıb kerak.

(Özkompartıya MQ va MKK fevral plenomda ortaq
Şımet İhrı nov dokladıdan)

2). Fısmak işatdan buırıq bıñlavcsbıbnı bolsıb bır-

ıgı.

M b s a l : Majın jel şıvırlav başırdan *essa*,

Romalıb ıprıllav oınab ketadı.

(*Ujıqm*, "Bahar sevinclari", bet 19).

ET

Etımak işatdan buırıq bıñlavcsbıbnı bolsıb bırtıgı.
Qıl, aña me'nılerıde.

M b s a l : Ruksat *et* tartıqta tegıñın, jarı yu berstin

(*İrgıs*, "Jıllar", şerhat top'amı, bet 3).

2). Gөşt demak, gөşt va et sözlari xalıqda bir teks. iş-
talıladı.

M b s a l : İkkıta hamırd, Pırzadabın, ta'birice qajıraqı-
qara darıdan jirik denak ımpdarıda atısbıb keşından caş-
xortıbıqta tutıubısbıb, ortada kök caşnıknır. pıjılesı navba-
lı bıllan şıloner ekan, söz ham barıqan sarıb, gөşt tapar,
bar hazret, topıanqan gap-söz ortıqta laşlandı. Pırzada-
nıñ ic *etını* ırmaleb jırıgan bıttı qajıqıñ ham şu gapler
qabıbıqta bırtıme-bır kıra başladı.

(*Ol. Ojartıbb*, "Açlıqan şılar", bet 38).

3). Ajımaq me'nısidegi "etımak" işatdan buırıq bıñ-
lavcsbıbnı bolsıb bırtıgı. Aşt deşıs ornıqta ba'zı ornılar.
da, maselen Taskenıde, "et" deşıladı.

ETAK

Kıñmın töbanıgı tamınb, farsca "damıñ"

M b s a l : Majın jel şıvırlav başırdan *essa*,

Romalıb ıprıllav oınab ketadı,

Cecaklar oınasıb jobıınb lossa,

Etakların esta sıjıpb öladı.

(*Ujıqm*, "Bahar sevinclari", bet 19).

eser

Jazuvcbnıń maǵanaǵa keliwgen kitab, jazuvcb taana-
nıdan jazıloǵan rısala, kitab, maǵala va şu sıńarı narseler.
2) Ta'sir, qaldırǵan iz.
M b s a l : Almatı degen qajın
Almas tola erkan.
Qarabıq *eser* qıd.
Barmasam bolat erkan.
(Xalıq esyiasıdan)

GAZLAWA

Gazlawak isábdan buırıq bılavcbsbnı bolıssız bıl
ıǵı.
Gaz bılan olcama, demek.
Bu cılnı gazlaw, anavını gazı, bunıssıdan unıssı maq-
qıraqqa oxşadı.
2) Manıfaktıre, gazlaw sabıla turǵan toqumalar.

GYMBAZ

Bnalat ystıǵa qılana turǵan quwanan kettesi bu a-
nıqsa, ketterek bnalarda va gambılarda boladı, kópın-
ca maǵazan asmanqa ham gymbaz deıladı.
"Gymbazı nıııǵın" ta'birı sıńarı.
2) Semız va jumalıq kısıǵa ańtıladı. Zatan bu sóz
ıuǵarbaq gymbazǵa nisbaten maǵaz tarqasba da isıladı.
M b s a l : Kymız ǵıdılı tys alba: — Siz ańkandek Zaf-
nan *gymbazda* ham ań joq, menge qalsa hamma gymbaz
Bekatan bılan Xanaşında—dedi.
(*Qadırıba*, "Etken kymız", bolum III, bet 71).

IC

Bıl narsenin ıcki jaǵa—tamamb.
M b s a l : Kóxoz rıstarı va káblarınb şundaı ruıda tar-
nıstas kerak kıl, ular taqat óz kóxozların-qına qıam-
xorlarb bolıb qalımasınlar: Kóxozın qıamxorı bolıb—
jazıb is. Lekın dest avval, tabıarlık qılıcb kóxoz kádr-

2) Taq etıǵı, taq damanası, bu ham ma'lym etak se-
zıdan alınǵan va taqını tóbenǵı qısmb ma'nesıde taq
etıǵı, deıladı.

M b s a l : Aq sacıb kekse taq muzıb kırıpkıdan
Sacar tybanıerǵe sadat danalar,

Jasar *etakları* cecak, lalalar.
(*Ufıqın* "Bahar sevıncıları", bet 35).

EZMA

Sergap, maıdesöz, kóp gıptıycı.
Sen gıda *ezma* ekansen ky ha dev gıptıre veresamı.
2) Ezma isábdan buırıq bılavcbsbnı bolıssız bıl-
ıǵı.

Yzımnı aǵaqır bılan basır *ezma*

ELAW

Badanda hasıl bola turǵan bızırab.
M b s a l : Qasılaǵarda kóxoz, sovıxóz jer askarı lyzıdı.
Elaw qılǵan muştımozlar gardanları yzıdı.
(*Jasın* "Qıstas se'rar toplamb, bet 9).

2) Basraq, tuq.
3) Elam. Mazarlardaǵa aǵaclarqa ırm qılav asıla tur-
ǵan taqta parca. Elam sózi sıdıda basraq ma'nesıde isı-
tıssa-de kópretk mazarlarda ılına turǵan taqta parcalarbaq
ısm bolıb qalıssız.

ETALE

Etalamak isábdan buırıq bılavcbsbnı bolısb bıl-
ıǵı.
Susıq va quşıq narselerin aralastırıb qozqaluvqa ete-
lamak, deıladı.
— Unıb suvqa salıb *etale*.

2) Ism. Avqat tyrtırden bılınır ismı.

M b s a l : Ezbek alımb:

— Kecedan berı ıctıǵe bssbq kırıgenı joq. Zısnabǵa ań-
taǵı sytı *etale* qılav berınb; — dedi.
(*Qadırıba*, "Etken kymız", III bolum, bet 122).

Bir qəja baqqan bilan.
Bir qəja baqdam *İlindim*
Tobnıñ zəngirige...

(Xalıq ağıyası).

4) Uc-ucbdan bir-birige təgib turmaq, ja birer cəsbdan ik-
kinci bir nərsəgə jəpəsbə, əsbəb turmaq, məsələn qəzbəqqa
cəpan İlindış kəbi.

İN (en)

İnmək işəbdan bujnıq tənəvəsbəbnı bəbşib birligli.
Pəsige lıyş, qıjb lıyş, demək.
Tandıan jergə *ın*, u tandan *İndi*.

2) Yja, həsarət və ymyıman kətə kicik öz başca ja-
şavəb cənbəvərlərnıñ jəsəqan yjərti.
M b s a l : Şym dısmən həm jərbəcalar, *İnlər* arqab.

Hər bir qəbqqa pəst axtarəb kirmək boladı.
(*H. Alıncan* "Əlym jəvqqa", bət 45)

İS

Tılyn və cəndən həsbı boləb, yj işlərində əsbəb ja-
təturqan və ərğymcək yjəsi səkillidəgi nərəsə.
— Yjni *ıs* başbədbər, təzələş kərək.
2). Hıd, bür nərsədən ənbəqan hıd, məsələn ətr işi.
İşli əlmə, işli gylı.

İŞLƏR

İşlmək işəbdan kələçək zamanı tətlinür ərğə bəbşib
birligli.

M b s a l : Bətrəklər *İşlər*

Tən qəzb — juldüz:

"Hərmarı:" dəv cəqar.

alıqşlar.

2). İsnin kəpilig, bürdən ərbəq iş. Mənin işlərim şü qə-
dar kəp, ki lın-kıyn tənımaş işləgənlində həm lıyğəməşdir

— (Qalaj *İşlər* cəsbdamı.
— İla cəsbda

İərlimiz şərə dävəlinin qəmnəxlər bəbşlərə ləzəm. Ular-
nı. kəlxəz *İçki* dävəlat mənəfətləri ycn lıyşəyylvəgə
ərğəliş kərək.

(Əzkompart ja MQVA MKK tərval plənəmdə ərtaq
Əhval İkrənoy dokləbdən)

2). İcmək işəbdan bujnıq tənəvəsbəbnı bəbşib birligli
qan edı. Alabək kymışnı qəjb, jərdəgi ələməni əldə:

— *İc* mynı, *İc!*

Zəjnəb arqəqa tışləndi.
(*Ş. Qadırb.* "Ətkən kymər", bəlm III, bət 125).

İÇKİ

Daxlıb, içkərgi, rusca. БНУТРЕННЫИ.
M b s a l : İçki—taşqə blyın jətlərnıñ
Ətkəmizdən syryb həjdədik.

(*Alıncan* dıvəlc, təlləngən, sərtər topırnı, bət 23).

Şərab, məş, içimlik.
M b s a l : Adəb əşxənalər şırt—qatər-qatər stol, stullar
qəbşlərnin bür tərəfdə bütəl, pəvə, ərtaq, kənjək, *İçki* və zə-

kyskətlərnin hər nəvədən mıyħəşlə.
(*Qəfər Quləm*, "Nətər", bət 5).

İPLİNMƏK

Bilim, biliməs bəbş kəzğə kərnimək, jəqətl bəlmə-
qan həddə kəzğə cəqəbər ətək.
M b s a l : İntərdim tıməşin, ərnləqan qəşdək,
Cəmənlər soləqındı, xəjəblən şjəh.

Ətmışim kəzimgə *İlind* lıyşdək,
Jənar-dim, tıtrərtər-dı ləblərində əh.

2). Ynıd qəlməq, bürvəgə kəz tıməq, başqə ycn bür
nərsəni əsrəməq.

Mən sənəgə şü əlmənb İlind əsrəb kəlgən edim, kəbi.
3). Tuzəqqa lıyşmək, bənd rəlməq, tıtləbər qəlməq.

M b s a l : Təşqə jəqməb kər qəlmənb.
Mıyħəsli jəqənb bılən,
Dävətlitiz kəm bəlmənb,

TDV İSANA

JAQL

Jaqlmaq isatbdan buyruq tnylavcsbnyr bolsiblr birligi. Jaqlmaq: havadan jerga jaqlmbr, qar halbda tysmak.

M b s a l : *jaql* jaqlmbr gan, *jaql* jaqlmbr gan:

2). Tamam, teref. Ujaql bu jaqlqa qarav bar, balki, sh-madni korib qalirsan.
3) Jay, dusman.
4) Maj, rusca caro.

M b s a l : Her halta bir-iki martaba gavaq samsa jap-tyrma] galmas, amma *jaqlm* kam sal, gavaqnyr taminl buzadbrl dev te'kidlasni ham unutmaz edi.

(2. *Qadrbv*, "Mehrabdan cajan" bet 16).

JAJ

Jaqlmaq isatbdan buyruq tnylavcsbnyr bolsiblr birligi.

Jaqlmaq: jazmaq, tarqatmaq.

M b s a l : E qpslaqpm, gexal qpslaq,

2). Kaman, oqjal btdabab xalqlar tamandan uruq qoral-larv ornda ishtilil kelimgan qoral ismi.

3). Qavs [( )] psaratb.

4). Jaz, fastl, jblmbr tordan birl.

M b s a l : Kyz-qpsda suqars planb bylyn gymhyrtisida 22 prosent bagrtildi. Bundan Marhamet rajonb ajnqarsa ar-gada sydrallb gaja jatr. U kyzgi-qpsqb suqars ishtirige hamaga qaraganda koprek qbzqsa karak edi. Cynki *jaz* vaqlbda unda suv kop vaqlda jellimsdsan qaladb. Baq-dad, Cyst, Xatrbcb, Kamrtan va basqa rajonlar hazbr zor bermaselar, bu jblqlp pakta ycyu kyrtisni barbad qblaqaq-larv turqan gap.

(Xkompartija MQ va MKK tevral plennida ortaq *Shmal Ikranos* dokladadan).

JAJLAV.

Jaqlaturqan jcr, jajlaq, jaz kynlari mal jajaturqan jcr.

Jaqlbr esek jallavqa craqb.

2). Jajlamag isatbnyr ikinci sakli.

JAJMA

Jajbliqan narxa—jajmaq isatbdan jasama sifet. At va esek shirari ulavlatmbr ystige artbliqan gaplb jyk jajlbr artisa meselen jarm gap buqlajm gap vojola erkin jajbr ulavqa artisa "jajma" qblab artbs dejlbedir.

2). Jajmaq isatbdan buyruq tnylavcsbnyr bolsbsz birligi. Tamoga cuxarb jajma, kesek jaj.

JAL

Atmbr vojnbdaqz uzun qblar topmam.

M b s a l : Derja mynce tasarmb,

At *jaldan* asarmb,

Derjadedgi balqlar

Her tamanga qacarmb.

(Xalq esytisi).

Jajrab ulagrtarqan kabi jalb

opdm albm ipak *jallartm*

2). Dam, tenellys, psbrahal.

3). Pul barabarige mihnatin wj'lv islmak.

Jalcb, jallannuvcb sozleri su sozdan albnqan.

JALAN.

Acqb, jarpnmaqan, jarpncbsbz. Jajan qbr, jajan jcr.

M b s a l : Bilmasim, quvlbr mkanndan

Qajlarqa barsan, bas *jalan*.

2). Dabm, hamavaqt, hamisa.

N. Akundb.

Jalan palav jeb basqa avqatib esdan cqqarab ham jvbar-dik, bygyu sorva qblab icajlik degenidegi "jalan" sozi kabi.

3). Jalamag isatbdan buyruq tnylavcsbnyr bolsiblr kop-ligi. Jalamag: ill bilan jaki jalqz barmaq bilan jaki

qasnuq va kasanin juqnyr ill abv, illga syrtmak.

M b s a l : Xurmacanbr tegini jalar edimti, tojbrda qar jaqlqb.

Tillimni *jala* jalqan gcpitma.

JALCB

Jalcbmaq isatbdan buyruq tnylavcsbnyr bolsiblr birligi. Jalcbmog: erkin va paravan jasamaq, tamin volmaq,

mal bilan taminlanmak.

M b s a l : Jarymaqlanbn qbz jalcyrnaqlanqla tyser. Saqlan qbz erga jalcyrnas. (Maqal).

2). Jallanbn islevci, kynlik mlhnetln sabv islevci.

JALQABZ

Jakke, tanha, bilte.

M b s a l : Jalqabz atbn canl cbyrnas, canl cbyrsa ham danq cbyrnas.

Baq kccaden etb ketdi (maqal)

Ertasi kec jana su qbz,

Na gyl berdi, na sez ajldi,

Cynki "qalbn" emas Jalqabz.

(Afeck, "konyl najeri", bel 55).

2). Fagat, rusca Топько ma'nisida ishtelladi.

M b s a l : Kcklarda juldular hadisz — hbsabsbz,

Kyler-kan kozimda jaslar ucqunb.

Albn naqalar-ia, su anda Jalqabz

Jesilin ketedir konylin tygyul.

(Afeck, "konyl najeri", bel 14).

JAN

Chihat, teref, tamaan.

M b s a l : Tasneblar senin bilan serab,

Bolbn har Jan baqar ekan masryl.

T. Sa'du.

2). Janmaq isatdan bujruq bnjavcsybn Bolbslb btr-

ligt. Janmaq: oida, alavda kysmak, Jarbol sacb, Jarqlyb

turmaq.

M b s a l : Sarserekln Janbda

Qumrb gosun ajter-kan,

Hall jas qbz... qanbda

Belgisz ot Janar-kan,

Ubn kymys ajaqlyb

Suvar opb qacar-dp.

(Afeck, "konyl najeri", bel 25).

3). Janmaq isatdan bujruq bnjavcsybn Bolbslb btr-

ligt. Janmaq: arqaqla qajlmaq, Arqaqla ceklmmek degan sez.

JANDAS

Jandasmaq isatdan bujruq bnjavcsybn Bolbslb btr-

ligt. Jandasmaq: jaybn kelmek, Janbqla jelmek.

M b s a l : Kel, menga Jandas, men senga goldan kel-

gan kemekni ajama] derstaringe Jardamlasaman.

2). Handede termiml. Muvazzb demek. Jandas czybq-

lat: muvazzb czybqlar degan sez.

JANMAQ

Ot cbymaq, kysmak, alavlanmaq.

M b s a l : Kyreslmiz, qalavamyz

Keskinlaslr barmaqda,

Sosabzlm hygymidan

Dusman kylyb Janmaqda.

2). (Jan sezige qaralsbn).

JANBQ

Janmaq isatdan sifat.

Janb turucb, dajbm Janucb.

M b s a l : Bizda elektrk kezl sennesjdir,

dajbm Janbq

2). Dardli, oilb demek.

M b s a l : Anar dek Jyzlarn,

Kep strln sezlarni

U, Janbq kezlarni

Kep kysmak okandir.

JAPMAQ

H. Almqan

Ortamk, qaplamaq, oramaq berklmmek, rusca aak-

рпаватъ.

M b s a l : Kexozlarnbn qojnbda

Trakterlar capadlr.

Ken dalanbn belini

Paxla bilan Japadlr.

(Mastjva. Taher qabz, "Kyres sadalar", bel 38).

TDV ISAM
Kutubxanesi Arslvi
No 74/133.2

M b s a l : Q b z ş u s e z l e r n i s e z l e g e n d e m e n g e q a j m a q - d a j j a q a r e d i .

J A Q A (O l a f u r O f i a n n " K y i g i h i k e j a t a r " b e t 8) .

K i ş i m n i n b o ş n o q a m a x s u s j e r i .
M b s a l : S y b h n i n ş i r i n j a q a s e j r i t b i b e

ş i r b o l d u f a ş ,
X m r a t b a b , m i n t o l q a n b a k e z l e r

s y z i e c b q d e g u ş a ş ,
S a g e r a ş n ı n , n u r i e a ş n ı n j y z i a r i

s o l d u j a v a ş ,
C a r c a q a n c o p a n k e b i , m u d r a b

u f i n q o q a g o l d u b a ş .
M b s a l : D a r j a l a r n ı n j a q a l a b - j a q a l a a s o r

k e l a d i r ,
P e r a n g i g e o r a l m a s a k i m k e r e d i r ,

u n b ı n h y s n i , g a m a l b o q a k i m t o j a d b ı r .
(X a l ı q e ş y i l e s i) .

J A Q M A Q

(" j a q " s e z i g e q a r a l a n) .

2) . X u ş k e r m e k , m a q b u l e t m e k .

(" j a q " s e z i g e q a r a l a n) .

İ k k i n c i k i ş i a r q a l b j a n d ı r m a q , c ı r a q n u b b a ş q a k i ş i g e b u - j u r b a j a q m a q .

2) . X u ş k e r m e k , m a q b u l k e r m e k , m a n z y r e t m e k , b i r n e r s e n i e z i g e m a q b u l e t m e k .

J A R

J a r m a q i ş a t b a d a n b u j r u q t ı n l a v c ı s ı n ı n b o l s ı l b b i r l i g i .
J a r m a q : a g r a t m a q , t i l m e k , i k i g e b e l i n e k .

M b s a l : J a n g i t u r m u ş k y i l i n k y i l a b i l g e r i g e b a r a j b q ,
T o p o q b d e k , t o s u n q l a r n ı b j e m t r a j i k , j a r a l b q ,

Eleer.

2) . T a n y r v a o c a q d a n a n j a p m a q , p i ş i r m e k .
M b s a l : Ç e p e k t e r d i m b i r q u c a q ,

N a n j a p d u o c a q - o c a q .

(X a l ı q e r t a g ı d a n) .

J a p m a q i ş a t b a d a n s i f e t . J a p l ı q a n n e r s e , y ş t i a c b q b o l -

m a q a n , b e r k n e r s e .

M b s a l : O r t a q l a r i - d e d i k o m i ş i j a n ı n r a i s i - B a q a l a n

q ı ş l a q k o m m y n i ş t a r i , k o m s o m o l l a r v e ş o r a a k t i v i t e r i n i n

j a p d u j o q l ı b ı n ı n a c b q d e b b i l d i r m e n . - A d a t q a k i r g e n

ç e p e k l e r s a d a s a c d b l a r . J a n b a ş l a ş b a j a t b a a l q a n l a r t ı k l a n i ş i b

o t u r d u .

- O r t a q l a r i m e ç l i s n i a l b a b b a r ş o q a M a t ç a n a k e , k o m -

s o m o l j a c e j k e s i n i n k a t i b i R e h i m , ş o r a r a i s i Ş i m e d a k e l e r

v e k a t i b e q o q a Ş a m u r a t l a r n ı b k e r s e t a m e n , q a r ş ı b ı q j o q m ı ş

- j o q - d i ş i d i l e r b i r d e n .

2) A l ı n ı n y ş t i n i o r a b q o ş u ş y c y n i ş t e l l e t u r q a n a n g a m .

(Ç . Z a h i r e , J e n d i k , J e n e m i z , b e t 11) .

J A Q

T a r e f , t a m a n , ç i h a t , ç a n b a , r u s c a c r p a n a .
M b s a l : Ş u n d a h e r j a q u c q u n l a r d a n ,

o t t a r d a n

J u d u z l a r d a j , c a m e n l e r d e j

A c b l a r .

(Ç o o l a j , " C a g m a q l a r " , ş e ' r l e r t o p l a m b , b e t 57)

2) . J a q m a q i ş a t b a d a n b u j r u q t ı n l a v c ı s ı n ı n b o l s ı l b b i r l i g i ,

J a q m a q : k y ş d i r m e k , j a n d ı r m a q , e r t e m e k , o t d a j a n d ı r m a q ,

o t j a q m a q , c ı r a q j a q m a q .

M b s a l : K ö k r e k l e r i b e l e n d , j y k s e k t a q j a n l ı b q ,

H y r t a b l e t g o l b b i l e n i ş l e n g e n s e n j a ş k y c l . .

E n q a r a n q ı b t y n l e r d e h e m o t j a q d ı n ,

E n e z i l g e n d i l l e r g e s e n n u r s a c d b ı r .

3) . J a q m a q i ş a t b a d a n b u j r u q t ı n l a v c ı s ı n ı n b o l s ı l b b i r l i -

g i . J a q m a q : m a q b u l b o l m a q , j a ş ı q k e r i m e k , m u v a t b q

k e l m e k .

T D V İ S A M

JARASMAQ

Келишмек, мунсабыгыз келишмек, мас келишмек, тоқтау келишмек.
M b s a l : Ertä bilän bir məstəhət qılacaq, Toqsan savbl

Toqsan atqala toqsanbımbız minajik, Toqsan savbl
jarasbıgıqla kılajik,
Ertä bilän Başjarıgıqla barajıbıq.

(“Alpambız dastanbıdan”).
2). Syih etmek, kelişmek, iki düşman tapanıbnı bir

birli bilän kelışyvi.

JASAMA

Jasamaq isatbdan sıfat. Jasaloqan nersä, synıñ is.
M b s a l : Tarıqlarınbıñ “qanunlar” *jasama*,

Hajat olb jandıradı, jaqadı.
Bu — ot deniz, kyçli bylyk portana

qıjır “kitabın” bılınajıdı, aqadı.
(*Ajtek* “konyl neşer”, bet 27).

2). Jasamaq isatbdan rujuq bılavcısınbıñ bolısbız
birliğı.

Mbhanılarqa dasturxan jasama, faqat cañ qajınatsan
boladı.

JASAV

Jasamaq isatbnıñ ikkinclı tyılı.
Sinlinizniñ birinci Maj bajsırmıgı baqıslar, jasav yçyn

men kemişajılıgı sajlıandım.
2). Saf, qatar, rusca pıd.

M b s a l : Ortada qurılqan aq namat olav,
Togarakda hyr qızlar qol baqlar *jasav*

Hır isge “larıñ” der turqınlar emiñ,
Legendä quş goshı tarı-tarı emiñ,

(*Ol Olıman*, “Tıkelin (geğendä”, bet 21).

JAS

(Smitr, navqıran, navqıvan.
M b s a l : Şaharlar da tar-mar kelirigen sinli düşman,

simi bolır jasav jappasıqla kellektıñ asasında tygallı
jatqan, memleket xocalıqında öz ehmişajilini joqatqan muş-

tumzorlar kyraşınıñ başqa ycestıkeleri bilän bir qalar da,
77

2). Jaqın, joldas, syhvıtdas va bir-birige komekdas-
lik qılavcıs kigi.

Qarındas — uruq, jar — buradar kabi.
3). Er-xatın. Erge nisbaten xatın va xatınqla nisba-

ten er bir-birige jar boladı.
M b s a l : *Jarın* bolsa jas bolıbn,

Jyrsa keceler toıbn.
Dostır keriş syjynsin,

(Xalıq aşılası)
4). Çar, jarıloqan, jemilgen, qulaqan jer. Tikke taqlar

va beland tepelerini keriş tyşgen jerleri.
M b s a l : Axşam pañda konyl acaqlar

jaqalınjan *jar*.
Xajalıda kyğın, cecak qocqalıb

calıman dutar.
(*Erges* “Jılar”, se’ter toplaım, bet 10).

JARA

Zaxm, çaraxat, rusca pına.
M b s a l : Haş qız, qarama,

Jolım baqlımal
Açlar taqlıñ

Jyrakda *jar*.
(*Ajtek*, “konyl neşer”, bet 56).

2). Jaramaq isatbdan rujuq bılavcısınbıñ bolısbız bir-
liğı. Sen ham isge jarasarıç, nege çim jatasan, degendä-

JARASQIŞ

Jaramaq isatbdan jasama sıfat.
Keraksız, jaramaş turqan nersä.

2). Quralsız, eslıhasız, rusca *bezopıjnyy*
M b s a l : ... tola kerkam jyzi, katta melle kızı,

uzun maş gyryc saqalıb mullanama bir zat bolır, amma
bu kış *jarasqış* edi.

(*Qadırbı*, “Etken Kyılar”, bejım 1, bet 79).

JATAQ

Jatmaq isatbdan silat. Ha dev jata vereturqan, jataqan kişl, ganbat.
M b s a l : Eşaknıñ jyki jenni bolsa /ataq bolır. (Maqal).

2). Jaturqan jer, uxlaturqan orun, rusca مکانه.
M b s a l : Ertelav başmıñ ketergen caqda
Xajallar ruhmada bir az oñadı.
Şırım gyllarğa sonqır /ataqda
Az-maz joqaliman kenkim toñıadı.
(Aşok, kentiñi neşiri, bet 31).

JAZ

Jazmaq j'ni jazmaq isatbdan buñtuq tñlavcsbıñ bo-
lışlıq bñrlıgı (jazmaq sözige qaralıñ).
M b s a l : Tyşıncañ golda şymas saz,
Köker, cöllerde jıpraq jazı
H. (Alıncan "Kökäm", şerter toplamı, bet 35).

2). Jazmaq isatbdan buñtuq tñlavcsbıñ bolışlıq bñrlıgı,
Jazmaq: xat jazmaq, farısca navıştan, ruica мысать.
M b s a l : Jaz, jaz altın qalam bilan—xudalarqa bşjan,
sonqır kyres... söziniñ...
Ş. Sulıñan.

3). Jbıñn vaharbdan sonqır faşlı.
M b s a l : Jernin vashbdan aşaqqa ekib pñjaz,
Tepesige quruv ceñle kytyvdir jaz.
(Ol. Olıñan "Eğelert egilegendä", bet 6).

JAZMA

Jazbıqan narse, jazmaqdan jazalqan silat rusca пис-
менный.
Jazma eser, jazma kitab.
2). Jazmaq isatbdan buñtuq tñlavcsbıñ bolışlıq bñrlıgı.
Sen xalıñ bundaj jazma, cıralıñ jazısqın hareket qıl.

medeniñ çabıñda /aşlar ycn, kadñtar ycn kyraş çabıñ
sıde nam akñlıge jartlar. Şu sevavıl maktar çabıñsıge
ve oqutıcılarnıñ işlerige aştım b'tıbar berışimiz kerak.
(Şimal İrtamıñ, Əzbekistan medeniñ qurılış meselert, bet 19).
2). Ymır, kışınıñ ve ymyman haşıdaqç çanavarlarıñn
eğzegen jıllarınñ har bir j'ni har 12 aj bir jas boladı.
Mşal: Bizlar balanb maktavgece bolqan jasda-naq tar
bişle] başlaşmız. Japında bir özbeñ ablaşda bolqanm-
da balalar baqcaşda tarbişlanıyct 4½—5 /aşdaqı ikki ki-
cık qız balanb kördim. Bu qız balalar, balalar baqcaşdan
alıqan medeniñ melakertı bilan oşa ablanır turmuşıqqa
ğyda kette bñqlavlaştıruç b'şir koresatdırar.
(Şimal İrtamıñ, Əzbekistan medeniñ qurılışınıñ
aşasız meselert, bet 6).

3). Közden çqa turqan suv tamıçsı.
M b s a l : Bas kelmedi, jaqmur kabi köz jaslar,
Uzaqlarqa jas-jas qızlar satıdı.
H. (Alıncan, "Kökäm", şerter toplamı, bet 42).

JASIN

Kök gydiraş neticeside bola turqan ot, caqmaq.
M b s a l : Mısa usqanqanda basqan edi ter,
Tışda haqıqatan /aşın, dahşet sel.

2). Jashmaq isatbdan buñtuq tñlavcsbıñ bolışlıq bñrlıgı.
(Ol. Olıñan "Eğelert egilegendä", bet 22).
Jashmaq söziniñ ikkinci şakil. Əsian bu söz "jashın"
boisa-da aştılışge qolajıñ ycn "r" tyşgan boisa kerak.
Sen yjge kerib jashın hec körinmesden jat.

JAT

Begena, qajr, özge, cet kişi rusca чужды.
M b s a l : Bu jbi jana çuvazkışlik qblmaq uşat,
Quluntaj mır es boisa-da bary bir jat.

2). Jatmaq isatbdan buñtuq tñlavcsbıñ bolışlıq bñrlıgı.
(Ol. Olıñan "Eğelert egilegendä", bet 9).
Jatmaq uzunmaq, cozlımaq, jerge uzanır jatmaq.
M b s a l : Tyn jarymdan otib ketidi, ha dev uxlamañ ol-
tıra veresemti. endi bolar şu işlegenin işiniñ toxtatıv uş-
quqa jat.

2). Olabv kelmak me'nisidagi, jennak isatbdan buyruq

tnilavcsbnyr bolşib birligi.

1) qavabqub jenn, iscan boll

3). jennak isatbdan buyruq tnilavcsbnyr bolşib kopligi.

jeniz, tenavil qubn, avqatınbn demak.

M b s a l : Qanb oltrbn, cas icin, nan jenn

JER

Ysida jaszv turqanbmbyz ma'lym jerr. Farsbca zamin' ervaeca arz, rusca земля.

M b s a l : Qpşlaq xocabq sahasbda bir neca belgilar.

Birinci belgi—ekin majdandanbn va qpşlaq xocabq mahsu-

latbnbn oşysidir. Paxta ekila turqan suvb jerr millili cega-

ranis nasbdaoq 368 min hektardan 1932 ncl jblida bir

mljon 20 min hektarqaca oşdi. Baharbkak jerrler 425 min

hektardan bir mljon hektarqaca oşdi. Paxta mahsulatb 3

jblbn icida 140 prosent, dan mahsulatb—208, ipak, 130

prosent aşdb.

2). jennak isatbdan kelagaek zaman telinin ozga bolşib

birligi.

Jerr: jerr, jeldir demak.

M b s a l : Avqatbn jessa jerr, jennasa jennas, zorlamta.

JIGIRMA

San, ikki on; farsbca bist, rusca двадцать, (20)

2). jigitmek isatbdan buyruq tnilavcsbnyr bolşsoz

birligi.

jigitmek: jpmi jigitmek, carx vasbtasv bilan ip tala-

arbn pşbtmaq.

JOL

Farsbca rah, ervaeca tarbq, rusca дорога, nytr.

M b s a l : Bizga kolxozlarınbn islarini kolxozlarınbn

menfaellari, devlet menfaellari telar qbilanca albv ba-

rnşola hec kim tosqunibq qbilmaşdb va tosqunibq qbilş

JAZBQ

Jazmaq isatbdan sifet. Jazbliqan, jazbliqan nerso.

M b s a l : Kək bell tıbnq

quşaq kyıadi,

jerga enadi,

albn sac „jazbq“

2). Jazbq: gunah, şjb.

Men senga nıma jazbq qbilbm. Meni munca jaz-

qurasar, şıneri.

JEL

Samal, bad rusca berrp.

M b s a l : İpek kəkət duxabalar tan jelli-la galtrav

Jyksakdegi ot quşaşnb selamlav alqşlar.

J. Savit.

Jel esiv etkan erdi oşnaqlav

Qaldv tıreşda nazlv jappaqlar.

(Uşqun, „Bahar sevincleri“, bet 37).

2) Kəsai, bir tyrlı kəsai ismi.

Becaranbn aozbqa jel tyşyadı, tışleri təkilib ketıadı.

3). Jelmak isatbdan buyruq tnilavcsbnyr bolşib birligi.

Jelmak: İldem jygyrtb jyrmak.

JEN

Kijimlin gojqa maxsus qşmby, rusca pykab.

M b s a l : Qpşlaqbn kolxozcb, jakka rozqar mehmat-

kşlarını ishtarı bilan acbliqan sodunı gara kyrsiside

Syjarquı vaşbq, b kişi qonusvb oltrbv çapanbn jennı

şimşer ekaner, sod rıslı birinci gelde mana şu xatırb

oqudb:

(Oşlam Oşar Acbliqan şıeri, bet 11).

Paxlacblyq planbn berris jcyı.

İşlemiz jennı şınarav.

Halat Rasyt.

nyrkyn hem emas. Eger, koxozlaryn islerini leninizm tetaş qylyanca alba barşqa ba'zi waqtda muvaffaq bola almas ekanmiz, eger kóp waqtda, ejslik qalla tajsarlas Joldas, qatar kectrimaslik qopal xatalarqa *fol* qoşar ekanmiz, bunda biz ve taqat biz-gine ejsdarımbz.

(I. V. Stalin, Qeşaqda işes toqırşada, bet 15).

2) Satr, xat. Kitavın her bir belida bir qanca fol boladı.

JOLDAS

- Hamrah, ratbq, rusca cnyтник.

M b s a l : Jaman biten *joldas* bolmal

(Maqal).

2) Bala tuqylyqandan son ana qarınadan tyşaturqan narse.

3) Kişi ismi.

JOQLAMA

Joldas, birer iş ucyu topıanvca kışlarnın atıların ejiv barmı—jogımb ekanliklerin tekşirtis.

2) Joqlamaq isatıdan bujruq tırlavcsıbnı bolşsıbz bılıgi.

Joqlamaq: atınb atav estimak.

M b s a l : Sen meni nec *joqlas* ham kormedin, mejli, *joqlamasan*, *joqlama*.

JUQMA

Juqaturqan narse, juqunılb kessel.

Juqmaq isatıdan sıfat, ıf, vava, qoryuncılb juqma kesselerden sanadılar.

2) Juqmaq isatıdan bujruq tırlavcsıbnı bolşsıbz bılıgi.

JUPQA

Nazik, inge, ınıcka toquloqan ve işangan narse va ymyman juqa narse. rusca тонкий.

M b s a l : Mamıq goby, şimerilgen, juqqa qaqaz, juqqa taxta va juqqa kışimlik kavi.

Jupqa köjlek kışgensen.

H. Abıngın. N.

2) Xambırdan işlanıtuqan va ınıcka, nazik qybnıv jalybıv tajsarlana tuqan avqat ismi.

M b s a l : Pañşenbalık bolsa maktavın asas haq va bulardan başqa,—“quşjaqaquşmaq”—“ammağa voqırsaq”—“aşbınoqa *jopqa*” degen gapler hem bolat edl.

(a. Qadırbı, “Mıbravdan caşan”, Bet 17).

JURT

Havli, vatan, vna, Özbek bilim jurı.

2) Xalıq. Bu söz mağazan işliladı.

M b s a l : *Jurt* emasmı, değandik, *jurt*csıbıqda jurak aqırbıqqa dava tapılmas qalmas.

(a. Qadırbı, “Mıbravdan caşan”, bet 12).

JUT

Jutmaq isatıdan bujruq tırlavcsıbnı bolşsıbz bılıgi

Jutmaq: avqatınb tamaqdan ıcka ötkezmek. Aqzındaqı avqatınb *jut*.

2) Qahatcsıbıq, azbq jettısmaslik, carvacsıblar arasda malıqa azbq jettısmas jılıar acıbıqdan mallar qırb-ladırb va vana “jut” qazaqca “gut” deşiladı.

M b s a l : Jaxşı kelise hut, jaman kelise *jut*.

(Maqal).

3) Jutmaq, rusca. вышутъ Meñisidagi “jutmaq” isatı dan bujruq tırlavcsıbnı bolşsıbz bılıgi.

(“jut” söziqə qaralıbn).
2) Utmaq, zafəmdə jutmaq (“jut” sözinin 3 nci mbsa-
lpaq qaralıbn).

JUZ

Farsca rəj, rusca *анно*
M b s a l: Lənin milli şbəsətəbn məhkəmə və loqrə əməlgə
əsbərs, milli əlkalərdə xoqəbəq və mədəni qurılışbn
böləvlik syrtələri nəticədə hər xylə milliətci gıryıh-
lərgə və gıryıhrazlıqlar qatıbəzəbə-
rıldı. Bu milliətci ynsyrtərlərlə əzəlrgə əmməbn hər qəndəj
psəncəbn loqətədbərlər, əmmə ulardən *fuz* əgyrdi.
(*Əhmət İbrəmov*, Əzbekestanda mədəni qurılışbn əsasbn
məsələləri, bə1 11).

2). Son onta on, farsca sad, rusca *сто*, (100).
M b s a l: “Haq” jol dəb kərsəlgən
Xalıqbn *lyz* əqrəlgən,
Lydima toplaımb,
“Samaybə” bittkəmi

Qısratıbb.
3). Jyzmak isətdəbn buıruq tənıəvcsəbnı bəlsəb bılıgı.
Jyzmak: suv ystıda jyz demək.
M b s a l: Mən nonaq səbr *lyzə* əlməjəmm.
əqbəsəlar-də, cəqməjməni suvdān.
(*Afəok* “Kənyı nəjərl”, bə1 33).

KEC

Ахырып ваqt, lын, русса *ночь*
M b s a l: *Kec* nəşəsi cəkdən əsdəb.
T ын һаһаlb qafına b taşdb.

Çəqaf.
Bulıtıb һавадə һылкərlə kərləməj,
By ын *kec* jol kəcı jolbn jəllədbır.
(*Qıfır Qıltam*, “Nəjə”, bə1 16).

2). Kəcmək isətdəbn buıruq tənıəvcsəbnı bəlsəb bılıgı.
Kəcmək: bırlər nərsənin bəhrıdən ətmək, məsələn gən-
dən kəcmək, əz fəjdəsəbdən kəcmək.

3). Son, rusca *ночь* mə'nısdə
Kec qəlməsədn bərvəqt isgə bərs kərk.

4). Suvdān ətmək mə'nısdə bəlgən kəcmək isətdəbn
buıruq tənıəvcsəbnı bəlsəb bılıgı.

M b s a l: At bəsbəqlə is tyşsə, sulıq bllən suv icər.
Jıgıt bəsbəqlə is tyşsə, etik bllən suv *kəccər*.
(Məqəl).

5). Bırlər jərdən jıryə ətmək mə'nısdəgı kəcmək isətb-
dān buıruq tənıəvcsəbnı bəlsəb bılıgı.
Sən şu joldān kəc: mən unbn jənbədn kəcdım, dəgən-
dəgı “kəc” sözi kərl.

KECA

T ын, qatınoq b vaqt. Rusca *вечер*.
M b s a l: Qarlı jol aq ləntə
Cozılqan cəksız.
Qara səcəbn *kəca*,
Jəsqən mısıllı qbz.

(*Afəok* “Kənlı nəjərl”, bə1 12).

2). Əlgən, kəcgən kyn.
M b s a l: *Kəca*... Təzəmədn qatısam səklın,
Hər nərsə unxıjdb, kəcələr gımgıı...
Jollarqə qıjədb sərbəqs, məjın
Nurəbn cətraqlər... hər jəqqa mıllı-mıllı.
(*Afəok* “Kənyı nəjərl”, bə1 13).

KECVY

Kəcıs, kəcmək, bəhrıdən ətmək, ymıd jyzmak.
2). Kəcık, ətkıl jər. məsələn dərsəbn səcəz və kışılər
ətdədrəgn jərı.

KAVŞ (keş)

M b s a l : : Carmi yst-ystige uşub jerdan yc ellik ca-
Aşaqola kılıa turoqan klijim, keş.

M b s a l : : Carmi yst-ystige uşub jerdan yc ellik ca-
masb koterilgen iki carek vaznlik kavş...
(a, Qadrbv "Mehrabdan caşan", bet 15).
Sakraban tambrloqa crqdbm
galdv kavşimın izi.
(Xalıq asyısı).

2). Avqatıv qajılab caşnamaq, mesele, qaramal, aşbqsa
şbjr, hokyzarın, tevanın jegen avqatların qajırbv, caş-
nab turuşlarbqa "kavş" deşiledir.

KIR

Kirnak isatbdan buşruq bñlavcsbñn bolşıb birligi.
Kirnak: daxıl bolmaq, ickeriğe kirnak.

M b s a l : : Parangını at, taşta,
jyrtıl maktavge.

Ortaqan, oquş başta,
Kir viznir sağıl

(Maslyva Tahvr qavz, "Kyraş sadalar", bet 37).

2). cirkin, bılas, rusca rpaap

M b s a l : : Jel estv oşgan erdi oşnaqlav
Qaldv tıraşda nazıl japrqlar
Lalalarqa kómıldi topra ilar,
Qbş jana galdv dılda kir saqlav

(Uşqun
"Bahar sevincleri", bet 37).

3). Kirıngan klijim—baş.

M b s a l : : Meselen bir aş tolımasdan kir juvsqqa ruxsat
bermes, eger Nigar aşınbn bir aşvz kir juvqanbn kerib
qalsa—"klijimni laqlarada cyryta san" deb qlavqasalar edı.
(a, Qadrbv, "Mehrabdan caşan", bet 15).

KELİŞMAK

Bitişmak, jaraşmaq, ehd etişmak, sözni bir jerge qojmaq.
2). Manand kelmak, oxşamaq, mesele, klijimnir kışığa
jaxş olırbv, jaraşuvb.

3). Köp kışi va canvarın birge kelyvi mesele: BYGYN
bizge Əhmed Turqun, Joldaş va Sabrlar kelişdi kavl.

KENŞ

Mastahıl, masvarel, rusca cover.

M b s a l : : kenşli ton tar kelmas.
(Maga).

2). Kenşmak isatbdan buşruq bñlavcsbñn bolşıb
birligi. Sen, oquşınır taşlav, işge kirnakci esen, en aldn
Turqun bilan kenş, balki u senge birer muvabq jer taprb

berer va bu toqrıbda birer kenş berer, kavl.

KET

Axır, son, rusca az.

M b s a l : : Kyraşadırlı iki tolgun

Qarab turajımv
Jaş tarbxıbn temir qolbn

Ketge burajımv
Joq... balqalar, polat sevl

İle baraman,
Janqbn, kyraş, canlar sarb kökrak keraman.

(Aşev "Keni nşar", bet 11).

2). Kelmak isatbdan buşruq bñlavcsbñn bolşıb birligi.
Kelmak: barmaq, bir tamanaqa jol salmaq çonamaq.

M b s a l : : Tyşymda kerdim seni,
Birge albv ket meni.

(Aşev "Keni nşar", bet 16).

Ej telba gara kyç, toşma, qac, jol ber,
Ket jogal, köksimni joqlaqarqa ker.

Uşqun.

KÖC

Köcmek işatıbdan bujrıq tırlıavcısını bolısbı bırıglı.

M b s a l : Bır, ikki, yc...

Qızıl jas pıoner.

Janıllıgıa köc.

Çoqlı.

2). Jık, bır çajdan ikkinci çajqa ellitürqan rozqlar malı.

Bygyn bıç baqla köcdik, tört areva köc elidik.

3). Zevça, raıbqa.

M b s a l : Tanısalrıbnız kerak ırğıtal, men mırtza Sul-tan ılını köcleri bolaman...

(a. Qadırb. "Mehrandan çajan", bel 274).

KÖCÜRMA

Köyrlıgen nırsa, rusca вынукa, mesalen qatır köyürmesi.

2). Köyürmek iş atıbdan bujrıq tırlıavcısını bolısbı bırıglı.

bırıglı.

Bu jarpısbırlıqlan qaqazın köyürme.

3). Qozqlatmaq me'nısidegi "köyürmek" iş atıbdan bujrıq tırlıavcısını bolısbı bırıglı.

Bu ystınlı ikkinci jerga köyürme, su çajda turaverın.

KÖCMA

Köyür jırlı, rusca корeвоı.

Masna bıllan pıcen orus stansesileri tarımaqarıbn ve pıcen xesak vazasın kenıstırıs, qajıdan qurus, suqlarıs çajlarıbn jaxılas, köcma xalıqın otıraqlıandırıb, carvalar köllekkılıs asasda bıj manap ynsırları lıgallıs, carvasqa kamaqal-orta hal xocalıqlarıbn köllekkılısını ve jarpasbqa bıq köxozlarıbn ve sovхозlarıbn teskıllı-xocalıb çahılden mystıhkemas, köxoz malfermalarıbn rıvacılarıbn VKP(b) merkez qomıbnı teğılı qatarılarıbn dajım emelge asrıbn asasda köxozlarıbnı ve jekke dıqlanılarıbnı xocalıqlarıbdan mahsuldar halvanılarıbn jelsıdırıs—ikkinci besıblı-

ıbqda Orta Asıanıbn carvasılıbı rajonlardaqı partııa tes-kılallarıbnı vazıfaları mena şulardan bıarat.

(Ortaq Pasıkyıskının daqladı jyzıslan VKP(a) MQ Orta Asıa bıfıasb plıenyının çaqarqan qıarıbdan).

2). Köcmek iş atıbdan bujrıq tırlıavcısını bolısbız bırıglı.

Sen bu jıl baqla köcma, yjda qal, endı köcıs nav-batı menge, men köceman.

KÖK

Asman, Sama, rusca. небо.

M b s a l : Amırba kök ırpar

Sani sykıhl

qalbakı sırtırnı.

kırıglı,

Mantı karlılar

Orıbda qurambız

Jarıq ve baqlıb dınlıanıb

Q. Qıdam.

M b s a l : Baqlar kök doxavalar kılgen.

Açılıbdır gezal ceckelar ham.

T. Sırtınlı.

3). Sırtkılıırlı bıllıgan nırsa, mesalen: körpa, kılım sınları nırselarıbn anda-sanda ıp ırkızılgan halıbn kök ve bıkkılıs revıslıga kökıs deşlıladı.

4). Janı ırskan, suvb qacmaqan ırsmılık.

Atıbn kökka geşıb jıbar.

Atıqa kök sal,

Bu kökden maqlad kök neıa jaki oıdır, bunı jalıquz "kök" deş sılıladı.

KÖN

Terıden işılgan nırsa. Xam terını jasama bıllan pesı-rılıı undan kılım jasadıbr.

M b s a l : Bözıvıda, Qadırbıada elektrıstanseler, kınıgıa 20 vagon un çıpa turqan legıtrmanlar, kön zavodı, ılık yv

KYL

Kylmak isatbdan bujruq tbnlavcsbnyr bolbslb birligi.

Kylmak, ilgejmak, tebassym etmak, rusca cмeятcя.

Mbsal: Her caqda, her seter kɵnɦimdedir Gyl.

Derdinmi basqaqa sejsin bulbul.

Kel ymid qujap, kɵnɦimge bir kyl,

Jandyr qajqlatyr, kɵkge ucyrn kyl.

(Ujotun, "Bahar sevincileri", bet 44)

2) Alav ɵcgandan son teglda qalaturqan nersa, rusca

ааго.

Mbsal: Protetarbatn kycli quvatb diktatyrest—mana

hazyr ɵla jatqan stinlernin sonqy qaldqlatarnyn *kylint*

asmanqqa savurp va ularnyn oquribq kirdiklatarnyn tar-

mar kelitris ycyu bizga kerak nersa sudyr. Bəzi bir oi-

taqlarbynz stinlerni bilitis, stinsiz camjfat lyzys, davjaln

ɵlir bittisi toqtusdaqy tezisini—jagavlyq va sadda dillikni

aqtas, stinli kyrasnyn ɵcylt va davlat hakimjfatnyn boqavp

toqtusdaqy aksli bngqlabar nazerjfatni aqlas dev tyzyndi-

ter. Bunda j kistlernin partijamiz bilan hec bir alaqadar

bola almastqlar b toqtusdaqy tursuqa ham haqat joq

I. V. Stalin, (Birtnci ɵgijllibq jekynab, bet 36)

KYLIS

Kylmak, kylyv saklertnyn bir tyrl, isalb

Mbsal: Japrb japraqat,

Bahar jelpar—ken,

Sejleser alqps.

Ojnar balalar.

Kyn sacar kɵkdan

Savqasb *kyllis*.

(Ajeok, "Kɵnynl neshert", bet 54)

2) Kylismak isatbdan bujruq tbnlavcsbnyr bolbslb

gtriligi.

Kylismak: birlgelsib kylimak ja ikki tamandan bir-birige

qarap kylimak.

fabrikasi, ajaq kilimi fabrikasi, nan zavodp, basmaxanlar.

va basqa kɵp karxanalar salbnb.

(Əhmed İbrahimov, Taşkent aldnyqy namynail proletar

sahari bolup kerak, bet 8).

Dam alpbv, kyc saqlasv jatalar.

2) Kɵnmak isatbdan bujruq tbnlavcsbnyr bolbslb birligi.

Kɵnmak: razv bolmaq, ynamak, xov, demak.

KɵR

Sogur, kɵzi joq, kɵralmavc narvna, rusca cинной

Mbsal: Əna vian, cajanlarnyn kɵr kɵzleri.

(Cobol).

Qanlar ɵkyb, har byrcekge qacmaqda.

2) Kɵrmak isatbdan bujruq tbnlavcsbnyr bolbslb birligi.

Kɵrmak; qaramaq, baqmaq, kɵz salmaq.

Mbsal: Kellnmi kelzanda kɵz, sepmi jajqanda kɵr!

(Maqal).

KɵRGƏZMƏ

Kɵrsatila turqan nersa, tyzli mallarnyn ɵrneklertn xald

kɵzige jaqal qlyv kɵrsatib qojlyp rusca victoria.

2) Kɵrgəzmək isatbdan bujruq tbnlavcsbnyr bolps-

sbz birligi.

Qolnydaqy kitavn bjaqat ɵzln kɵr, basqa hec kimgə

kɵrgəzmə, kəvl.

KYL

Ahan, maqam,

Mbsal: Nəra, savqyn, dahətill...kyl

Əsrimiznyn haqat saz.

(Ajeok).

Bunda kyltar tbnmaj jana.

2) Kylmak isatbdan bujruq tbnlavcsbnyr bolbslb birligi.

Kylmak: jannaq, ɵrtanmak, ɵda janyv bilimək.

Mbsal: Əna şunda gular xanda perənçisin. kyldirdi.

(T. Sevim).

3) Taraddyd, dard kisi basqa kelgen is.

Mbsal: —Sen nime *kyjga* tygyv qaldyn.

KVN

Qulaj, aitar, rusca comanie.

M b s a l : Qavçtaraşv qurucan

Daşda, cop, otun.

Uzaq, taqlara taqan

Kylib aitar kyn,

(Ergaş, "Jblar", şerh toplanı, bet 28).

2). 24 saat, bir keca-kyndyz.

M b s a l : Sinlim, sen her kyn

Keksin daqlama.

Jaş keñlin tygyn

Bilen baqlama.

(Aşok, "Keñli neşer", bet 29).

KYRA

Çuqratıja termim. Jumıaq, jumır, şar.

M b s a l : Kyçli balqamız,

çuquşvıbr sexdan dınjaqa.

Lenin başraqın

ketaria taqın

oqazamız şer kyraşığa,

2). Kyramak işatdan buşruq bılavıçvıbrın bolısbı

birliğı. Kyramak: bir narsanı kyrak arqabı sbdıbrı, mesale:

tambrın qarın kyramak.

KYRAŞ

Tarışuv rusca bopıdo.

M b s a l : Keñozların taşkıllı va xoçalıq çihleden mys-

teñkamaş yçyn kyraş keñozların muştumzortardan taz-

alaş yçyn kyraş bizniñ asasbı vazilemizdir.

(Çkempertıja MÇ va MKK fevral plenynda
ortaq Ş. İbrimov dokladın).

2). Kyraşmak işatdan buşruq bılavıçvıbrın bolısbı birliğı.
Kyraşmak: abışmaq, tarışmaq mañilerge jaqın kela-
dır. İki kişim bir biri bilen kyç sınaşv jakı söz va işda
bir ritim jenti yçyn abıv barqan tarışuvıbrı, mesalen
pratarbat bilen keñtılılar arasbıda barajaloqan sinlii
kyraş.

LAB

M b s a l : dala qızlar,
Dudaq, erin, rusca: ryda.

Erkin meñat-ıa,

Endi işlejer,

Qoşuq aşıbıv,

Qınab, kylyşıv,

Dilni xuşajıar,

Gyl, lala taqıv,

Naz bilen baqıv

Lañni işlejer.

(Uşqın, "Bahar sevincari", bet 27).

2). Jaqa, sañıv, boş, qbrıaq mañilerde işlelıedir. Dar-

ja labı arıq labı.

M b s a l : Arıq labıda jalıvz,

jalıvzınır şaxb jalıvz.

(Xalıq eşyleriden)

MAJ

Jblıvı V neı aşıv. Birinci Maş kyni bytın dunja işci-

lerin keñtılıstılerge qarışv jasala turqan internasonal

raşramlar

M b s a l : Nursacıv, gylar acıv

Şadıvq-ıa oñnar keldi Maş

Tıgı quvıv,

Keçge nur,

Keñiğe bıhanı saldıv Maş

("Bahar sevincari", bet 9)

M b s a l : Birtinchi beshbilibqunin 4 jilb icida Farqanada katta *mas* zavod, Selmas zavod, bir necha pillakashlik fabrikalari, Quvasaj sement zavod, Farqana *toquma* va ma-miq fabrikasi saibnd. Qadrija elektr stansasi tamamlana jatr va hakaza. Hazir Gircqstroj, Tekstilstroj shari ezametharni qurusqa kirisdik. Almalbq qurultsurnb tezlate jatrmbz. Bularnb hamasi Ozbekistannb sanaatlas shahsabda q bylyk silqsterni, sanaat bilan qpslaq xocalyq orlasbdaq nrsaln ozgerislni korsatdir.

(*Ohmal Ibratov*, Ozbekistanda medanli qurultsurnbni asstsb meselert, bet 4).

MAJDAN

Ken jer, acbq gal.

Paxtalybq muvaffaqjatlarnb iktin va asasb bil-gisi paxta mahsulatlarnb oсыldir. Paxtarnb hykymitga tapssriloqan mahsulatb 1928 ncl jldaq 520 mln ton-nadan 1932 ncl jld 753 mln tonnaqa jeld. Sundaj qalyb, biz ekin *majdan* sahasbda ham, paxta mahsulatb saha-sbda ham oigan 4 jil mabajnba bylyk oсыga egamiz. Ozkompartija MQ va MKK fevral plenymida a. Ikranot daqladban.

2). Uruş va kyraş jeri.
M b s a l : Seni kordim kyraş majdanbda

Coqat.

3). Majdis, maj salb qojula turqan asbab.

MAL

Tavar, material. Turmus ycyu kerakli bolqan narsa, M b s a l : Bir ledasi tasbr *mal*, Biri bojqab.

Lags.

2). Hajvan, tort ajlb qanvart, lekin koprak jilik saib, qara malqa asjlabdir.

Anar, rusca: ppaHOT

M b s a l : Jar baqlda acbloqan,
Anar gylni narbman,

Tort tarağa jol saloqan,
Bevalanbn, jartman.

(Xalq asyisi).

2). Tyja, bir yikaceli tyja.
M b s a l : Qatarnbda likca *narv* bolajbn.

Ojnab kyler xarbdarbn bolajbn.
("Sajannbxan dastann" dan).

Qatarda *narv* bolja, jyin jerdə qalmas.
(Maqal).

NARVAN

Satu, zangi, gusudan jndarba, ajnbaqa, tamqa cbqps ycyu islatilla turqan asbab.

2). Seda qasraqac. Bu termin bytynaj defjirlik Xarazm ozbeklertge xasdir. Xarazmandan tasqartb jerdə qasraqacnb narvan, deb ajmasjdlar.

NARBN

Srdarjanbn bas butaqdan biri. Bu darja Qbrqzbs-tandan olib Farqana vadbsbda Namangan sahari jaqb-nda "Qara darja" bilan qosibb Srdarja ismini aladbr. Farqanada bu ismda bir rajon ham var.

2). Avqat ismi. Qazaq-qbrqz va ozbekler arasbda maqbul avqatlardan biri. Et va xambr hamda suvdan tas-kil tapaturqan fallb bir avqat bolb, ajnbaqa, Taskennda jaxsb tassarlanaadbr.

OJ

Ojmaq isatbdan bujtuq bnylavcsbnybn bolsib virilgi. Ojmaq: qazymaq, kevlemek.

M b s a l : Bilegiden mahkam buyru uslapta Qasbrı korb qavaqırbdr of, depht.

(“Şabanxan dastanb” dan).

2). Fıkr, Bırr nırsa haqbda tıgynca.

M b s a l : Janı tarıb, Janı kyj.

On va solımda,

Eski asr, eski oj

Jatar ılımda.

(Aşok, “Kenı nışarı”, bet 57).

OJMA

Ojmaq isatıdan buyruq tırlavcsıbnır bolıssız bırlıgı.

Ojmaq: qazımaq, kavılemek, cuqurımaq.

M b s a l : Jernı tege bılen ojma, ketıman bılen oj.

2). Naqs, ojıv jasaloın nırsa,

M b s a l : Ojma esık, ojmakarlık.

OJNAS

Ojnasmaq isatıdan buyruq tırlavcsıbnır bolısb bırlıgı.

M b s a l : Apzımaqıbl jas,

Jel bılen ojnas,

Şunda anan ham,

Oblar cın qarıs.

(Ojırtıb).

2). Jaloın er, xatın. Kasman qosulmasdan ođır rıss- mıj erlık, jakt, xatınlıq qılıvcı.

M b s a l : Ojnasqa rısanıv erdan quruq qaloın. (Maqal).

ON

Solın zıdd, rusca: nıparıbn.

M b s a l : Copan qonuz calıv mallarıbn jasıd,

Barıut gıllım jazoın tepe, qbrıaroıa,

On jaqda keıta suv, cep jaqda saı-dı,

Copan konyı edı toıqun nırlarqa.

(Ufoın “Bahar sevincları”, bet 38)

2). Onımaq isatıdan buyruq tırlavcsıbnır bolısb bırlıgı.

Mblıq oqb, rusca: nırn

Farsca: tr, arabca sahm.

M b s a l : Men isıı sen dıjqan,

Sen bılen men tuqsıqan

İstısek İkkımtz dunıa toq,

Bırtıssak zalımqıa rolur oq.

Ş Sulaıman.

Necyn har bır sozın oqu tıken. Oq?

(Ufoın, “Bahar sevincları”, bet 46).

2). Əraıa oqb.

3). Mıhıvır, Jır oqb. Jır əz oqb tıglıssıda əjlanıdır.

OQLAV

Urıs qurılıqıa qosalıv, masalan mblıbqıa oq salıv

Oqlımaq isatıbnır İkkıncı şaklı.

2). Xambı sınarı nırsalarınl jıpa qblır jasımaq ycyı

İstılla turqan aqac asıav. Oqlıqı, oqlıq şaklırıdıahem

İstıllıdır. Rusca: crakıa.

ORA

Oıramaq isatıdan buyruq tırlavcsıbnır bolısb bırlıgı.

Oıramaq: cuqımaq, jıpmaq, berkımek, qapımaq, yrımek.

M b s a l : Esık alıv cıj qora,

Qbz bolıan romal ora.

Xuşıtar jarıbn kelgınde

Ala—anandıan sora.

(Xalıq əşylası).

2). Qazılıqan Jır. Bırr nırsa salıv qosımaq ycyı İstıan-

gan cuqur, masalan, buqdaı ora, jaktı jıvındıblarıbn tık-

mak ycyı qazılıqan cuqur—kıı—ora.

4. Elnık-şakıdas əzılr İnqalıv

2) Ortamaq isatbdan buyruq tbilavcsbnyr bolshlb bit-
lgt. Ortamaq: kyldirmak jandbrmaq, ytmak.

Mbsal: Qusq gbz kabi,

Kylib baqadb,

Zardan nojnboqa

Margan taqadb.

Hasratlarni

Ortas jaqadb.

(Ufqun, "Bahar sevinclari" bet 17).

OT

Alay, alas, jana turqan va jandbra turqan narsa.

Mbsal: e) Bnakaribq materellarni islav cbarqsbnyr

gajdarb va jani binakaribq materellarni islav cbarqsbnyr

taraqqsbyr, ularqa bolqan vhtjagbn tola tamin qbla tur-

qan daragere jetezib, bunbr ycyr semient zavodlartbnyr

quvartbnyr 5,5 mljion bockaqa, ajna islasni 20 mljion

myraba, versykyga jetezib va otola turq bere turqan

qbst zavodlartb salbnyr kenajlris. SSSR Xalq Komissarlari

qorasbnyr qarab Tyrkmanstani sanaatbnyr iclimlik suv

bilan taminlas toqrusbdagb qarartbnyr emelge asrblybnyr

tezlas.

(Ortaq Pashtskiniy daqndb jyzasidan VKP(b) MQ Ota

Aslja bjarasb plenyminin cbarqan qarabdan).

2). Osymlik, olan, elat.

Mbsal: "Ot bilan almaslav ekis" ga taraldar bolucblar-

nyr pakta majdanlartbnyr qurtuqdan qurtuq kenajlris hata-

katelrige qarab kyrsyvv bilan birga, mytadil almaslav

ekisni taminlas ycyr jakka pakta ekis tamanoqa bolqan

xatalartb ham tyzetisimiz kerak.

(Ozkempartbna MQ va MKK fevral plenyminde ortaq

shmal Itimatof daqlabdan).

OZSHMA

Musavvaga, pajga, rusca: сопоставление

Mbsal: Zor pavlan Andrij

Ozusuv ojnashb

Qaplatib qanatib

ORAL

Oralmag, isatbdan buyruq tbilavcsbnyr bolshlb bitlgt.

Oralmag: culqanmaq, yrtlylmak, jarpalmaq.

Mbsal: Uluq gbzbi allaslerge oralb

Etaglge zardan cecak taqadb.

(Ufqun, "Bahar sevinclari", bet 24).

2). SSSR da mashyr taq ismi. Bu taqda tyrti me'dan

bajlqlartb bolb, ganybdan smalqa mlrtarce cbarbymoqa

cozlyb bit tamano Baqbrdbstan gymhyrljaltige tutasadb.

Mbsal: Sibir sahralartb,

Oral taqlartb,

dnepr suvlarb,

Nett bulaqlarb

Bizni bradaqa

Bojun egadlr.

(U, Albmgn, "Pajga" bet 18)

ORAMAQ

Yrtmak, basqa romal salmaq.

Mbsal: Isci gbzlar orae gbzbi romalnb

Bytyn kygni islas ycyr baqbslar.

(Oblas Saalb, "Dastgah qosnoq", bet 11)

2). Ejlentrb almaq, culqanmaq, ystini jannaq.

ORAQ

Orus asbab, farsca das, rusca: cepn.

Mbsal: Qollartba jasnajdbr al basraq,

Belgimiz: balqa va oraq.

Ajeb.

2). Ekin orus isli caqb.

Mbsal: Oragda joq, masaqda joq xbrmanda xazbr.

(Maqal).

ORTA

Ara, ic, bit narsenin arasb.

Mbsal: Enver ortaq dasturxan jazvb iki legon manib

cbarqadb.

(2. Qadrb, "Mehradan cajan", bet 42).

TDV ISAM
Kutubhanesi Arxiv
No 7K/133.2

ӨР

Тік іер, жүгарыбq.
M b s a l : Таqола өрлө cыqдым.
Өqui jeb өргө кетер.
Өbz jeb qbrqa кетер.
(Maqa).

2). Өрмәк іsәтbдан бујруq тbнlәvcьсьнbн болысbз бiрлiгi.
Өрмәк: Sac өрмәк.
M b s a l : Ромалыны дарqа сал,
Sacны өрлө белge сал.
(Xalıq әsylәsi).

ӨСМӘ

Қасqа qојblәтyрoлaн бoјaq, мәјдә jәpрәqлө өзымлiк.
M b s a l : Ортараqда сенемә рәстәдәj, бiр гyван дәст
әjnәqә qарар өсмә qојадьр.
Oqafur Oqulam.

2). Өсмәк іsәтbдан бујруq тbнlәvcьсьнbн болысbз бiрлiгi.
Bіревнi qарqоlqанда көpәк: "өсмә, өнмә" дөв әjтiлдi.

ӨТ

Өтмәк іsәтbдан бујруq тbнlәvcьсьнbн болысbз бiрлiгi.
M b s a l : Сен бунды гьнәһбдән өт,
Арqдан сәкәрә өт.
2). Іскi ә'zәләрдан бiрi іsmi.
M b s a l : Qоjын өтi мiлiккәge дәтp.

ӨТКІЛ

Өтмәк іsәтbдан бујруq тbнlәvcьсьнbн болысbз бiрлiгi.
Өткiл: өткiн, өтәqәл, өтсән едi, дөмәк.
M b s a l : Мән өлiб түpрәqдә jәтсәм.
Hәр замән өткiл jәтpм.
Өтәгiннiң сәмәлb тексә
Aрам әлqәj гәпpм.
(Xalıq әsylәsi).

Toldьpьв тәslәдь.
Hәр көсәк гәvdәрә әcлbьв,
Mуstumzop көzini jәslәдь.
(Arif Junus, "Kyraј sәdәләр", бәт 31).

2). Oзьpмаq іsәтbдан бујруq тbнlәvcьсьнbн болысbз
бiрлiгi.

ӨС

Bытqам, qасd, кәк, qасас.
M b s a l : Bиr дөvәркi
Qан билән нәм
Lәjдә gөstиrи isi.
Şu дөvәrнbн tybidә, u
Өzge dostlar шәri
Jәvьн qәtlә vә аманьsьz
Өcиn kyтә бәslәjдьр.
Oq. Oqulam

2) Өсмәк іsәтbдан бујруq тbнlәvcьсьнbн болысbз бiрлiгi.
өн, jәnpьдән тохта дөмәк.

ӨСІРМӘК

Sөndиrmәk, jәnqәn нәрсәni сөndиrmәk, мәсәлән сьpәq.
нb jәхүd әләvнb өcиrmәк.
2). Jәzьlоlqәn хәтнb бузmaq, jәzuvнb өcиrmәк.
3). Tәvşьнb өcиrmәk, сөздән тоxtәtmaq.
көp qьcьpьmә, тәvşьнb өcиr, кәbl.

ӨКӘ

Gиlә, gиnә, rәngьv, көnьl әqruv, әrәz.
M b s a l : Өpkәlәv әlәmlәrdәn,
Sөzәjиn zәfәrlәrdәn.
(H. Alimqan, "Kөktәm", сәтpәj topamь, бәт 10).

2). Іскi ә'zәләрдан бiрiнiң іsmi. Ruscә: rерки.
M b s a l : Çьlәqәndә өpkә көrиlб кәтдi.
(Sәjәpәnxәn дәstәnә"дәn).

M b s a l : Su hejballi b'nada Batur jyrak, qadaq gollar işejdir. (Ql'afas Saate "Destgah qosqor", net 11).
2). Tarazb tash. Olcak m'bdar, bit putubn, q'rtqdan bit.
3). M'x, qaqmaq va qadamaq y'cn işletta turqan ner-
sa, rusca: р'оау.

QAJNAMMA

Qajnamaq işatdan s'fat. Qajnaq c'pa turqan suv, bulaq.
M b s a l : F qajnama C'rcbq suv' t'p'dm
İst'v j'na.. İz'v seni şundan.
K'ks'na-da his vaxmal' j'p'dm.
Bic sen j'na qajrat tonb şundan.
(Gyl'ek "K'omona", bet 93).
2). Qajnamaq işatdan bujruq t'n'la'v'c's'bn'n bol's's'bz
bit'ligi.

QAJNAS

Qajnamaq işatbn'n İkk'nci ravış.
M b s a l : Dill'erde j'yks'aliş, her zaman qajnas.
T'liklar paraq, k'ont'da j'asnas.
2). Qajnamaq işatdan bujruq t'n'la'v'c's'bn'n bol's'ib
bit'ligi. K'op'ışib, v'rt'g'at'ışib qajna demek.

QAJRBLMA

Qajrblqan n'rsa: qajrblmaq işatdan j'asama s'fat.
M b s a l : S'yt darj'as'bn'n qoşa z'y'lyk'lar-qald'brqac
Qanat'bdal qajrblma qas'lar'bn'v c'imirib qoş'ad'b.
(Ql'afur Q'ulam "H'ikaj'alar", bet 6).
2). Qajrblmaq işatdan bujruq t'n'la'v'c's'bn'n bol's's'bz
bit'ligi. Qajrblmaq: bit tamanoqa eg'lim'ek, v'yk'lim'ek, q'j-
sajmaq.

QTMIS

Sabq, mazb, o'igan zaman.
M b s a l : Majil,
Qtmis 10 j'bl menga
Şy'r berdi, an berdi,
Q'edaklikdan—j'eg'tilikga ketardi,
K'yc—qan berdi.

(Ql'afur Q'ulam "Denam", bet 6).

2). Qtmak işatdan İll'gan l'eln' e'zga bol's'ib bit'ligi.
T'ursun Paxta İnst'itut'ın İkk'nci k'yrisidan y'c'ncisiga
o'tmis.
Qavun, t'ar'yz s'neri j'em'İst'ern'ın ty'bleriga palak dev
ej'ill'adir.
M b s a l : Qavun palak İc'dan İp'dm t'ar'yz,
Aqam k'ell'v barad'br qald'bm j'alq'z.
(L'ep'erdan).

Palak j'apraq'lar' ş'bn'n'İll'ı marvarid taqoan q'zlar'daj.
(Ql'afur "Q'ulam, "H'ikaj'alar", bet 15).

2). S'ozani, xat'bn q'zlar tamandan İkk'la turqan q'ajat
naq'ış İp'ak'li n'rsa. B'nb İkk'İş İşi g'İll'am s'neri e'ziga k'op
k'yc va uz'aq m'yddat fal'ar e'ta turqan bol'v, bit palak'ın
İkk'İll'v bol's'ib y'c'yn j'İll'ar'ca vaqt k'erak'dir.

QACBQ

Qacmaq işatdan s'fat. Qacbq bedona, qacbq k'ak'lik.
2). J'asr'ın, qac'br'İqlan n'rsa, mal.

QADAQ

Qadalqan n'rsa. Qol va a'jad'aq'v e't parcalat'bn'n k'op
İş'İs j'ak'İ urun'bz net'İses'İde qad'al'v, turun'v'v qal's'p, rus-
ca: м'о'о'р'ь.

QAJIN

Kelinge nisbatan kyajının ata-ana va eka-yka, singli-
leri, kyajvga nisbatan kelimnin ata-ana, eka-yka, egaci-
leri "qajın" boladı. Maselen qajın ata, qajın ana, qajın-
aqa, qajın sını sineri.
2). Daraxt, Özbekistannın eksari taqlarında esa turqan
bir daraxt ismi.
M b s a l : Qajın aqacının egligini sınıqanb,
Er jigittin usaloqanb-öigani.

(Maqal).

QAJŞ

Teridan uqalanb, İjantib tajjarlanqan narsa. Bu köp
narsaga İstetlidedir va belni boqş ycn kamer ornında ham
qollanadı.
M b s a l : kyajşernin dardebasin şimrib
Qajş bilan bel sırb.

2). Qajşmaq İstıbdan bujqıq tırlavcısının bolşib
ırlıqtı. Qajşmaq deb eslıde bedennin bırrer jerninı bura-
ırbıqa eştıdedir.

M b s a l : Tırtışmacaqdan bellier qajşıbd.

QALA

Qala, bştıhkam rusca: крепость.

M b s a l : Eı, sanaqıbz esıter kecirgen qala,

Sen qanıb tırtıxıar şahıbdısan.

2). Şaher, rusca: город.

M b s a l : Yıva deb göl gyrdi cöde Şajvıllı,

Qazan qala şaherini izledi.

3). Qalamıq İstıbdan bujqıq tırlavcısının bolşib bir-
ıqtı. Qalamıq: bir-biri ystıge tırtıv bilan ysmek, tırmak.
Cıdaqta otun qala, ot jaq.

M b s a l : Qalavın tapsa, qar janar.

(Maqal).

QALAJ

Necik, qandaş, qaj halda, ne İusunıbq.

M b s a l : "Paxta qalaj, dıjqan ekaş"

Dev sorasa bırev agerı

Dıjqan başb kökge jeter.

(aşın, "Qajş", şerıer toplanıb, bet 21).

2). Tez erıj turqan m'edan. Bu bilan idışernin tesik-
terini jıpbırtıbladı, jamaladı.

QALAJŞBZ

Qalaj İstetımgan, qalaj aralaşdırtılmaqan narsa, idış.

2). Qandaş ahvaldasız, halıbnız qalaj demak.

QALAQ

Kelında qalqan narsa, kışl. Rusca: отравити.

M b s a l : Qalaj majsda millıter ycn xat-jazuv İstırtıv
nı İstıv cıqartış jolıdaq İstırtıv her tamandan kenajırtıv
(meseleı cımsıdılar, berberıter, hazerıter, vaxanılar va baş-
qalar ycnı) Orta Asya xalıqlarının bırlıq xat-jazuvların
İanı ellıvege köctırlışın, va İatınlasdırtış hamda luqat-ıv
tılan sahasıbdıq mykemmıllıesdırtışlernı davam qılışınb

terınılas zırtırdır.

(Ortaq Pashutskı daktıde İyzesıdan VKP (u) M Q Orta
Asya şırtıvş plennımnın cıqarqan qatarıbdan).

2). Burun İcıda qalqan cırk. Burun qalaqı.

3). Nışalıda va hallım kabı avqatlarınb kavlış ycnı İstı-
ılla turqan asıav.

4). Örage saıbnıqan buqladırb jaxş saqlaş ycnı, unb
cırtımsıllık ycnı öre İcıda bir qatar qanıb jıpbırtılvıv
cıqbıladı va bunb qalaq deb eştıdedır.

Rjadavaj—
Bir eskardaj sepvesteman,
Ozligiga ilvosiz.

2). Qamalmag isatbdan buyruq tbnlavcsbnyrn bolsib
birligi. (*Olafur Olafur*, "Denamo", bet 6).

QAMASMAQ

Kep isleis natjesida kezni cercesh, jaki qujas sinari
jaltbrag, caqnaq nerselerin kezge tasiri.
2). Tyrs—accbq alma sinari nerselerini jemak natjesi-
da tidsa hasbi bolqan halatqqa ham us gamasdb dehlidir.
Mpsal: Qujas nurp nejsa kabi gadaloqac.
Koz gamasdb, cbdalimadbq, turdbq viz,
kommunizm paldvartn qurdbq viz,
Ekivrt erk—azadibq baqpslaqac.
3). Qamamaq isatbnyrn mysterek sekli.
Kep ishp jaki ikki tamandan seriklik bilan gamamaq.

QAN

Xun, rusca: кровь
Mpsal: Kapitahst devlatlerida sehartar isci va mehnet-
kastar ammasbnyr ekpblotatsija qyls va ularnyr *qanb-*
ny surpsda qosymca manbe'dir. Proletariat diktiyatesi
icida sehart xozblyqnyrn ovsyi isci va mihnatkastar am-
masbnyrn maddb va madani-maishi ahvalbnyr jaxpslas
manbe'leridir, haqbyrb is haqbyrb jana ovsyi ycyrn man-
be'dir.

2). Qanmaq isatbdan buyruq tbnlavcsbnyrn bolsib bir-
ligi. Qanaat et, toj, kitajalan, demak.
Mpsal: Sen canqoqlan kertnesen, ma, su canjekkdagi
canp ic, jaxpslab canqa *qani*

Maqlul ginsige mansyb bir xalq.
SSSR da Astrixan tegresida muxtar vblajalda va Xbtaj
mamlkhtida jasajblar.

Mpsal: Men ki, *qalmag* eiga vartb,
Qalmag eiga qbrqan salb.
("Alpamyş dastan" dan).

2). Bir orunda turmaq, toxtamaq, birer jerga vartbdan
toxtamaq.
Mpsal: Cymjan kurtorbda jana bir aj *qalmag* jazbm
kelsa-da, vazi zeryt islerini kezda tutb vartb-
dan ilgari qajdbm.

QALBN

Juqa sezletirin ziddi, joqlan va eni ken nersa.
Mpsal: One qaran, *qalbn* devar
Qucaqda boquqlan,
Qoz kabi, corb kabi
Qalbn ycyrn satbqlan
Xatbn qbzlar azad bolb
Jatrab, kylib jyrtar.
2). Mehr, jgiti tamandn gyzqa atalqan mal va mylk.
Xalq amasbda ishtilimkda bolqan "qalibq" sozi ham su
"qaliblyq" seziden qbspqarqlan bolsb vxtbmal.
Mpsal: Qoz kabi, corb kabi
Qalbn ycyrn satbqlan
Xatbn qbzlar azad bolb,
Jatrab kylib jyrtar.
(*Jasbn* "Qujas", bet 8).

QAMAL

Muhasara, orab albs.
Mpsal: Men kyrtapda,
Men *qamalda* elgen
Namsbz

QAP

Narsa salsya qolsb va jyrtyhs ycyñ jun, kanepdan to-
quqlan asrabb. Farsbca çuval; rusca: meshok.
Mbsal: "Ojblmanbrñ kyn cbyqstamanbdan aqyr-aqyr
gozqalbr, kelgen yc kolaga suv bojbca kelir toxtadb.
"Gyrs" etdirib, jerga aqyr bir narsani tasjadb. Sasyb, hav-
labdar.
Bittasi sasylbr, jerga taslanqan *qapubn* aqzbrñ jesdi.
cidan adam qanb hidl buruqsas ketdi.
(*G. Zahrbv*, jendik, jengekimiz bel 13)

2) Qapmaq isatbdan bujruq bñrlavcsybññ bolbslb bñrligi.
Qapmaq: isjlemek.
Mbsal: At teperin, it qapabrñ qojmas.
(*Maqal*).

QAPLAMAQ

Oramaq, yrtmek, culaqamaq, japmaq.
Mbsal: Tyn bojbca kexlerimni, *qaplaa* alqan usqular.
Ucub, qacub kexlerimden, anlatadbr sezgilar.
(*Ufqun*, "Bahar sevincileri", bel 44).

2) Qapqa salmaq, boş qapqa birer narseni salbr tolas-
maq.
Mbsal: Biz "Axunbabañof" kelxozbda paxta qaplabq

QAO

Qaqmaq isatbdan bujruq bñrlavcsybññ bolbslb bñrligi.
Qaqmaq: qadamag, bçmaq, urmaq
Mbsal: Atoqa,
Mbxlar kabl,
Lampalarnb qaq, url
Matkovskii.

2) Eta quruqan, qavçbraqan qaqilaqan narsa.
Mbsal: Sendä bir *qaq* butaq, kez jasbn selge
Oxsmasdan tñsbñ, munca dersen ahr?
(*Ufqun*, "Bahar sevincileri", bel 47).

QANAR

Katta qap, mesalen paxta qapb.

Mbsal: Birin-ketin *qanarlar*

Qaddn köterib esta

Eravaga anarlar

Artb aldb bir pasta.

(*Emingcn Aovs*, "Terim qosqular", bel 42).

2) Qanamag isatbdan kelçek zaman te'linin özge bolbs-

lb bñrligi.

Mbsal: Jyz va burun *qanar* edi,
Bir cataqlbq sezib qalsam.

(*Afoek*, "Konyl nejlir", bel 52).

3) Qanmaq isatbdan kelçek zaman te'linin özge bolbs-

lb bñrligi.

Mbsal: Mahmyd bu çajqa *qanarimb* ekan, ura köprek çaj
qusub beris kerak, unca-munca çajqa u hec qan-
majdb.

QANAT

Havada ucbs ycyñ vasbta boluvçb narsa isml. Mesalen
qus qanab. Rusca: Криво.

Mbsal: Jana se'tim ipak *qanat* taqdb,
Jana konylm qucar talyb havas.

(*Ufqun*, "Bahar sevincileri", bel 11).

2) Qanatmaq isatbdan bujruq bñrlavcsybññ bolbslb bñrligi

Qanatmaq birer a'zadan qan cçqatmaq.

Mbsal: Parlaq bir ot janar edi

Kexlerimde jurb alsam,

Jyz va burun *qanar* edi

Bir cataqlbq sezib qalsam.

(*Afoek*, "Konyl nejlir", bel 52).

setişge, bunın ycn hameden ilgeri gara me'dencilik bi-
ten baqlı bolgan bylyn meselerini (unb materiyaller, azq-
avqat, yskyna, transport ve kedrer bilen tola revişde ve
öz vaqtıda ta'minş meselerini) tezlik bilen hal qılış-
qa, plannı bağırs ycn bөлşeviklerce kyrsge b'daka-
rana taşlarıq namyanelerini bere jatogan me'den işlerini
esgen aktılığını en qırtılı revişde seferberlik qılışqa
ve quvallaşqa meğayr qılabır.
(VKP(ə) Markazqomı sentaer plennıy qarardan).

QARAQ (qaraq)

Köz qaracıq, köz almısb icdagi qaracıq, köz gavhari.
M b s a l : Kəzim, erkəm, cıraqım,
jalıqızım, menin qaraqım.

Ergs.

2). Oqır, jokkeser, jobasar.

M b s a l : Oqırın qaraqıb urar.

(məqal).

QARAOJAY

Daraxt, öz başca esa turoqan javvab daraxt.

M b s a l : *Qaraqajlar*..

Calıq tartar kabi tizligən qaraqajlar,
Taqlarda paşansız ormanlar qucaqda esgen
qaraqajlar.

Mane bu kyn esa fabrik havısbda,
(*Aleksandrovc,* "Tallıqan g'et'er" toplanı bet 8).

2). Qaramaq isatıdan etinc buşruq bñlavcısınır özge
bolısb bñlıgı.

QARAJ

Qaramaq isatıdan istak fetl. Qaramaq: baqmaq, kör-
mek, nezər salmaq.

2). Qarajmaq isatıdan buşruq bñlavcısınır bolısb
ñlıgı. Qara rol, qara lysge kir demək.
M b s a l : Nege bunca qarajdır?

3). Quruq jemis ve umuman qurubılgan nersə. Aınqsa
adarda qurubılgan almaqla "qar" deşiledir.
"Qarın acsa, qarq jel"

QAR

Kökden jaqa turoqan jaqın, suv byrtıkyklarının savuq t'e-
sli bilen qatır bir birige japsuvıbdan hasıl bologan nersə.
Farsca bari, rusca: чер.

M b s a l : Alın tabasym-la kylgende bahar,
Kymıs tamıb sacar inđi kabi qar.

(*Uşqm,* "Bahar sevincleri", bet 36).

2). Qaramaq isatıdan buşruq bñlavcısınır bolısb bir-
liđi. Bir nerseni ikkincl nersə bilen aralaşdırmaq. Mesa-

lan suvın un bilen aralaşdırıb bulogamaqla "qarmaq"
deşiledi.

M b s a l : Un ela xamıb qarı.

QARA

Qarmaq isatıdan buşruq bñlavcısınır bolısb bñlıgı.

Qarmaq: körmək, nezər salmaq, baqmaq.

M b s a l : Közinde janar erk—baxt jıduzılar

jaşnar bir qarı

(*Aşek,* Könl nışar, bet 59).

2). Birer çanbvarınır gevdesi, ızraqdan közge calın-

qan şakı.

M b s a l : Jıraqlardan körinse bir qara.

Kela jıtır saşın qozım, deşim.

Ergs.

3). Panah, təkja qıla turoqan nersə, sbqına turoqan jer.

M b s a l : Gymbazni özige bir qara bilib

Janasqan bir copan emiş-kim eran.

(*Qıfır Qılam,* "Neteş" bet 16).

4). Sıfat, bir nersenin lysl. Farsca sbjah, rusca: верхне

M b s a l : Markazqom plennyı bylyn partıje, xocalıbq

ve kasaba taşkıllarınır qara me'dencilikke jardam kör-

QARAR

Qaramaq isatbdan kelgeçek zaman te'linin ezge bolsib
bitligi.

M b s a l : Terazmandan çim qarar
Asmanda nurıbz.

2). Toxtam.
(Afoek, "Kenyl nallari", bet 31).

M b s a l : Merkezgomın plenymı, sosalistik qurılıs-
nın gáidegi meseleleri lyzesidan myhyım qararlar cıqar-
dı. Bylyn partiya va unın rahbarligi asıbdagı bylyn işci
va kölxozç ammalart şu qararlar teveregige toplanıbz
kerakdir.

QARASMAQ

Kepıstıw jakt ikki tamandan, bir nersesige kez taslamagı;
baqımaq.

2). Komektaşmak, jardamlaşmaq.
M b s a l : Biz ham qonb-qoşunbır xızmatbın qılbız, ular-
qa qarasar edik.

(Olafu Olıam, "Hikejeler", bet 43).

QARQA

Qarqamaq isatbdan bujqıq tınlavcısınbır bolsib bir-
ligi. Bad dua qıl, isnat oqu, demek.

M b s a l : Kór mylla qılma balamı
Qarqadı... sen hall jas.

Derdi basıqıbz anam,
Men zaıbmđım, qalıb tas.

(Afoek, "Kenyl nallari", bet 51).

2). Qus, rusca ropora.

Qarqa bir neca xıl boladı: Qara qarqa, ala qarqa,
kók qarqa va şunbır şırlarlar.

M b s a l : Qarqa, qarqanıbır kezini coqınas.

(maqal).

QARLBQ

3). Qarğa (qa) demek.
M b s a l : Qar gıyda көp jaqqa eken, qarqa batıb jy-
relmeş qaldım.

Orta Asıjada jasavçı tyrik xalıqlarbdan bir qabıla ismi.
M b s a l : Qarlıq qız Gıylı bu kyn
Nıma xajaldadı!

Junus Lıfı.

2). Qar bilan tolıqan, qarqa maxsus jer.
M b s a l : Teveregi qarlıq taqlar

Qucaqda baxmal baqlar.

N. Rahimlı.

QARMAQ

İlgak; balıq tutmaq yçyn maxsus işlangan asbaa.

M b s a l : Qarmaq bilan pesige qarabız asıbız turqan
asma köprykni ilb pesige tıstırdı.

(*Balıq, Maksim Gorıkı eseridan).

2). Xambı qarmaq, un ilb suvın aralaştırıb bulqamaq.

QARTA

Qunda işletile turqan me'lym qarta.

2). Atın jaqlı ıcı.

M b s a l : Atın tybi qartadı.

Əshı tagıga tartadı.

(maqal).

QARF

Qur'annı jaddan bilyvçı, qbrat qılıvçı kışı. Bu be-
me'ni laqab eski dınlı anana bilan bılıkkıda jıqaldı.

M b s a l : ... Son este-gına sellenir peçini tıstırb, al-
dındaqı qatarqa ətıdı va qarf çannıbır bımamabıqabıbdı

qılbız, qur'annı tınlıj basladı.

(Ol. Olıam, "Kyıgi hikejeler", bet 24).

2). Eski o'lcaklardan biri. Bu o'lcak bir metrdan uzun-
raq bo'lsa ko'prik matolarini o'lchash uchun ishlatilgan edi.
M b s a l : Piltasavetdan tartib, eri Marhyim Sanbajaz-
qacha ipidan tartib, lacaklik bir jarim qarb dekagaca, eri
axbari og'ib bsaun yilantirib jaqulub erga beris, bir zez-
mat kishav, navdada kelingaca o'las-o'las madarsiz ko'z-
lari talib va o'shaqqa ketdi.
(*Qasur Qulom*, "Hikajalar", bet 6).

3). Kexsa; cal kishi.
M b s a l : *Qarv* bilganmi, parti bilmas.
(Magal).
Qarv-qartlar qarb canun arqasida qur'an tahlilajlar.
(*Qasur Qulom*, "Kyigi hikajalar", bet 24).

QARBSMAQ isatbdan buyruq tahlavcsbun bolisib bir-
ligi. *Qarbsmaq*: tirsib qalmaq, tivisib qalmaq.
2). Bas barmaq ila qimqilay (qimil barmaq) arasbdaq
masatab uzunibq va qalibq.

QAS
Hyzir, ald.
M b s a l : Zavadlarda zardariar ishin basda.
Fabrikalarda nar, qanduzlar desigah *qasda*.
(*Qasur Qulom*, "Kyas sadalar", bet 7).
2). Ko'z qabaq bilan manaj arasbdaq ma'lym qas,
farsba aeryj.
M b s a l : *Qara qasim* bar menin
Qasrima qas derkar emas,
Bir adasim bar menin
Ozga adas derkar emas.
(Xaliq asyiasidan).

QAT

Qabat, tabaq, karta.
M b s a l : Tolqunab Nava aqar, kexsida
Bir temir taq qambajdar Avrota.
Nafas alsa, tylyn cypar manara
Juiduzlardan *qat-qat* unbr marqanb.
(*Ajok*, "Kenyl nejlari", bet 10).

2). *Qatmaq* isatbdan buyruq tahlavcsbun bolisib bir-
ligi. *Qatmaq*: tonmaq, qatibq bolmaq.
M b s a l : Ex qusan jyrakil,
Qorqaq.
Cun axmaq,
Jogal janbimzdan.
Senga usat,
Tas kabi *qat*.
(*C. Sarfil*, "Jalqunib se'lar", bet 18).

3). *Qatmaq* isatbdan buyruq tahlavcsbun bolisib birligi.
Qatmaq: qosmaq, arastirmaq, qatibirmaq.
M b s a l : Sedallav barmun bir soz qatal deb
Kezi usquda boisa usqatal deb.
(Xaliq asyiasil).

QATAR

Tartib, bir-biri ketiga tizilgan, rad, saf.
M b s a l : Navrotski, Sreder va basqalarun isleri asa-
sda, hamda aldinq paxtakar ko'loxoblarun katta taq-
ribalari asasda bir *qatar* janl, ilgoriga qaraqanda jax-
sraq cigillarni vgydyga keltiridik. Ularun namlar ham
ularun janl vgydyga keltirganliklarini koresatdir. "Dj-
gan, "Kim", "Kexozob", "Navrotski", "Serder", "Agqora"
va hakaza, mana bular janl cigillardir. Biz hazir sunda
cigit navlarini vgydyga keltirganlik, bular bizga 38 pro-
sent taza paxta berecekardir.
(Ozkompartija MQ va MKK leveral plenyida ortaq
Shmal itamol dokladan).

QATMA

Gostiz, arba, cirkak kishi.
M b s a l : Hammadan ilgari uzun qara kishim kishgan, toq
sarb saqalib, qbi burun, zanarb kezil, qatma, usaq gav-
dali bir cal tezlik bilan jyrab otdi.
(*Maksim Gorkij*, "Balabq"-dan). 115

4). Jemis. Pabzlar da bite turqan va qavbn, terbyz çinst-den bolqan bir øsimlik, jemisti jsmi.
M b s a l : Çalle ystige iškam bolb, japrblyb tyşgan *qavaqlar* " ene yzliş, mene yzliş" deb asblyb turaðbrlar. (Olasur Oslam, "Hikajeler", bet 15).

QAVBQ (qavbmaq)

Qavblqan narse, meseben körpe qavbq. Köpge paxta salb, sıjraktıb tıkmak.

2). Sıjdık xaltasb. Sıjdık saqlana turqan jer.

3). Post, postlaq. Daraxt postlaq, meva postlaq.

4). Qabarlyb çyqqan narse, ajnqsa suv ystıde hasbl bola turqan narse, meseben, suvqa dem urulqanda kıcık byrlykter—şarlar hasbl boladbrlar va buna "qavbq" deşlıedir.

QAVBRMA

Qavbrlyqan narse, qavbrlyb jasalqan avqat, meseben qavbrma şorva va palav.

2). Qavbrmaq isatbdan buşruq bnylavcsbnyb bolşsbz bılıglı.

M b s a l : Pbzanzb körp *qavbrma*, bir az qbzarsa boladbr, körp qavursan kyşlyb ketadir.

QAZAN

Qazanmaq isatbdan buşruq bnylavcsbnyb bolşlyb blyglı. Qazanmaq: tapmaq, qolqa kirtmek.

M b s a l : Mehnat kyldı, kyrtş zeler *qazandb*.

(H. Almqan "Koklam" şerher topıam, bet 30).

2). Şehar ismi Tatarıstan şoralar gymhyrışelıny merkezi, bas şeharlı.

3). Me'danden (ajnqsa colandan) quşlyb jasalqan idis. Avqat tasjarlamaq ycyu isatlıedir.

M b s a l : Söz ymymlı asxanalarqa, turmusnb ymymlı-ıştırışge kelgende bezi ortaqlar bu kymlı-şaq yşdeglı *qazan*, 117

2). Qatmaq isatbdan buşruq bnylavcsbnyb bolşsbz bılıglı.
M b s a l : Bu keca hava qatıbq savbq bola turqanqca oxşajdbr, çapanınyb kışlyb ket, taqlın çapanıbz ketıb jolda savuqla *qatma*.

QATNAŞMAQ

Barb-kelışmek, her iki tamandan bir-bırige barb ke-lıb turmaq, qajta-qajta barb kelmek.

2). İştrak etmek. Aralaşmaq.

M b s a l : Sen menin işlinge *qatnaşma*, sen qatnaşmasan hem øzim bu işni beçere alamın.

QATBRMA

İsm. Jupqa jalyqlan xanıbrdan pışırıla turqan nan.

2). Qatbrmaq isatbdan buşruq bnylavcsbnyb bolşsbz bılıglı.

M b s a l : Nannb çyda hem qatbrb qojma. Yslını orab qojsan nan *qatmaşdbr*.

QAVAQ

Köz qavaq, köz almashny ystın yrıqan jumşaq teri. M b s a l : Kök sallası manşınır ystıdan oralb, osbq qasb *qavaqla* jaloqan bu beknır belıdeglı kamarı bebn-haşat esib tyşgan qatınyb juqarboqa köterıb turuş vazıle-sını ada qblar edı.

(Qadbrb, "Mehtadan çajan", bet 37).

2). Sıfat. Qavaq salınqan kışı, Mylla Edıxılbq-qavaq salbq. Köpınce sıstıamıs qalb, unbr ornboqa sıfat øzi ism ornboqa øtedır va "Şakır qavaq" deşıs ornboqa "Qavaq" deşlıedi.

3). Meşxana, faxxanacaq ham qavaq deşlıedir, gerca "qavaqxana" deb eşlıse-de, köpınce "qavaq" deb jyrılııedir. 116

oqaqub iygaly, bytyn maşii xyzmatlaryn tezlik bilen ymymlaşyrys, hatla megyrli tarlnda dejerli ymymlaş yçyn tajar turadylar. Faqat "sol" qaryajyçylar qbrna un-daj qbla aladylr.

(*Əkməl İkranov*: "TasKent aldbyq nemyelli proletar şahri boluşy kerək, bel 17).

QAZB

At eñdan ickegə tpbv jasala turojan narse, rusca kalbasa.

2). Sydiya, hykym qblıcb, faqat bu unvan bızge bnyq-lardan lıgertı bolvb hazırdan bu bstrımalıdan cıqıqan va-dınlı qazıylar bıtıllıgan.

QOJ

Qojmaq is atıdan buıruq bñlavcsbnyr boluşıy bır lıgı. Qojmaq: jergə qojmaq, atımaq, taşlamaq.

Mbsal: Qaddırdan ketıslın turqan kamect, Şu darıfıadan etgezıy qof özımdı.

(*Şajıanb xandastıanb" dan).

2). Çanvay, tørt aşaqıy haşvanlar navıdan bırı. Mbsal: Qıjuda kəlxozçylar darımadıdan aşrım mb-sallar keltıremen: Kerım Tasmatof kəlxozqa kırışda hec narsesi bolımaqan. 1932-ıylı esa 11,500 som darımad alı-qan. Şu pulıqa sıgır, buzaq, qof, bır at satıv alıqan. My-hammed Kerımçanof 7,800 somıbq darımad alıqan. Tur-sunof 9,650 som darımad alıqan. Bu kəlxozözınlı qolıyda kette bmkantışatlar var bola turıv, öz xozabıqınyrı quva-ınyr kycıstırış yçyn hec narse qblımaqan. Anqıdıkı, kəl-xoz qurılışnyrı bu maselıyde ıkkı çabıyde turıv, bas qorınc bolıqan on aqmascıbıqlarqa "sol" qaryajyşlarqa qarşı kytes alıv barıbmıv lazım.

(Əzkmperıtlı MQ va MKK levral plenyıyde orıaq *Əkməl İkranov* daqlıddan).

QOJMA

Qojmaq isatıdan jasamaq sıfat. Arıbqca, qosunıca qojbla turqan narse. Maselen qavrn satıvçylar tamarıb-dan areve aldıyqa qojbla turqan qavrnıb "qojma" deşdıler. 2). qojmaq isatıdan buıruq bñlavcsbnyr bolışbız bırıgı.

Mbsal: Kitavnb jergə qojma, sıkeıge qoj.

QOJBN

Qojmaq isatıdan buıruq bñlavcsbnyr bolışlık kəpılıgı. Qojbn: qojvb jıvartın, tuıman, usıaman demək. Mbsal: Qojbn, tosmarı, qızlar endı oınasbn, Aclıqan jyz jana qajıvb solımasbn. (*Mahayev*).

2). Senın qojbn, bu qoj senıki demək.

Mbsal: — Qojbn qajdar

— Qojıaqdal

— Nıma jıjdı?

— Gynatşel

(Xalıq adavıjıabıdan).

QOLLANMA

Dastıy, dastıyılama, kergzama, rahbarınama. 2). Isıama, bstrımalı qblıma demək. Qollanmaq isatı-b dan buıruq bñlavcsbnyr bolışbız bırıgı.

QONAQ

Mbıman, qonuvcb kışı, rusca: nocıb.

Mbsal: Sazıbdan nəsır eldı şundaj bır avaz: "Bu kyn bızge keldı jarı bır qonag, Sacı alıbn, kızı alav, atı jaz". (*Myzıssıana*).

2). Qonag, qonulatırqan jer, manzıl.

Mbsal: Ken cölde bır manzıl, bır qonag tapılmaş

Urınbv, surınbv şu jergə jettıdır.

(*Qıstır Qıstıan "Netıf", bel 16*).

QO'SMA

Birlasgan, qo'sbiqlan narsa. Davlat, masalan \$mablab Amrbqa Qo'sma G'ymhriyat.

2). Qo'smaq isatbdan buyruq tbnlavcsbnyrn bolsbsz birligi.

M b s a l : Bu atnp eravega qo'sma, anevisini qos.

QO'SUQ

\$e'r; kopisib ejilla turqan esyla, cbr, xor.

M b s a l : Sarserejni janda,

Qumrb qosunq estar-kan,

Hall jas qbz... qanda

Belgiz ot janar-ken,

Unbr kymys asaqbn

Suvar epib qacar-dp.

(Afacr, "koyl nashr", bet 25).

2). Qosbiqlan, qabliqlan narsa.

QO'JMAQ

Tuxum va xambrnb aralasdtbrb pbsbrla turqan avqat.

Bu avqat unqa tuxum aralasdtbrb maj bilan pbsbrladbr.

2). Bir idisdan ikinci idisga jaxud biter narsaga sujuq

narsani meselen suvub aqdarmaq, tokmekge "qujmaq"

QURUQ

Dyma, qoslarnb arqa tamanbda topianb, aslyb tu-

aturqan jaq topiamb.

12). Dym, umuman qarbarlarnb dymiga qujruq dilse-

dirar.

M b s a l : Hallgi jigit ham jygylb, kelib bilanin quj-

ruqlardan uslab aldp.

(Aabd, "Vmyr ertagi" dan, bet 15).

3). Tarbq nev'iden bir esmlik. O'ra Asjada maqbul va tarqalqan ekin bolsb, bundan sek asp sherni avqat tasharlasdblar.

QOS

Qosmaq isatbdan buyruq tbnlavcsbnyrn bolsib birligi. Aralasbr, birlasbr, demak.

M b s a l : Syini casqa qos, sonra qand salb aralas

dtbrb ic.

2). Atnp eravega qosmaq, jaxud eravani atqa qosmaq.

"Qosmaq" isatbdan buyruq tbnlavcsbnyrn bolsib birligi.

3). Bujurmaq, salmaq, maselen tni biren narsaga qos-

maq, isatbdan buyruq tbnlavcsbnyrn bolsib birligi.

4). G'ylh, ikkita, par, qos.

M b s a l : Hazbr bizlar eski shaharlardegi bnakaribq-

larnb konkret natijelarni korsata alamyz. Taskentda sa-

brq eski shaharda keselxana salband, btramaaj job etka-

zilib, u cozylb kenejtrila jatr. Japnada-qona btramaaj-

qla tyisyb, etkabr tashonbqa baruv ycyrn gyda kop vaqt

kerak edi. Hazbr bunda qos jolib iz salband.

(Shenai Irtanov, Taskent aldnpob nemynali shahar

bolpb kerak, bet 8).

5). Ism, jehajdas ycyrn lazbm bolqan g'ylh hekyz va

asbaabnyr hamasi.

M b s a l : Mendan senga qala turqan g'indek mbras,

ezingge kop ma'lymdir ki, jeham havvas,

Qosu amac, bas estammas kicik qorqan.

(Ol. Qulom, "Egeleri egelaganda", bet 4).

6). Qona turqan jeh, qonbsxana, bu sez hazbrda faqat

qos, jaxud qosxana revsida ishtiladbr.

M b s a l : Jugarybdan kelmen at oshabab,

Qosxananyqa lysamen jar loqabab.

(Laper).

QULAQ

Tavus eslitig a'zasp.

M b s a l : Su gözəl syhbatğa *qulag* salaman,

Tez öter baharğa haşran qalaman.

(*Afşok*, Kenyi neşir', bet 41).

2) Muşumzor.

M b s a l : Qulaglıqın qıldıq, mana barad va xaran.

H. Alimgan.

3) Suv başp, kicik suvların, kette suvardan ayrıla

turpan jeri. Adatda arqol suvın Anhar suvıdan quşula

turpan ornıqqa "qulag" deşilse-da şü qulıqan suvğa ham

bu söz işlilidır. Bir *qulag* suv aqıv jatabdır, kabi.

QULLIQ

Esirlik, esarat, bandıllık, tutıqınlıq, erki özida bolımaq

cebıq.

M b s a l : *qullıqlar* joq bolsın,

jaşrasın xalımlar.

Sagda.

2) Teşekkır, rahmet, demak.

QUR

Da'fa, marta, bir bar, jola, karta.

2) Qurımaq işatıdan bujıruq bıñılavcsbınır bolsıv bırıgı.

Qurımaq: tyzımek, jasımaq, tikılemek meñlılerıde kelıdır.

QURAMA

Qurımaq işatıdan jasama sıfat. Qurıq: Bir nece xıl, gıns va tıyslerıñ aralasıması va umuman bөлök nerseler- nın bırıgı qoşılısp.

M b s a l : MTS lerın asasıv vazıfesi qıslıq xocalıqıv-

ın taşkı qılıbınır va unı mexanıkılesının sosıalısık şaklı

bolıqan koxoz işılcıqarısın mıstıhkekılesıdır. Xudd

mana şü asasda—jırık sosıalısık, mexanıkılesıñlıgen xo-

QURUQ

qalıq asasda, juqarb hasılıqa erışyvıñız kerak. Qısmın, Mısr jaki Xıta] dısqarıbınır özıgı qaralıv bir parca—bir *qurama* jerıdegi işıgı qaralıqanda, bızın paxta hasılıv cıyn

kyraşımızın tarq mana şındadıv.

(özkemparıta MQ va MKK Fevral plenumıda orlaq

Şimal İttıfakı doqladıdan).

2) Bir xalıq ismı.

Taşkant yjazı Ahangaran rajonıv nuqul qurama rajonıv

bolıv, bunda deşerlik *qurama* xalıq jasıdır.

QURT

"Jerde sydralıv jırvıvci mejde canvar. Bu bir nece xıl bolar.

İpak qurtıv golda tarıvıjelenıturqan qısmıdır.

M b s a l : Bir tamanda:

Qurt, tıvıpsda

Ajızakat

Qumıblar . . .

Sadılla S.

2) Qatbın qurtıv işıngan avqat. Nuqul qatbıdan syzılıv işıngan qurtıqqa "syzıma qurt" deşilidır.

QURUQ

Boş, icıde hec nıma joq nersa. Şhemıjettı joq, arzıv mas nersa, rusca ну́рост.

M b s a l : Xalıq kökterıde keza bıñıñman,

boş, *qurıq* seziрге emel qılıñman.

(*Uşqun*, "Bahar sevinclerı", bet 44).

2) Qurımaq sezıden sıfat: qurıq jer, qurıq meve, qurıq otın kabi.

M b s a l : Canb joq taldaqıv bıttı *qurıq* şax

gavdesın jıbqalıv tapırtar jolıgı.

sen-da, bir qıloq butaq . . . köz jasıvır

selıgı

oxşamasdan tınsın | | |

—şunca dersın ahı

(*Uşqun*, "Bahar sevinclerı", bet 47).

Hiljagar, aldamesc kisi.

M b s a l. Zim-zimdan qavvriab Misa tyllak quv,

Jetti gytt qos hokyz, qyrq batman jersuv,

Qorada qollar, on yc at, qulun,

Bytadi mal-jaraq, xogalyq bytyu.

Faqat bu devletler gela kopyt

Shari birtamlik boldy afigi.

Qbslaqun batregi, qataly esdi

Bu qudrat jav sint Misani tosdp.

(Q. Qulam, "Egeleri egitegender", bet 26).

2). Osymlik, gyda jentli va ros bir osymlik: Col va

sahratalarda osadir. Burtunlarda bundan gygyrt cepi jasar,

caqmaq bilen caqyb jandbrar va gygyrt ornba jaldala-

nar edillar.

3). Quvmaq soziden bujq.

4). Saga qupb, jaflek shari, baland bojly va bojun

terisi asbloqan qup.

QBJ

Qoj tezagi. Qojxanalarda baslyb, janclyb jarysrb

colmage ajiangan tezak.

2). Qbjmaq isatbdan bujq tbnlavcsbryn bolbslyz bir-

ligi.

Qajc bilen qaqqaz qbj, aqqacnb qbjma.

3). Bahridan otmak, qoldaqp narsenin ikkincl bir qoloqa

kettsige razb bolmaq.

M b s a l: —Ekasi tysskyr oiganca beryva, jettily tur-

qan shilim, mystipar anamby jalqyz taslar kettsige qan-

da] *qbfaman* demese...

(*Qasur Qulam*, "Hikajelar", bet 6).

QBJMA

Majdangan ol. Bundan qblnoqun avqatqa ham su

"qbjma" sozi qoslyb ejlladir. Masalan:

Qbjma ol, qbjma kavab, kabl.

2) Qbjmaq isatbdan bujq tbnlavcsbryn bolbslyz bir-

ligi.

Qbjmaq: parcalamaq, mejdelamak, medej-majda kesmak.

QBJBQ

Romalca, kicik belbaq.

M b s a l: Qujas kyigac data eri dbyqanba] Cakkasini *qbjbq* bilen baqladb.

Xalad.

2). Cataq, eger, oz sezli, rojuntar kisi, hafvan.

—Nega bunca *qbjbq* qblasan, soraqan narsaga loo-

ru gavar bersen bolmajdymby

Qydesam *qbjbq* bala ekansen-kyi

3). Qbjbliqan narsa, qbjbliqan jer.

QBL

Jyn, galyb va gattbq jyn. Masalan at qujruqunbyr har

bir talasboqa qbl dejlidir.

M b s a l: Zenari kylyshi kekniq qalbynq

xatbyn qbzyn sach nur *qblatblad.*

(*Ujotun*, "Bahar sevinciari", bet 38).

2). Qblmaq isatbdan bujq tbnlavcsbryn bolbslyz bir-

ligi.

Qblmaq: etmak, a]lamaq, islemek.

M b s a l: Jboq kyclarini

musku]laraq,

sport *qbl*

Mafakovitskiy.

Tekis jer, dala, sahra, pest-beland tepaliklar bilan tolgan jer.
M b s a l : Juiduzlar-ta to'lab kyligandir, bu *qbrlarinbn* albun tyulari.

(*Ufqun*, "Bahar sevinclari", bet 27).
2). Qbrmaq isatbdan bufrnq tbnlavcsbnyrn bolusyb birligi.

Qbrmaq: taraslamag, kesmak, kesib cbqarmaq, oldyrtib tygmatmak me'nalarida qollanbladbr.

San ismi, tort on, qbrq.
M b s a l : Senga na josun talib soz astimaq bolaman, tap, dbqgat bilan, "qbrq o'la kesib bitta sezilni.

(*Allhsundirovic*, "Tallangan q'ris topilam", bet 20.)
Men o'lajman, rojxaldaqbr *qbrq* bir rozqar

Ycyn astyn bir kellektil bolmas darkar.
2). Qbrmaq isatbdan bufrnq tbnlavcsbnyrn bolusyb birligi.

Kes, yz me'nalari ornada islatiladlr.
M b s a l : Ohmad, tur, olturma, beda qbrq, atqa bedani qbrmasdan berma.

QBRQMA

Qbrnmaq isatbdan jasama sifet. Qbrqbolqan narse, ma-selan:

Qbrqma mblbq va qbrqma qavbn.
M b s a l : Biz, koplnca, ortaq Steln astiqandaj, mustum-zorlarbn izlganda, unb goloqa *qbrqma* mblbq tulqan, bas-macv va katta qarbnlb vaj sifetida kez aldambzoga kelire-miz, lekln tbn-qvna lyra tulqan va vezida jbrbq ton kltgen, koixoz va sora apparatbda islab tulqan, bizga qarpb harakat qblucb mustumzornb kormajmiz. Mustumzor

keloxoda isbejga qarpb, briagedeletar tyzylisiga qarpb, isda va daromadnq taqsm qblsda tekislik ycyu cbqab, ismizni, ashpqsa keixozlarda ic'keriden turvb, "pmsmqbrq" bilan bunusqa intiladlr.
(Ezkempartija MQ va MKK fevral plenyimida *Q. Ibratov* daqtadbdan).

2). Qbrnmaq isatbdan bufrnq tbnlavcsbnyrn bolusyb birligi. kesma, yzma ornada qollanbladbr. Bu aqacnb qbrqmal

QBZLCA

Lablabi-lavlagi, rusca: черкво.
2). Kicik qbzyl, kicikna qbzyl.
3). Daraxt, Ezbekistlan looq rajonlarbda osetulqan bir da-raxt ismi.
4). Kesal ismi.

QBZBQ

Qbzbnmaq isatbdan bufrnq tbnlavcsbnyrn bolusyb birligi. Haves qbl, raqvat el, maraqdan demak.
2). Qbzbnmaq isatbdan sifet. Qbzbnqan narse.
M b s a l : *qozbq* temirni uslab qolmnb kyjldirdim. Temirni *qozbq*da soqi (maqal).

3). Taegybhanerlik is, qalate narse.
4). Kyldiryvcil kisl.

M b s a l : Bu kisi Xudajarybn en jaxsb koergen qbzbnq Zaktirgav. edi.
(*Qadrbv*, "Mehrabdan cajan", bet 197).

SABAQ

Dars, rusca: ypok.
M b s a l : Maxsum jalqaz sunbn bilan-glna ganaatlanmaj xa-tbnv Nigarxanymbn hem isga saladbr; j'ani unbn savadb-tp lyzateb, "atbn bibi" qbladbr. Jakti—yc gyzarimn qzlatar Nigarxanymbn sabaqboqa j'obladbrlar.
(*Qadrbv*, "Mehrabdan cajan", bet 13). — (Sap, majda va inticka nevde).

SAC

Sacmaq işətdən buşruq tırlavcısınır bolışib birligi.
Sacmaq: taratmaq, savutmaq, tarqatmaq.
M b s a l : Ymid kytar dām senden mehmatkeşlar.
Zarbdarlıbq bilən kyçni sexlarğa sac,
çynki kyraş balalar, sizlar çyn
Gigant selmaq çaj berib acdq gıllac.
(*Oljas Saatı*, "Dasıgah qoşuqlar", bet 12).

2). Baş jynı, baş ystıde eşatırqan qıl, farısca moş,
rusca: БОИОС.

M b s a l : Tablatılıq marmar tanlı, gylı sacıb
Erka qız b tan aqarab keladı.
(*Uşun* "Bahar sevinçleri" bet 24).

SACMA

Sacmaq işətdən buşruq tırlavcısınır bolışsyz birligi.
Sacmaq: Savutmaq, tēkmək.
Közlerindən jas *sasca*,
bntı, alqa bastı

2). Meşda oq salıb atılaturqan mılıbq va unır oqb.
M b s a l : sac paxta zar denizlerge
jetmesin qıllac
sacma oqdaş, u,
qadalsın duşman jyrake.

3). Nestr, sacma halda, kyjsiz jə'ni şer jolb bilən jazıl-
maoqan eser.
(*H. Alıncan* "Əlym javğa" bet 28).

SACBQ

Sıf, sacıloqan nersə, tarıaq nersə, sac kabı
M b s a l : Aşın alıb kakılları
Qoşunızda acbq—*sacbq*
Ajeħ.

2). Cacaq, sacaq revistarıda hem işəlladı. Syğı jyz,
Qollarıb arbtmaq çyn gollanblaturqan materal.
128

SAF

Taza, pak, arıbq, kırsız nersə.
M b s a l : Sazımınır ynları:
Bahar şabadelarıdek jaqmılbı
Elektr nurlar b kabı *safı*
(*Uşun* "Bahar sevinçleri" bet 32).

2). Tamam, tygal.
M b s a l : Dəftər saf boldı, jəni dəftər satıb alış kerək

Esen, salamat, bardam, tandyrıst, rusca: здоров.
M b s a l : Endi men ketər boldım,
Anaqan xajır, saq bol.
(*Ergas* "Jıllar", bet 8).

2). Saqmaq işətdən buşruq tırlavcısınır bolışib birligi.
Saqmaq: eməkden syınlı qol bilən sbıb çqartmaq.
Saqım sbıbr—saqlaturqan sbıbq.
M b s a l : Jaqmıbr jaqalaq,
Ecki *saqlajaq*.

SAAT

60 minyt—bir keca—kyndyzın 24—den bir bəlagı.
M b s a l : Keskin repertuar acarçılıbq kəp vaqtda xal-
turaların turmuşğa keltiradı. Jaqında tıbrtarımızdan
bitisi xadım lar 2 *saatın* icida bir pişesse jazıb, unı
bir jərm saatda oşnab çqddılar. Bu pişesse "paxta ekini
toqtusıbda Əzbekistan markəz qomıqa raport" namı berli-
gen. Basdan-aşaq xaltıra bilən toloqan, mehmatkeşlar am-
masınır madanıllı derəgesi eşkənılgı kəzda tırlımasdan
jazıloqan bu nersə şuna alıb baradırlı, oşun vaqtda tama-
şabnlar çnaza ystıde olturaqandas olturadılar. Biz tıba-
tır repertuarıdan xaltıran b qat' b syratıde
şypırlıb taşlasıbmız kerək.

(*Əhmət İbramov* Əzbekistanda madanıllı qurılışınır
asaslı məsələləri bet 22)

galbqnb alqan 1506 kexoz bolqan bolsa, 1932 nci jldda esa, 662 min 473 xocabqnb birtisrtgan 9min 195 keli-xozqa ega boldiq. Su ravisqa kexozqa ujuşqan xocabq larnı sanb 28 nci jldaq 9 min 428 xocabqdan 1932 nci jldda 662 min 473 xocabqqa esa: kellektı xocabqların salmaq 32 nci jldda 71,9 procentge jeldi.

Ekzkompartiya MQ va MKK fevral plenımında ortaq *Şimal İttihatı dohtabdamı*.

SAN

M b s a l : Qazanqa et salı, cajnkega caj salı kabi.

Edad, Mbdar, Sanag.

M b s a l : Sanb bar, salmaq joq.

2). Ajaqbn, butbn, başlanbş belgiden tizgece bol-

qan qsbm. (Maqal)

SAZ

Calqı, calbnatırqan asbab, musbqa quralb.

M b s a l : Tısyıca qolda sbnmas saz, Köker, cellerde japraq jaz.

2). Jaxsb, çajbda, kelisgen, çrajlb gexel.

(H. Alınqan "Keklem", bet 35).

M b s a l : Bu jbl paxta gyda saz, Qanca kyc bolsa ham az.

Her minutımbz qbjmat,

Terin dostlar qbjmat naz.

(*Emınqan Sevas* "Terim qoşuqb", bet 42).

SEP

3). Balcbqlb, batıqlb jer.

Sepmak isatdan buıruq bnlavcsbnı bolıstb birtılıgi. Targatmaq, meselem: suvı, qol bılan, jakt maşına bılan jerge sacmaq.

Vaqt kersatigic, asbab, kynın neca saatqa bolınuşını va saatbn neca mınyt va sekundlarqa agralıbın kersa-tatırqan asbab. Bu asbab köprək kymys, altın va coşan-dan islanedir hamda şul islangen maddasbqa qarab ism-tanadir, coşan saat, altın saat, kymys saat kabi.

M b s a l : Saat on ikinci urdb, jant jbl

Afock "Kenı nıjleri" bet 17).

SAL

Salmag isatdan buıruq bnlavcsbnı bolıstb birtılıgi.

Salmag: tısyırmak, taslamag, bir nersa icge qojmaq,

meselem: qazanqa et salmaq.

M b s a l : Batır qbzca seztarımge

Çındak-gına quıaq *salı*.

8-nci martbn kymys

cildirmesin certib call

2). Qaldırmaq me'nisidagi salmaq isatdan buıruq bn-

lavcsbnı bolıstb birtılıgi.

M b s a l : Epli qbzın alb ketar, epsız qbzın *salı* ketar.

3). Jasama aqındb.

Bir-biri ystı ystıge qaplanb svuqa salınqan aqlaq

yjymı.

SALMAQ

Vazn aqırlıq basısb. Bir nersanı qol bılan ketarında tırqan aqırlıq mbdar.

M b s a l : *Ölmis* 4 jbl mabesıde Özbekistannın so-sbal beseresi tybdan ezgardi. Bu ezgeris qpslaqda soba-

ıbzın ynsyrtarın jentb cqbısqqa alb bardb. Eger Özbekis-tanda 1928 nci jldda ez icige 9 min 428 dıjqan xocabqnb al-

M b s a l : Elektr.

Darjانب sep.

Majkovskij.

2). Çb haz, yj asbaab, klijm-kecek.

M b s a l : Kelimni kelgende kör,

Septim jaqanda kör.

(Magal)

SOM

Yyz tilimlik aqca, rusca: py6p.

Mbsal: Bytyn Orta Asjada (Qara Qalpaqdan tasqarib)

salbanqan kapitelin ymyñni sommas birinci besjibdqda

2,6 millijerd som boldib (ularnıñ icide en ketta qasmıb

bitbaq bydcañ hısbabqqa qojulıd). Bu somma 1928 nci

ıbidan 1932 nci jblqaca 5 jartm martaba asdb. Mana bu-

nıñ ezi. Orta Asja gymhyrjettelerin sanaat çaheliden zor

eskaniktirin kersatidit.

(Ortaq *Paskvitskiy* daqlad yzsidan VKP(b)MQOrta Asja

ıjurosb pıeymını cıbartan qarardan).

2). Jara ismi, badanda bola turqan kesel, teri keseli.

Bu jara adatarb kettikide bolıb kışige kör azab be-

re turqan ve jarmaq bilan blağ qılına turqan kesel.

SORMAQ

Sormaq, saval etmek, farsca: porsidan, rusca: почитать

M b s a l : Sihrci kampirler jıqlıbıb

Hajabın narxınb *sordıblar.*

N. Axun'ov.

Ken kör, hal sor.

(magal)

2). Aqlıb bilan sorıb almaq, kyc bilan şimmek. Mese-

lan: anarın suvınb sormaq, qand sormaq.

SÖK

Sökmeñ isabdan bujruq tıñlavcsbınb bolısb birliđi.

Sökmeñ; söñmek, cakni jesmek, tikliđen jernin iplarinı

suıqurıb almaq.

Sök lyğynlerı.

ırtı bulıtar baqlırbı,

Qorqma ajbl *S. adkylla*

2). Sökmeñ isabdan bujruq tıñlavcsbınb bolısb birliđi.

Sökmeñ: haqarat qılımaq, jaman sözler gollanmaq, özgeni

jaramas sözler bilan tahqırlamaq.

M b s a l : Birisi "nas ataı" deb toxladımb,

Jetti puşt *sökylir* bir saat kamı.

(*Qıstur qulım*, "Eğelerı egeleğende", bel 20).

3). Tarqıbnı tyjyılıb tazalanqan halb. Qavırlıb aqlan-

qan tarıq.

M b s a l : Sök asbqa syrnaı,

(magal).

SYRNA

Köz, kiptraktirge syrtılaturqan me'denii boıaq.

M b s a l : Eı qız janıbı, *syrna* közi kelinceki

Sil bolıbsan, eñnake bir baqsarıcıl

(*Jasın*, "Qısağ", bel 29).

2). Syrnañ isabdan bujruq tıñlavcsbınbı bolısbız birliđi

Syrnañ: bir jerdan ikkinci jerge silğıtmek.

SYRMAK

Syrmañ: bir narseni belge, jaki ikkinci narsage syrmañ,

mıesalen: unıb, uparıb jyzge syrmañ.

M b s a l : Qaplanıbn davlatın maqtasıb,

lyzge tupraqlar *syrdılar.*

(*N. Axun'ov*).

2). Bir tamandan ikkinci tamanoqa hasdamaq. Syryñ,

lyrđi sözleri hem şu syrmañdan jasaloqan.

SYZ

Syrmañ isabdan bujruq tıñlavcsbınbı bolısb birliđi.

Syrmañ: Kiptrik ja közni jumşaq herakege sabıb data-

maq, xumralmaq.

M b s a l : Kymyş tabassym-ıa nazlanıbı

kiptrik syzıb tanıtar atıdıb.

(*Ufqum* "Bahar sevlıcleri", bel 28).

2). Palas, jerga j'ni y' asboqa (palbqa) salbnaturqan taqbr g'liam.
 3). Faleq, ketaram, a'zadan birersin in heraketen qalib, maselan, asaq, j'aki, qoln in is'ima] qalib, s'unda] kesallat- ga jolnuvcblar in sal de]llidir.

SAX

Butaq, daraxt butaq.
 M b s a l : G a n b j o q , t a l d a q b i t t a q u r u q s a x .
 g e v d e s i n j b q a l a b t a p s r a t f o l g a .
 (- *Ufqun*, "Bahar sevincleri", bet 47).

2). M e g y z , h a s v a n s a x b , r u s c a : p o r a .
 M b s a l : H e k y z n i n s a x b o q a u r s a n ,
 T e g i s b r q b r a t . (m a q a l) .

TAJ

J a s a t , a t b a l a s b , b i r i k k i j a s a t a t .
 M b s a l : B i r t a m a n d a
 k i s n a g e n t a j -
 A g r o p u n k t e l c i s t .
 s . s o d y l l a .

2). T o p l a m , t o p l a b b a q l a n q a n n e r s e , m e s e l e n p a x t a .
 M b s a l : P a x t a n b t a j l a a - t a j l a a f e b r i k l e r g e j y b e r e m i z .

TAL

D a r a x t . M e v e s i z d a r a x t , t e r e k i l a b i r q a t a r u d a x z m a t b b a r , s e r b u t a q b o l o q a n d a n k e p i n c a u n b x a d a p a j a y c y n e k l l a d i r .

M b s a l : G a n b j o q t a l d a q b i t t a q u r u q a n s a x
 G e v d e s i n j b q a l a b t a p s r a t
 j e l g a . . .

(*Ufqun*, "Bahar sevincleri", bet 47).

(maqal).

2). A v q a l i n b q a z a n d a n t a b a q q a a l m a q , m e s e l e n p a l a v n b t a b a q q a k e t e r m e k :
 A s d e m j e d i , t a v a q n b k e l t i r , t e z s y z :
 3). S u j u q n e r s e n i b i r e r a s b a b a r q a l b e t k e z m e k v e u n d a - q b g u s u q m a d d a n b a l b b g a l m a q . S y z : s y z m e k i s a t b d a n b u j r u q t a n l a v c s b n b n b o l b s b i b b i r l i g i .
 S y t s y z , g a j m a q n b a l .
 4). S a x b i l l e n s y z m e k , h e r i b t a s l a m a q .
 B u h e k y z s y z a q b c , u n b n j a n b q a b a r m a , s y z i b t a s l a j d b .
 5). J y z m e k s e z i g e q a r a l s b n .

SYZMA

S u v b z q a t b q , s u v b s r b q l o q a n v a j u q a d e k a l e r a r q a l b s u v b s y z b a l b n q a n q a t b q .
 2). S y z m e k i s a t b d a n b u j r u q t a n l a v c s b n b n b o l b s b z b i r l i g i .

S y z m e k : k e z n i x m r a t b i r m a q , m u l a s i m j u m s a q q a r a m a q .
 M b s a l : S a m a r q a n d s a j b d a g a l d b y z y g i m ,
 Q a c a n k e l g e j m e n i n k e z i s y z y g i m ,
 (X a l q a s y l a s i d a n) .

SIR

O r t a A s b a d a q b b y j y k d a r j a l a r d a n b i r i n i n a t b . B u d a r j a b a q d a N a r n v a Q a r a D a r j a i s i m a r i d a i k k i d a r j a b o l u b a q a - d b r v a N e m a n g e n s e h e r j a q b n d a g o s u l b b " S i r " a t a l a d b r .

M b s a l : S i r , s e n i n s i r i e r i n - l a s i r i s m e k
 I s t e b , y s t i n d a n m e n o l y b k e t d i m .
 T . S a d i l i .

2). S i r , j a s b r n , m a x t i b b t u t l o q a n n e r s e , k i s i k e n l i d a s a q - l a n q a n v a h e r k i m g e a j i l e b e r m e j t u r q a n n e r s e , s e z .
 M b s a l : S i r s e n i n s i r i e r i n - l a s i r i s m e k
 I s t e b , y s t i n d a n m e n o l y b k e t d i m .
 T . S a d i l i .

SAL

J u n d a n i s t a n g e n r o m a l .
 M b s a l : S e v i n b e t m a k d a f a s l l e r
 I p e k , s a l o r a a .
 (*F r e g a s* " d j l l a r " , b e t 3)

2). Talmag isatbdan bujrug tbnlavcsbnybr bolsblyb birhigi.
Talmag: Carcamaq, harbmaq.
M b s a l : Darjalardan, cøllardan
Asdbr faqat joq talbs.
(Afock, "Kenyl nejlari", bet 14).

TALA

Tara, qatm, jalqyz ip va qbl sineri nerseleri, bojqara
uzunlyqy.

M b s a l : Tala-tala qbz sacbdek
tavlanadbr aq ipak.

2). Dala, ekin ekilaturqan jer.
M b s a l : Vaqt xullan camasb,
qaranqy tyggen,
tala sykyt darjasy,
climyt uxlasqan.
Ergs.

3). Talamag isatbdan bujrug tbnlavcsbnybr bolsblyb bir-
higi. Tala: Tar-mar qbl, jaqma et, demek.

TALAJ

Kep, anca rusca: мноро.

M b s a l : Anlav aldbm bir tala nia'na

Kylyshndan, tavessymhndan.

2). Talamag isatbdan istak fe'li. Talamag: jaqma etmek.
zorbq bilan nasyb almaq.
3). Talmag isatbdan istak fe'li. Talmag: carcamaq,
harbmaq.

M a s a l : Darjalardan cøllardan
asdbr faqat, joq talbs

(Afock, "Kenyl nejlari", bet 14).

TALAN

Talmag isatbdan bujrug tbnlavcsbnybr bolsblyb birhigi.
M b s a l : Irga talan, oqrtoqa talan singeri.
2). Taraq, jaqma, rusca: rpaček.
Talamag isi, talanqan narse.

TALAQ

Icki a'za bøklariden biri ismi.

2). Xatbn gojbs, xatbnybn erden agralbs.
M b s a l : —Ket—ketti talagsan, talagll

aclyb jana jumlyd.
e. Qadrb, "Otkan kynler", III bolim, bet 125).

TALMA

Incka bel, morca nbyan, xbpsa, nazik, xymraloqan kisi.
M b s a l : U ocereida mendan argaraqda bolqanbdan, geja
nbyn talma, nazik vgydyd, su masaqatdan rangi-
gandey køriner edi.

2). Talmag isatbdan bujrug tbnlavcsbnybr bolsblyb birhigi.
(Oqfur Oqulam "Kyigi hikajeleri", bet 5).

M b s a l : Zavod turbasb hajbali ahl,
Køge jykselgen tylyn kømesti
Atblar III-III, ken nefesiden.
Tylyn jogalar ceksiz asmandan
Køzlerim taqyb eterken talar.
Jyzim su anda kyllimsar hahli.

TAM

(Afock, "Kenyl nejlari", bet 42).

bmaraibny ystl, rusca: rusca: kpyua, larsbca: bann.
M b s a l : Kejingi kelgen "Qajmas" køixozcblardan bir-
ikklesi devanyb coqnylab jyryb qaznagub acyb betarekan-
ler, bunbn icdan qaplanqan jant kørpa-jastbq, gllim, gal-

ca, tyje sanduqlarda qalla ve qanar gaplarda savalaqan paxta ve başqalar cəqəb və şundan kejin Sangin başıbq bir, ikki kişi *tam* arqadaqıb məsdancaqa eđdilar.

2) Yj, bmarat. Əzbekestianın bəzi qəsmilərda məsələni Taşkent atratı Bostanıbq rasonbda "tam" səzi "y]" mə'nisida həm işlidedir.

3) Tamaq isatbdan bujruq tənlavcəsbərn bolışib birligi. Tamaq: qatra-qatra bolıb juqardan pasige tyşmək, məsələni juqıbr tamcılade; köz jasıbr tamızma, yjge tamdan cəkke tamde ve başqalar.

4) Tam (тарса) bytyn, bytyni] demək. Bu is tam mə'nasi bilən jaxşb işlendi.

TAMAQ

Avqat, azbq, taanı. M b s a l : — Aşxanaqa barıb bir *tamaq* jeb kelib sonra ba huzur olturıb gaplaşsək deşman.

2) Halıqum, juıtuq, avqat jutıatırqan jər, boquz. M b s a l : Demıbrə calıqan tırnaqum, Kelıştırqan barmaqum. Barı—joqqa kəməsdən Taqıllıqan *tamaqum*.

TAMAQA

Belgi, alamat, nışan. M b s a l : Epeğonıartı.. qandaj jarıbq, Eski junan tamaqlar, Trotski] gandas] *tamaqlar* bilən ham bir tən.

2) Tamnıb ystige, tam əzərə, demək. M b s a l : Sen je, men je, artqanıbr tamaqqa taşla. (magat)

Tamaqa səpdim sedənə

Terib jestin bedənə. (Xalıq əşyləsi).

TAN

Ertələb, hava jarısqan vaqt, el tırat caqb. M b s a l : *Tan* qəzb kyllimsəb jyzini acdı, Alıbn tənizləri kök əzra taşdı.

2) Əcəb, taəccyb, həjrat. M b s a l : U tan qaldıbrarıbq qılıb səzşidi, unıbr səzige men tan qaldıbm.

TAP

Tapmaq isatbdan bujruq tənlavcəsbərn bolışib birligi. rusca: y rođan, һайди. M b s a l : Səngə nə jəsyn tətib siri aşımaq bolaman, *tap!*

2) Jər həjdəgəndə dıjqanılar en alıbn amac bilən jərni kəndələniqə qaratabz cəzbq səbz cəqədəbrlar və muvəzəbz cəzbqlar araxş b—ə gəzce boladıbr, bu köprək urıuq səpş- gə onajıbq bəredir, şuna "tap" deşlidedir.

M b s a l : Kyıniqə ərən bir *tap* jərni həjdəb bolar-dıbm (Elaək, "Bahar", bət 30).

TAPQBR

Tapa alıvcəb, tapa tırqan, tapucan kişi. 2) Dəra, kərrə, jola, tapqır səzini daxxır, dabqır, səkləri həm işlētilla və aşıladıbr. M b s a l : Aşda bir *tapqır* cəqa tırqan gornal.

Tagmaq isatbdan buyruq tnylavcsbnyr bolsib, birfigi.
M b s a l : Jena strim ipak qanat *tagdb*.

Jena konlim qucar tallb havas.
Jena qajqbm bylyn erib aqdb.
Jena ymidim bylyn taza nefes.

(*Ufqun* "Bahar-sevinctari", bet 11).

2). Jalqaz, jakke, tanha.
M b s a l : —Nega yllanmajsan, Ohmad, dunjadan *tag et* mekimsan?

3). Bylyk vbnataryb ystki qbsm.

TAQA

At tujapqqa qaqbla turqan temir.
M b s a l : Atya *taga* qaqqanda qutbaqqa ajsaqn ketere-
dir.

2). Tagamaq isatbdan buyruq tnylavcsbnyr bolsib bir-
figi.
Tagamaq: Biter-narseni ikkincl bir narse janboqa jaqbn,
japstbrb qojmaq.

3). Tag, jakke gytti joq, masalen: bir taga etik, bir ta-
qa sahb sira.

TAQMAQ

Ilmek, masalen: qulaqqa bsrqqa taqmaq jaxud, gyli taq-
maq.
M b s a l : Nurlardan sac *tagba* cbratlar
Qbz kabi jasalar seherni

(*Ufqun* "Bahar-sevinctari", bet 22).

2). Tonkamak, bir isni, jaki ejsni ikkincl birvegga aq-
darmaq, suna tonkamak.
M b s a l : Hama isni ozin qblb qojub, jana menqa *taga* *sani* oz ejsini menqa taqmal

Zbc, zbc, sbqbd jer. Kusca: *techa*.

M b s a l : eski seher byqyabaqaca hec bir beladise quru-
lsbnb *kor*medl, unda elektir cbratqy bolmab, blan izige
oxsas *tar* kecelar va gin kecelar quruld, unda hec bir
qbtmab-medenli myssese, hec bir maktav, kasesxana,
tjater, kino va baqqa su shertler bolmab.

2). Musbqa qurallarbdan biri ismi. Bu qural Azarba-
jan tyrtlarida keprek isatllimkde bolub, sekli viznin ru-
barmbzqqa toqru keledir.
M b s a l : Kel, tnyla qobmda
sajrajdb qbzbl *tar*.

3). Calqy lpl, masalen: dutar lpl.

TARTMA

At va esak sherti minile turqan hajvanlaryn egari
yslidan qaryb arqalb tartlbb qojbla turqan narse, baq
ismi.
2). Tartmaq isatbdan buyruq tnylavcsbnyr bolsibz bir-
figi.

Qolbdan tartma, etagldan tartma kabl.

TARTMAQ

Sydramak, bir tamandan ikinci tamanoqa cozmaq.
2). Un tartmaq, tegtrmanda buqday tartmaq.

TAS

Erabca xeger, farsbca sang, rusca: *kamenb*.
M b s a l : Carqy—Krasnovodski temir joly bojnca birin-
ci toplovozlar iske kirid. 1929—31-jyllar icida 1,2 mln kilg-
metr jant *tag* jollar salynd. Avtomobil parki 1928 ncljbi-
141

daqb 400 masbnadan 1932 nci jblida 500 masbnaqaca
esdl.

2). Caprbm, masata oicagl, bir las 7 caprbmqa tootru
Ortaq *Pashtshin* daklad jzsidan VKP (b) MQ orta
asla ejsurosb plenombrn cbarqan qarardan).

M b s a l : Kynda yc las gol jyrb
ga kyni bes las jyrb
3). Tasmaq isatbdan bujrug bntlavcsbbrn bolsib bir-
hgl.

M b s a l : Suv tasdb, samavat qajnav lasdb.
4). Tasqarb, sbrt, yst taman.
M b s a l : Icki—*tasq* bmarat.
Jblanbrn *tasq* jumraqdbr,
lcl zahr.

TASLA

hgl. Taslamag isatbdan bujrug bntlavcsbbrn bolsib bir-
Taslamag: atmaq, propbmaq, rusca: *бюджет*.

M b s a l : peranghni at, *tasla*
jyrgil maktarba.
Ortaq can, oquj basla,
Kir bizni satga.
2). Taslamag isatbdan bujrug bntlavcsbbrn bolsib bir-
hgl.

Taslamag: las bilan urmaq, las atmaq.
2). Taslamagan ser, qaralmaq jatqan cas).

TASLAQ

TDV ISAM
Kutubhanesi Arxiv
No 7r/133.2

TASBR

Tasbmaq isatbdan kelagck zaman fe'linin ozga bolsib
birhgl.
M b s a l : Bir tedasi *tasbr* mal,
biri bojqacb.

2). Tasbrmaq isatbdan bujrug bntlavcsbbrn bolsib
birhgl.
M b s a l : Suvni joloqa *tasbrma*, jolnb buzub ketadir-da,
otkyncllerni qjnav qojadbr.

TAXTA

Aqacdan tlinib albnqan juqa, jassb narso.
M b s a l : Sen ketarin bilganimda
Uzabv qojmasmb-dbm.
Taxta kopryk pangaresin
Uzabv qojmasmb-dbm.

2). Jer parcasb, ajrbm bolaklarga bolingan ser.
M b s a l : Tyjanin hazili bir *taxta* jantaqnb ser.
3). Bir bolak qaqaz, varaq, rusca: *лист*.

TEK

Ast, bir narsanin astb, tagl.
M b s a l : U, jernin *tagida* bilan qmbriasa biladir.
2). Tekmak, jaxud, tegmak isatbdan bujrug bntlavcsb-
brn bolsib birhgl.
M b s a l : Teknaga tegadir, tegmagenga tas atadbr.
3). Osta, abbsa, javas, sekln, chmchl m'nisida golla-
nadbr.
M b s a l : Sekln va *tek*
can bermakda
hazbrmas dugman

(N. *Alimqanov*, Olym javoqa, bet 6).

Terindan qalqan kəsəklərni yc əzəmət aqlaşn ortaqla qoşb acbə olıbradırlar.

(*Qıstır Qıstır*, "Hikəyətlər" nət 17).

2). Lenın terımı Rusca Hədəp

M b s a l : Bu jbl Lenın *terında* kəp işclər partıyaga et-

dilər.

3). Mənt erım.

Bu terı mənı demək.

TERLƏMƏ

Tİ kəsəll. Əzbeklərdə yımymən tı kəsəllıgə terləmə

deylıdır.

M b s a l : Məne şundan hər xbl kəsəllər sıl, *terləmə* kə-

səllərı və başqalar pəjdə boladırl. Təskenıdə jldan - jbloqə

brəşnəş tıfın ken məqsədə hıkyım sıryısl əlbətə təsadu-

tıb bır nərse eməs. Bındaş səhərni tıpış qıjın, Təskenı-

da, səhərni qajıdan qurış pıanı həll həm joq.

(*Əhmət Terınoy* Təskenı aldınqə nəmymənıll

proletar səhərı bolısq kerek nət 12).

2). Terləmək isətdan tınlavcəsbırnı bolısq bırlıgı.

M b s a l : Kəp *terləmə*, cəpəbırnıb jəşın işləsən əzraq ter-

ləjsən, jəz kymı cəpən bılən jırgən kışı kəp terləjıdır.

TERIN

Terimək isətdan bıjruq tınlavcəsbırnı bolısq kəplıgı.

M b s a l : Bu jbl paxta gıda saz,

Qanca kyc bolsada az.

Her mınutımbız qıjımaş,

Terin dostlar, qılmaş naz.

(*Emincan Əvəz*, "Terim qoşoqları" nət 42).

2). Sənin terin, demək.

M b s a l : Terin gıda qılın ekən, şuncə söz sıra təsiri

qılmaşdır, sənqəl

Terimək isətdan ism.

M b s a l : Yı ıdada boquqlanıbq, xırbllaş doppastas, *terpi*

avazlar b eşitildi.

(*Qıstır Qıstır*, "Hikəyətlər", nət 13).

2). Mə'lym bır kəsəl. Xısusən bəlalər taməqlədə bəla-

tırdən bır kəsəl. Bu kəsəl kəpıncə şəməlləş nətıçsıdədə

boladırl, Başqı "kəsəl" həm şunırlı şıfərı bır kəsəldır,

ki bındaş kəsəllərni jərı "təbırlər" jaq bılən sıləv mə-

lym bəznı jərı taməqlə həslı bolqən bəznı joqatısqıqə tı-

rtışadırlar.

TER

Terimək isətdan bıjruq tınlavcəsbırnı bolısq bırlıgı.

Qol bılən bıtta-bıtta əlbə jıbqımaq, topılamaq.

M b s a l : Paxta tersən, tez-tez *ter*

Temir qolıbırlı talməsən,

Fabrikğa tez ətıb bər,

Məşınalar jəmlesın.

(*Kərim Əhməd*).

Gyllər acıdı bəhərdə jəl oşnəb,

Gyl *terəşlık* bız erk kymı kymı.

(*Uşqun*, "Bəhər səvıncırlər", nət 37).

2). Bədəndən cıpa tıroqlan sıv, rusca: нот, арава:

M b s a l : Bəhərdə qıvınəş bı məhnet ərlerı,

Bəhərdə tamcılər mənəş *terlerı*.

(*Uşqun*, "Bəhər səvıncırlər", nət 35).

TERİM

Terimək isətdan ism. Terimək: qol bılən jıbqıb əlmaq,

jaxud kəp nərse arəsıdən əqrəb b jıbqıb əlmaq.

M b s a l : Terımdəgı xətınlər həm,

Kelın qızlar deşıdılar.

oqlarəbb.

Tikmak isatbdan bujruq tñlavcsbnyñ bolsib birligi

Tikmak: gadamaq, otquzmaq.

M b s a l : Kemyş qar köşlekli taqlar ystige

Sözlardan albn bajsraq *tikkildi*.

(*Uşqun*, "Bahar sevincleri" bet 37).

2). Toqtu, rasa, bykkyk, egrı emas.

M b s a l : Lenin ölgän bolsa job dajm tirik.

Kemynizm bajsraqnyñ tutamyz *tik*.

Qafur Qulam

Syhbat ganb,

Tolun aş lentib — lentib

Taka qblar

Şu köriñgen *tik* taqqa.

(*Q. Qulam*, "Tirik qoşuqlar", bet 35).

3). Cit. jol-jol, qalam b cit ismi.

4). Tikmak isatbdan bujruq tñlavcsbnyñ bolsib birligi.

ligi.

Nijne bilen masına bilen bir nerseni tikmak.

TİL

Эраца, Ісан, фарса; заван, русса. кабык.

M b s a l : Bahamgəhat işlegəndə

təlik — dadi

Kəşləgək hər bir bujran,

bqvağar *tik*.

Qafur Qulam

2). Tikmak isatbdan bujruq tñlavcsbnyñ bolsib birligi

M b s a l : Qavın *tik*, taxta *tik*.

3). söz.

M b s a l : Əzbek *tik*, rus *tik*. Bunday *tik*lerden murad aq b z-

dağq *tik* bolmasdan söz, kəşimadır.

Məhnətin *tik* bilmas jayın ortağ b . . .

kyc nermas gərlərdək kyc *tik* masına.

(*Turqun vahadır*, "Dəstgah qoşuqlar", bet 23).

TİLƏ

Tikmak isatbdan bujruq tñlavcsbnyñ bolsib birligi.

Tikmak: soramaq tələv etmək.

M b s a l : Həjat — gyl taqlan kəlin,

bir öpiş *tilə*.

(*Aşəh*, "Kəni nəsləri" bet 32).

2). Tikmak isatbdan istək tē *tilə*: kəsə, demək.

M b s a l : — Pəcaqlınyñ bergil, men şü tərlyzn *tilə*, sonra

qastar bə bəman.

TİLƏR

Tikmak isatbdan kələgək zaman tē *tilə*ni özgə bolsib

birligi.

Tikmak: istəmək, tələv etmək.

M b s a l : Çəşə usnu qarış bilən

ölym əgəlin *tilər*.

(*Ergəş*, "Jəliar" bet 27).

2). Tikmak isatbdan kələgək zaman tē *tilə*ni özgə bolsib

birligi.

Tikmak: pəcaq bilən jarmaq, məsələ: qavun b.

TİLİM

Tilingən, kəşilgən nərsə.

M b s a l : Jər vaqlınyñ *tilim-tilim*

Polat işlər jaradır.

Albn tupraq arasda

Birliant köz qarajdır.

2). Menin *tilim*.

(*Coqlaf*, "Cəqmaqlar" bet 35).

TİLİN

Senin *tilin*, İbsan b, zavaan b, demək.

M b s a l : Əmaldən həsrətdən səjəmas *tilin*

İstək bahar kəbi bir nəşə sacar.

(*Uşqun*, "Bahar sevincləri" bet 12).

TOJ

Katta z'afat m'bhmandaribq, mas'elant: q'zurn erge c'p'q'bz, faxud i'g'im'in y'i'lanis to'p, a'ln'p'sa k'ol'xoz'c'larin m'n paxta p'lan be'q'erg'and'agi p'latu'rgan k'ette s'ad'q'lar.

2). Tojmaq is'at'bdan bu'ruq t'rn'la'v'c's'bn'n bol's'ib bir'i'gi.

M b s a l : Tojqa barsan to'be var. (maqal)

TOP

To'da, i'p'qn, i'p'q'lt'qan n'rsa, y'j'ym.

2). Rezi'n'k'edan is't'angan j'umal'q n'rsa, o'j'unc'q, k'apt'v.

M b s a l : Havli j'yzida top (k'aptak) o'j'na'qu'v'c' "q'brq q'zlar"dan j'etti, sek'izi G'yis'en ald'q'a j'yg'yd'lar.

3). U'rus q'ut'ab rusca: l'lyuka. (Qad'rb, "Me'n'abadan c'asan", bet 162).

M b s a l : On j'bl avval j'yr'gan s'an'ib j'ol'bd

j'ane ma'q'ur top at'ad'br tem'lr taq. (A'f'ek, "Ken'y' ne'j'ar", bet 10).

TOPLAR

U'rus q'ut'ab—top'n' g'am'i.

M b s a l : G'yid'rg'en has'am'illi

zor to'plar

T'ir'at un'bn, h'aj'bat'ndan

jer k'ok'lar.

Sa'abr a'd'y'illa.

2). Toplam'q is'at'bdan k'el'q'ek z'am'an t'e'lin'n o'z'ga bo-

l's'ib bir'i'gi.

Toplam'q; j'ol'm'q, g'am et'm'ak.

M b s a l : Q'aras'm to'plar c'ec'ek,

Q'us'as co'zar in'cl' ip;

Q'ar's'bd'a par'lar t'lik,

Bar'am'an h'is'lar s'ep'ip.

N. Ra'h'm'ill.

2). T'im'ek is'at'bdan bu'ruq t'rn'la'v'c's'bn'n bol's'ib kop-

l'igi.

K'es'n p'c'aq v'lan par'alan, dem'ek.

M b s a l : —Q'ab, q'av'ndan bir t'lin, t'lin, viz ham je-

jav'lik

TILMA

K'es'l' is'm'i t'lin'at'ur'qan k'es'l, mas'alan: ser'am'as.

3). T'im'ek is'at'bdan bu'ruq t'rn'la'v'c's'bn'n bol's'ib bir-

l'igi.

Q'avun'p t'lima—t'lig'andan k'era, k'asa q'ib'v j'egan

j'ax'p.

T'im'ek is'at'bdan bu'ruq t'rn'la'v'c's'bn'n bol's'ib bir'i'gi

TIZ

T'im'ek: q'atar t'er'm'ek bir-biri k'et'idan c'z'm'aq.

2). T'izze san ile bal'd'br'n' bir bir'iga q'o's'u'qan j'eri,

rusca: k'orena.

M b s a l : Myd'his to'qun'lar, den'izlar

To'fan'm'bo'za t'iz c'ok'di.

TIZMA

N'az'm, t'iz'ma, s'er.

2) T'iz'm'ek is'at'bdan bu'ruq t'rn'la'v'c's'bn'n bol's'ib

bir'i'gi.

M b s a l : K'it'ablar'n' q'atar t'iz'm'a, bir-biri y's't'iga tax'ta.

TOOLANAQ

I'lg'ek, l'ekin bu a'ln'p'sa s'at'p'lan'v'v k'et'gan ar'ganlar'n'v

t'eren q'bl'm'aq y'c'yn is't'ell'at'ur'qan q'ar'm'aq nusxa a'q'ar'q'la

aj'ill'at'ir.

M b s a l : Q'aj'rat q'ib'v s'undal to'qanaq s'al'v

s'ul a'j'uv'd'v g'y'r's'y'ill'at'ib c'p'q'it'ib.

2). Bed'ana k'at'ill'ig'ida bir q'us is'm'i.

ТОҒМАҚ

Өзгәрбастан gymhyрттада бир сәһәр исми.
2). Тоғмақ башы тәҗә, соғмақ снәри кәтәк.
Mbsal: Уһың һәр бир сөзи гөҗә тоғмақ һольбә бағым-
ға тегәдир.

(Maksim Gorkh, "Balabq" asariden).

ТОҒМА

Мануфактура, тоғмақ нәрсә, фабрикадан тоғульбә сәҗә-
рибмақ тавар, мәселән чш снәри нәрсәтәр.

Mbsal: Биринчә бәғ јиллиқһын 4 јилә ичидә Фарғананада
кәттә мај заводб, Селмағ заводб, бир нечә пилләкәшлик фаб-
рикаләр, Қуवासәј сәмент заводб, Фарғанана тоғмау ва ма-
мәҗ фабрикаси салындб, Қадрија электр стәнсәси тамамла-
на јатыр ва һакәзә. Һазыр Сәрсәҗестрој, Тәкстәлстрәј снәри
әзәмәтләрни гурӯғәлә кәртәдир. Алмабқ гурӯһыһын тәзләтә
јатырмәз. Буларһын һәмәси Өзбәкстанһын сәнәатләғ сәһә-
сәдәһә бәҗәк сәлҗәсләрни, сәнәат билән гәҗәҗәғ хөгәлбәҗә
ортәспәдәһә мисбәтләһ өзгәртәһини кәртәдир.

(Әһмәт Ибраһимов, Өзбәкстан мәдәнилли гурӯһыһын
асасһә мәсәләләр, бәт 4).

2). Тоғмақ исәтбдан буһрәҗ тәһләвсәһын һольбәһз
бирлиғи.

Mbsal: Бөз тоғма, сәлб тоғб.

3). Тоғмақ, үһдәрма, јалмақ гәҗә.

ТӨКМӘ

Төкмәк исәтбдан буһрәҗ тәһләвсәһын һольбәһз бирлиғи.

Төкмәк: сәҗәмәҗ, ақдәрмәҗ, ағһзәмәҗ, тәмһзәмәҗ.

Mbsal: Тәһлә, сән унут мәнәл,

Төкма јәғ әрмән билән.

(Ergas, "Jillar", bәt 8).

2). Гәҗә, јигит—јәһәһәр тәмәнбдан гәра һольбә өз әра
салық салыһыбә гәһләһә тәһрәҗән ва гәһлә дәвәм әтә тәһ-
рәҗән мәҗлиси.

Mbsal: Өһс һольбә төкмада гәр төкәһн јигитләр, кыҗәһә
алмақдај бир мәҗдән гәһдәдәһләр.

(Qasim Quliam, "Netaj", bәt 2).

ТУОҒ

Бајрақ, әләм, јаләв.

Mbsal: Биз әркин јигитләр,

Қандан туғ алмаһмәз,

У алһын қуһаһдан

јәһлә нур әмгәһмәз.

(Karin Ahmadij, "Syrar", bәt 20).

2). Туғмақ исәтбдан буһрәҗ тәһләвсәһын һольбәһз
бирлиғи.

ТУОҒМА

Ирәһл, нәһләл нәрсә.

Кыһгә кәһләнән гәһләҗә һольмәһдән, бәлким

туғульбәһдә, јаралыһдан бәри бар һольған адәт, кәһәл.

Mbsal: Бәлким әһ гәһләҗә мәнғәә туғма адәт һольбә гәһл-
әһдәһр.

(Q. Quliam, "Kyligi hikajalar", bәt 7)

2). Туғмақ исәтбдан буһрәҗ тәһләвсәһын һольбәһз
бирлиғи.

Mbsal: Туғһын һәстәмәһән туғма!

ТУҒМАҚ

Һис әтмәк, сәһзәмәк, пәҗәмақ.

Mbsal: Һәр нәрсә өһлә—әһдәл

кыһдәл бир баһәр,

гәһрәһ билән көһлиләр

бир нәһәә туғар.

(Qasimov).

2). Мәҗдәтәмәк, кәһл (оғур) да јәһңәмәҗ.

Mbsal: Тәһрәҗә туғһә тәһлән гәһлә һә.

Тәһрәҗәһ оғур (кәһл) да тәһрәһләр.

ТУРМУҒ

Һәҗәт, мәһсәт, јәһсәһ.

Mbsal: Сағәв турмуғ, һисиз дәвәр

қуһәһләнән қуһульбә

TYMAN

On min, Tyman sözi köpinca asrby, mubalaqa bilan ajlitiggen sözlerde ishtiladit. Hbsabsz, sanaqsaz, sezleri ornada gollanadit.

Mbsal: Her gadamda tyman zefar

qucaqynb acoqanda. *Qasur Qulam.*

2). Yjaz jaxud rajon manisida gollanadit.

3). Jentil bulut.

Mbsal: Qanib tymanli közler,

Acylimbs-dy su anda..

TYŞ

Ajnah.

Ruja usquda kerila turqan nersa.

Mbsal: U kynlar artbq aqnylv bir tyş,

Joq, oqlamlar kyct.

N. Rahimti.

2). Qjam vaqtr, qujasynr tepaga kelgan caqtr.

3). Cbq, birer nersa iciga kir demek, maselen areva-

ga tyş:

4). Tyşmek isatbdan bujruq tbnlavcsbnyr bolsib birligi.

Jugartbdan qujuqta in demek.

Mbsal: Aidan tyş.

Alma pis, aqzuma tyş.

TYZ

(Magal).

Tekis jer, dala.

Tyz sözi bukyr bizda az gollanadit, şundaj esa-da tyz

tavbq, tyzyk sözleride ishtiladit.

Mbsal: Bara jatir, Şajvalli

dabm quia tyziga.

(Şajvanbxan Dastan).

2). Tyzymek isatbdan bujruq tbnlavcsbnyr bolsib birligi.

Mbsal: Xoribq negizini buzamyz,

Gözel bir turmus tyzamtz. *N. Rahimti.*

Azadibqqa gadam basqan
pak ymidlik erkin qbz.

T. Sa'atij

2). Turmaq isatbdan ömis zaman esitligen tehi.

Mbsal: Men barqanymda ul ornbdan turmş edl.

TUT

Tutmaq isatbdan bujruq tbnlavcsbnyr bolsib birligi.

Tutmaq: uslamaq, qolqa almaq, saqlamaq.

Mbsal: Qacaq, alicaqar,

Bunp esinde tut,

Maksim sanga

Gorkij—zahar

qalamb közhini ojar,

Bunp esinde tut.

2). Daraxt, japrqb ipak qurtb ycyri ishtille turqan

esymlik.

Mbsal: Turmusqtr Joq cajsdcscasb

tut tegide qajnarcb.

(Jasyn, "Qujas", bet 22).

TYGMA

Band, kilimni bir-birige baqlas, j'eni tygış ycyri ishtille

turqan nersa.

2). Tygmek isatbdan bujruq tbnlavcsbnyr bolsib b

birligi.

Tygmek: baqlamaq band qblmaq.

Mbsal: Ha... caqamnyr belbaqymqa tygsam tyşib qat-

masmikiny

— Hazir tygma, mendan jana bes pulnyr alqandandan

keljin qosyb tygersen.

(Ş. Qadiriye, "Mehriban cajan", bet 231).

3) Tyz sözige gara.
4) Tyzmek isatbdan bujruq birlawcsbnyr bolsib birligi.
Tyzmek: Sabr etmek.

TYZYK

Nizam, gabda, tertib,

M b s a l : Eskilik tyzygi turmusdan asbr

Tyghlis jurlbqa jyzangan caqda

janlik tyzygin tyzgali keldik.

(Ujgun, "Bahar sevincleri", bet 47).

2) Dyryst, jaxsb, toqru demak.

TBN

Nafes, dam.

M b s a l : Men sadman, xursandman,

joq menda alam,

joq menda xorsbns dardli tm

albs.

(Hadb Galal, "Keremne", bet 89).

2) Tbmag isatbdan bujruq birlawcsbnyr bolsib birligi.

M b s a l : Bir az tm, ha der heraket eta berm.

TBQN

Zic, sbqbg, tbgibnc.

2) Pok, sise va idislerin aqzba tbgla turolan ners.

M b s a l : Siseni tbgnilaa qoj,

Syt tokylib ketmasin

TBRNA

Qus ismi, bezen "turna" ravisida hem jazladr.

M b s a l : Tbrna—tbrna btrnalat

tizlilisb baralar.

(Balalar edebiyatidan)

2) Tbrnmaq isatbdan bujruq birlawcsbnyr bolsib birligi.
Tbrnmaq: tetelmek, jumdalmaq, tbrnag bilan silib qa-natmaq.

TBRBS

Badandagi tertilerin buruqan halatb.

M b s a l : Tbrbs tysgan pesanesi

Acbaq tertlar tokar-dl,

Tumsuqub joq caj-discasi

tut tagida qajnarib.

(Jasbn, "Qujas", bet 22).

2) Tbrsmaq isatbdan bujruq birlawcsbnyr bolsib birligi.

Tbrsmaq: heraket etmek, bertlib islemek.

UC

Ucmaq isatbdan bujruq birlawcsbnyr bolsib birligi.

Ucmaq: qanat qaqba havaqa kotarilmak, rusca: aeratb.

M b s a l : Altbn qonquz, ipni yzdim

kokga uc,

Sevganinim jyzileriden epip, qucl

Ajok.

2) Qarat, yc.

3) Birer nersenin nbnajab, barba taqalagan jert, mesa-tan daraxlin en basb.

M b s a l : Samal bolmasa daraxi uc qumbramas.

UJBRMA

Ujbrmaq isatbdan jasama sifet. Ujbrbqlan, jalqan, to-qbqlan, jasama ners.

M b s a l : Ujbrma sozlerge qulaq salmajman,

sifirli kozerge lala tertmajman.

Mr. Sejin.

2). Ujbrmaq isatdan bujruq bñlavcsbñbr bolssbz
birigi.
Jog nerselerni meselen tegi jog sozlerni barqa oxsa-
tb, qosb, candb sozlemkege ujdbrmaq deñledir.

UJUMA

Ujumaq isatdan bujruq bñlavcsbñbr bolssbz bir-
igi.
Ujumaq: teskil tapmaq, isoblimaq, topilmaq.
2). Gam'isat, teskilat.

ULAQ

Oqlaq, eckinir balasb. Kòk beri—kòpkari capucylar kò-
pinca eckil balasbñb tartbsb capsoqlanlarb ycn kòpkari-
ge ham ulaq deñledir.

Ulaq capar çaj bolqan
ena su jaslav

Erges.

2). Ulamag isatdan jasalqan sital.
Ulaq pjalat: avvalda snbñb sonra cegacige ellib ula-
tblqan pjalat.

URUQ

Tuxum, dan.

M b s a l : Cegeramiz argasbdan dalalqa,

Qzbl asker hyçym ycn cbaqaq.

Agre paxod, azemeller sbartb,

Sepeskiar og ornola *urqlar.*

Trakterlar bronovic ornoda,

Mustunzorlar galasbñb jbaqaq.

Alkssandrovic („Sajlanbñb albnqan
setlar topilamb“, bet 12).

2). Qarbdas, bir tuxumdan tarqalqan avlad.

URUŞ

Muharaba, gar.

2). Urusmaq isatdan bujruq bñlavcsbñbr bolssbz birigi.
Jaqalas, talas, tartbs demak.

ZAR

Albn, illa, rusca sozoto
M b s a l : Tanlar albv qujas kyldi,
Sacbb albñ—zar.

Qulam Sabbb.

2). Jalbrag va tyrlil tysdegi ip sinarti narse.
Bundan toppa va bezek asbaalarb tajsjarlanadbr.
Zar dezi toppa, zar jaqa.
Bu „zar“ nln albñqa hec alaqasb jog.

TDV ISAM
Kutubhanesi Arşivi
No TK/133.2

BU ESARDAEI LUQATLAR YO'VN ALBNOQAN MBASALLARDA
QUUDDAQB ESARLARDAN FADJALANBLD

1. Birtinchi o'sh jilbq fakynlari, I.V. Stalin, Əznasr, 1933-jil
2. Q'bsiqada i'qlas to'grusbd, I.V. Stalin, Əznasr, 1933-jil
3. VKP(a) MQ senta'oir plinynti qararlar, Əznasr 1932-jil
4. Orta Asija gynyntyrishlarida eirtincl o'sh jilbqunr dastlaekt fakynl va i'ktincl o'sh jilbqunr asasb jollari to'grusbd Ortaq Pasokotkij qarar-Əznasr 1932-jil
5. 1932 ncl jil fakynlari va i'ktincl o'sh jilbqunr eirtincl jilb, 1933 ncl paxia jilbunr navvotdagi vazifalari, Əhmal I'ramof, Əznasr, 1933-jil
6. Əzektistan madentli qurultubunr asasb masalalari Əhmal I'ramof, Əznasr, 1932-jil
7. Tasheht aldabnq nemyntli proletar shahari oolbq herak, Əhmal I'ramof, Əznasr, 1932-jil
8. Biz jendik, jengarkmitz (Hikaf)-G-Zahid Əznasr, 1932-jil
9. Achloqan s'irar (Hikaf), O'ulam O'asur Əznasr, 1932-jil
10. Bahar seundarti, U'loqun, Əznasr, 1929-jil
11. Konyl nashari, -A'bek, Əznasr, 1929-jil
12. "Əhnan kynlar", Ə. Qadrb, Əznasr, 1925-jil
13. Mehraadan capun" Ə. Qadrb,
14. Kəhlan", Hamid Alomgan,
15. "Əlym javqqa", Hamid Alomgan,
16. "Fajga", Hamid Alomgan,
17. "Jollar", Ergas,
18. "Kylgi hikafalari", Oj. O'ulam,
19. "Netaj", O'asur O'ulam,
20. "Hikafalar", Oj. o'ulam,
21. "Kylgi hikafalar", Oj. O'ulam,
22. "Trik qosunqlar", Oj. O'ulam,
23. "Egalar egaleganda", Oj. O'ulam,
24. "Qajas", Jasht,
25. "Safias albnoqun s'irar toplanb"
26. "Əndiri Alksandrovic"
27. "Sahrub ceranpoc i'lorinli ataka (mukasar) qblavca s'inq o'lyni arqomunb senga o'ertg-

28. "Kormana" kellektif,
29. "Terim qosunq", ƏzApp
30. "Dastgan qosunq" kellektif,
31. "Temp", O'asurab,
32. "Bynsafalar" N. Rahimni
33. "Mavclar", N. Rahimni,
34. "Qurultub k'yilari" Kellektif
35. "Cagmaqalar", Gogaj,
36. "Kyras sadalar", Kellektif,
37. "Jalqunb s'irar" G. Sariftif,
38. "Ymit ertagi", Aabd,
39. "Navahar", S. Gadylla,
40. "Syrat", Karim Əhmadli,
41. "Zaraci qan", Hasan Potol,
42. "Cecan qollar", Ajdon,
43. "Coqlar" Muntaz
44. "Sajonixan dastanb", S. Sulajman,
45. "Davr hajqrbop", S. Sulajman,

TDV ISAM
Kutubhanesi Arxiv
No TK 1133.2